

2022
2023

Ukiumut Tuhaghitaut
Qanuritninit Inuit
Ilitquhit Inuuhitlu:
Piliihimaliqutit

Makpiraliuqtat tapkuat

Nunavut Tunngavikkut Timingat

Iqaluit, NU

www.tunngavik.com

ISBN 978-1-989914-04-5

© 2024 Nunavut Tunngavikkut Timingat

1. Titiraqhimayuq una kitkunut nallaktunut

Hamna Iliitquhia Inuit Iliitquhiqtutait tatvalu Innuhiita unipqaliuqtauluni piyagiaqaqmat tiitiraqhimayuq uvani Nunavut Angirutani. Hamna hatqiqtauhimaliktuq uvani Nunavut Maligaliurviani tatvalu uvani Maligaliurvikjuami. Hamna ihumagiyauluaktuq uvani 2022/23-mi unipkangitni tatva pallihimat havagiyait tahamani Nunavumi naunaiyagiaqaqniaqmata hapkua kinguani, ublumilu tatvalu hivunirhami pallihimat havagiyagiaqaqtat tahamani avikyurhimayuni.

Hapkua ihumagiyauluarhutik tuhaktiitumavlugit nallaquyagaluangit haffuminga unipkagiyauyunik tatva Inuinait tahamani Nunavumi, tahapkuavalaat ihumayaqaqtut ihuilutigivlutjuk tahamna pallihimat havagiyait tahamani avikturhimayuni. Hapkua qaujimayut ahianik nakuutqiyaniq atturiaqaliktugut. Amihuyut hapkua Inuit, atturhimayut ikpigiyauhimayunik pitiangituqaqtiitlugu hapkunani Kanatamiut Pallihimaitni pallihimautiitlugit havaqaqtiitlugit, illaliutivlugit hapkua kingulivut anniktiktauhimangmata, pitiangitut nangutivaktut tatvalu uvinnianik narruhuqtut ikpigihimayait hapkua ataatiangita ananatiangita tatvalu illuliita amaungitalu tahapkungana anniktiriyuniit kavamatuqatqut pallihimangitniit, illungiqtunaituni uittaraaqnaqtuq. Qanuq ihuarhagiaqaqa? Qanuq havariyauyagiaqaqa? Qanuqmi tukkikatiaktunik allanguktirutikhaitnik pittaqarahuaqa? Una Unipkak ihumagiluarhugit tuhaktiitumavlugitlu hapkua Inuit piqqarauyumaniqata appiqutiriyungnaktait.

Tatvatauq aipanik ihumagiyaaqmiyugut hapkua tuhaktiitumavlugit nallaktut tatva ubluk tamaat innuhikmingik huliluaqtut tatvalu hapkua ayungitut havaqaqtut piqatigirhutik uqqauiqaqtut ajikiiktunik ihumagiyamingnik havagiyamingniklu hillatani Nunavumi avikturhimayuni. Nunavummiut kihinguqtauhimaitiitlugit amigiyaitqiyaulutik nunaliitni innutiakpiaktuniit Kanatamiutnin uqqauiqaqpaqtiitlugit haffuminga ihumagiyauyumik, tatva taima una unipkak, illainagaluaniganik, ihumagiyavlutik piqqatautquyavut. Pallihimat havagiyaitnik takkuriyuyut tatvalu hapkua akkihakyuiyuyut ihumagiyaaqmiyut piyumayaitnik hapkua Inuit allanguquvlugit hapkua pallihimat havagiyait tahamani Nunavumi. Hapkua ikkayuqtigirhutik pihimayut amigiyaitqiyauyuni ayurhimayait: illauqatauyut allani illiitquhiqaqtut tatvalu ingilraaqniitanik kangaraaluq katimayiyut; ihumalutiqarhutik nunaqatigiiktut; ilihaiviuyut; tatvalu pikatauvlutik hapkua pallihimat nanminik piqatauyut, ihumagiluakmiyavut hapkua havaqatauyut Itqilliit pallihimat humiliqaq Kanatami.

Kingulikparilugit, una unipkak turaqhimayuq hapkununga avikturhimayuni tatvalu kavamatkuni havaktut. Una unipkak tiitiraqhimayuq tatvalu hatqitauhimayuq ihumagivlugit ukkua kavamariyuyut maliqaquvlugit piyumayaitnik hapkua inuinait, hapkua tuhaktiitauhimavlutik hivulikmilu angirhimavlutik pittiatigiiknikut tatvalu pittiatigiiknikutlu taimatauq innutiqaqtauyagiaqaqtiitlugit.

2. Hivunirhitjuk

“Imakaak kikkut inuin ihumagiyaqaqata uvagut piitquhittuqatqut maligat atturtauvarhimayut ihuaqutaungitugiyauniqata, ihumayariaqaqtut ublumi amigaiknirhauliktiitlugit ihuinnaqattaqtut.”

Mary Anulik Kutsiz (Qikiqtani Illumurutaunyuk Qauyihauyuivlutik Katimayiit, Pallisikkut: Pallihimat tatvani Qikiqtaalukmi)

Una ihuigitjutaunyuk naunaipkutiaqatqut

Tatvana Maasiitiitlugit 2022-mi. Una Paalihima irhivaqatauyug tatvani nunaliitni katiitakviatni Sanirajak-mi tunnuniani Qiqiktakjuap tatvani apirhuqtauvluni Qanuriliyuqarhimayunik Ihumattaq apirhuitiitlugit tatvani apirhuivikmi.¹ Talimat ukkiut qangirhimaliktut una paalihima hiqquramiug tuqqutaa una Jeremy Nuviaq, una tigumiangitug hunnatuinakmik Inuinak una inmi ingatakparhimavluni ihumamik anniarhuni ihumaaluriqatqut. Apirhuqtauvluni unipkaaktiitlugit, una paalihima kaakihimataqatqut illuvuanani Haatunuamik Tunguqtumik Tiitnikaktumik naunaipkutimik. Una naunaipkut, angiktauhimavluni iliitagitjutauyug nutqaqtihimayaat atuuqtautquyahuirhugu Paalihimaniit tatvalu allaat paalihimataqatqut nanminikmingnik, naunaipkutayug hapkuna paalihimat havagiyait uittayaaknarhuni annautauvarhutik anniktiriqataqtuniit akkihakturahuarhugit hapka hulingitut nunaqatigiiktut. Pinahuaqatangitpata hapkua paalihimat inmi innuhiqtik hivuragigaluarhutjuk havarhutik, una naunaipkutayug ihumagiyaayug, pinahuaqatauvakniaktug qaiqattaqlutik hapkua anniktiriyumayut tatvalu ningamayut angilgariyaayuni.

Qanuvlaaq una paalihima kaakithimayaqaqtug Haatumik Tunnuqtumik Tiitniqatqumik naunaipkutimik qauyimagaluaqa paalihimat havagiyaitnik tatvalu hapkuninga ihuinaqattaqtut ittiktatqatqaninganik tahamani Nunavumi, kinguani tatvalu ublumiitiitlugit?

Uktuutigitlugit, qauyimaviit hapkua Inuinait Nunavumi ublumiuyug anniktatqatqatqut amiraiqnirhanik nahautinik paalihimaniit hiqquttauvarhutik tahamani Kanatap nunakjuangani,² uvalunin una nahautaak akungani 2010-min 2020-milu 16-nik amigaiknirhauyut amigyaitqiyauqiaqtug tatvanganin Ontario-mi?³

Taiffumaniittuqani hivulikniitanik, qauyimagaluaqa tapkuninga malruknik Inuinaknik, Sinnisiak unalu Uluksuk, ukkua tatvani 1917-mi annurangitutiktut amiitnik taluhimavlutik nangitug ittigaingarhutik kanniklihimavlutjuk una hikkukakvik qattaq taimatut illiurhimayaat nangutiyyuarhutjuk tautuqtiitavlugik

innugiaktiitlugit tatvani ihuinarhimayugiyahimayug ukkua apirhuivikmi Alberta-mi?⁴ Uvalunin una hapumiaktiuyug maligaliriyuyug tatvani apirhuivluni arhuukpiarhuni uqqalarhimayug iliitugipququgit ukkua “inuinalakmiutaq irhinaktug, inminik tuqqutilutik nirriyungnaktug, taimavalaq” inmi atugariyait maliqatik ihuinarhimayunik ihuarhaitjutait atugarhaungitiaktut?⁵

Taimataug huli qauyimangitungarhiyug una paalihima hiffuvyani 1923-mi, uminga Inuinakmik angutmik ihumaliuqtauhimiyug imaatut naunaitpiaktug tatvaguq una arhunaalik *qimmiitiyuivluni* kivgaktuiyug aullarhimayug appirhuiyuyut malirhugit tavunga Qikiqtaruk-mut.⁶ Una appirhuiyuyug atanikturhimayait hapkua nallaktut apirhuiyunik ihumatauvlutik huuk-guq ihuinarhimayaminik ikpigiyagiaqaqtug qanuriyuqtauluni taima piyagiaqaqtug kivgaktuiluta Kanatami ihumarhuqluta niamgiyariaqatagiama:

“Iliffi havagiyaqarhuni ihumattavluhi...[piyagiaqaqmat] pipqaqtiitagiagaqatari hapkua itqiliit qauyigiangita arhugungnagaluarhuni kihianiungmat hamna Akianiitut tariup Kuin nunani British-mi maligakjuak attakpiaktug huli tahamunga ukkiuktaktumi hinnigarhugu. Tuhaquyavut qauyimarhaklugit hapkua ihumait inuit hamna illanga piunirhauyuni maligait aturhugit tatvaungmat amigiyagiaqaqtavut munagitiagahuaklugit hapkua inuit innuhiit maligakjuak una maligavlugu ‘Tamapta piyagiaqangitugut tuqqutiluta innuqatiptingnik.’”⁷

Una Inuinaaq, Alikamik, tuqqutauhimayug kavamatatqatquniit qimitirhutjuk 1924-mi.

Nallunangitiaqtug una paalihima apirhuqtauvluni unipqaqtug tatvani Sanirajak-mi ukkiumi 2022-mi qauyimangitug tuhaumayahimayunik hapkua Paalihimat arhuukharhugit qayagihimaitpiaktumik nuttiqumimayait hapkua Inuit Quttinikpaamut Ukkiutaktumut akungani 1950-ni, pipqarhimayait hapkuninga “aittuqpiarhugit taqqurhainik ihuaqutirhainiklu” tatvalu niqqirhainik, tatvalu pitangitugit uvinniqtatigingitnamitjuk naarugiyait Inuinait tahamani

nunagiyaitni;⁸ uvalunin qinmiqatut Inuit qinmiitnik tuqqutirivakhimayut hapkua paalihimat tahamani Qiqiktalukmi akungani 1950-min 1975-mut taimavalaatqut natqatqititihimayut tatvalu nukkiititihimayut Inuinait angunahuaktiuyunik;⁹ uvalunin ullurianaktumititihimayunik mamiahutauvarhutiklu nuttaqaniit appaqaqtunik tatvalu irhinaagiyauyuarhimavlutik Paalihimaniit havagiaktuqattagangata tahamunga Nunavumut taimani Tuu Lait-kuni havariyautiitlugit kinguani ukkiuni, piqqahiutivlugit hapkua hirhiitagivlugit kuyangniqpartitlugit Inuinait aknaitnik.¹⁰

Kangirhinatiaktut hiuruyaaktut, takkunangitunik ihumagiyaqatut

Tatvalu huli, una paalihima hiuruyaarhuni tatvalu nallagumangitugit hapkua Paalihimat maligait ikkayurhiutihimagaluaqtiitlugit havagiyaminik qauyimanaktuq. tatvainaungituq hapkua Paalihimat havarhutik Nunavumi nunaliitni uittayaqnaqtunik annagahuakparhutik havakpaktut annugarhimavlutik; havakpaktut atturhugit hapkua takkuminaitunik niriugiyavlutik tatvalu hivuliktauvlutik atanigiyamingnik Ottawa-mi arhuuqpiarhutik piyumayut nanminigiyumavlutik tahamna ukkiuktaktuq.

Hamna ukpingnaktuq ukkua paalihimat RCMP-kut illaliutjutigihimayaat tahamani Nunavumi, naunaipkutiqaqtut taimanganin ingilgknitani kinuani 1875-mi, una naunaipkutauyuq tahapkuninga uittayaaknaktunik iliitquhigihimayaitnik: unniaktauvlutik atauhikmut hivunirhamut ataniuyuniit kavamauyuniit tatvalu hiviliutjuqtauhimayuniit havagiyauquyauyuniit Ottawa-mit, tatvalu nuhuqtauvlutik ingmiknik pitiagumagaluarhutik tatvalu nakkuatugumagaluarhutik Inuinaknik tahamani unghahikpiaktumi tahamangit Ottawa-mit.

Tiitiraqtauhimangmata tatvani unipkami, naunaipkutiqaqniaqtut naunaitirhimalugit hapkuninga pittiagitjutauhimayunik, tamaakmik taimani ingilganiit tahamunga ublumimut attugauvaktunik. Hapkua tuktutauyut naunaipkutauyut tatva hapkua Paalihimat havagiyaitnik tahamani Nunavuni pitiagitjutauhimayut paalihimaniit uvalunin hivunirhitjutait pitjutaunit innutiaktunik havagiyarhainit. Kihianiungmat, hapkua havagiyait ataniktuqtauvlutik tahapkunanga Kanatami ataniktutjutirhamingnik hivuliutumagamitku tavani Ottawa-mi, tahamaavut anniktiginik ningakniklu tatvalu auktunik takkuyumanikmut.

Tahamna qanurilingatjutauyuq amiahutauvarhuni nalungnangituq Inuinaknun: ukpirihuiqpiarhutik tatvalu amiagiyauvalalirhutik hapkua paalihimat qangaraalugit kinguvariyaaitniitlu; amihuvaalarhutiklu ittiktauqattaqtut, ihuinaqattaqtutiklu tatvalu ittiktauqattaqtut naunaitpiaktut; ningaktauvarhutik tatvalu hikkuktauvaqivlutik paalihimaniit.

Tahamna qanurilingatjutauyuq hapkunungalu illiqaqtunutlu Paalihimanut tahapkuatauq anniktauvaqipluttik. Paalihimat humiliqaak Kanatami anniktauluakpaktut ihumamikut annialikparhutik amigaiknirhauvalarhutik kanatamiutniit, kihiani naunaitpiaktut hapkua Paalihimat havaktut, naaklirhakpaktut amigiatqiyauvarhutik talimairhugit humiliqaq.¹¹

“Paalihimat ihumagiyaqatut ikpigivaqamitku hamna timigiyauyuni ihumalutiqaqluakparhutik havagiyaminniuninganiit tatva taimatuvalaak ihumalutiqaqhualikpaktut,” una 2018-mi naunaiyautauhimayut tatvanga Havakvatiitniit ukkua Angayaaknaktunik Ayurhautiqaqtut tatvalu Ihumamiquit Anniaktuliqiyiitkut uqarhimayut.

Taima tukiqaqtuq huli taitai ihumalutiqaqluaklikpaktut tahapkuninga havagingitamingnik, havaqangamik inmingnik innuhiktik annamatjutiginahiaqhutjuk tatvalu Qanuriliyuqagangit Havarhutik Annirhimalikpangmata Ihumamiquit taimainiakturhauyut, hapkua Paalihimat ikpigitiakpagait hapkua havakvigiyaqatut tatvalu innutiaknaitunik nigiyugiyauvarhutik.

Tatvalu ilihatiaktiitauhimaitumiklu havaginiaktamingnik tatvalu ikkayuuqtauatangitunik ataniriyamignitit, takkurhauqatangituniklu niriugiyauqattarhutik tahapkunanga ataniuluaktuniit Ottawa-mi kihiani niriugiyavaktut qayangnaktumitqaluaqtiitlutik innuhit havaktiitlugit, taimavalaak ihumanaktuq una paalihima unipqaqtuq apirhuqtaugami tatvani 2022-mi appirhuivikmi atturhuni tahaffuminga Tuatunuamik Tunguqtumik Irhilingmik naunaipkutimik?

Una Hikkumihimayug Aullatjutauyuq

NTI-kut upkirhimayut ihuarhagahuaklugu hamna paalihimat havagiyait tahamani Nunavumi piyagiaqnaqiaqtut nutaanik atturaqhanik, Naunaitpiaktut tatva hamna atturauyuq hivulikpaniit paalihimat havagiyait ikkayutigingitpiaktait hapkua Inuit. Huli tahamna ajikutait havagiyait attuinaqahuaklugu tatvalu niriuginahuaklugit allatqinik ihuqutirhanik tahamna ihuanguitugit parnaiyautirhaungittuq. Naunaitirhimayut ukkua Nunavut Kavamatkut (GN-kut), kivgaktiuvlutik tahapkuninga Kavamatuatqunik, havarhagaluatit kiklumuinak pitjutigiyaat, Ukkua Nunavut Kavamatkut huli taimaatauq huli ajikutunik havaqaqmiyut, taima una unipkaliuqtauhimayug naunaittuq.

Taimaitkaluaqtiitlugit hapkua naunaipkutauqattaqtut ahianik titiraqhimayut, tatva ihuinaqattaqtunik ayurhautiqaqitqaluarhuta. Kihianiungmatauq naunaitpiaktunik innuhiaqatugit tahamani taimaniqnitaniit kavamatuniit ataniktuqtaunginarhuta innuhiaqatugit: Amigaitqiyanic naunaipkutiqaqtugit niqqaliuqattaqtunik tahapkunani ataniktuqtauyuni nunaitni hapkua atturhimayuqtaqtut tatvalu huli taimatut ayuinaaktut innuhittuqamingnik arhaaktauhimayut piiktauhimavlutik iliitquhituqamingnik. Taimaitiitlugu, tatvatauq, naunaittuq hapkua Inuit ilihatiarhimaitut, anniaqattaqtut, havarhailiutqattaqtut, tamaihimavlutiklu hamna uqquhiqtik, tatvalu iliitquhittuqattik pitquhiqtik tamaihimayaat, tatvalu, ikpingnatiarhuni pimariyuq hamna, tammaihiyatit ingmingnik nakkuhitjutigiyuqpaqat qinnaungmangata inmingnik nallurhalikpaktut, naunaipkutauvaktut hamna taimaivaliagangamitku hamna inmingnik qanurilinganialikat. Nikkalurhimayug. Mamiahuqtut. Inuit innuhiaqatut ningaumainarhutik. Angayaaknaktunik attuinalirhutik, niqqaliuqattaqtut tatvalu ihuarhitihimangittutik

anniktauhimagaluarhutik ikkayuqtauqattangittut – hamna illiitquhigiya uvalliktuq taimatut ittiktauhimalirhutik ilangit ittiktaviitni humiliqaq Kanatami immatut tammayaqaqpallaaktut tatvani tammayaqaqvikmi.

Taimaitqaliaktiitlugit hapkua paalihimat manirhagiqattaqtait havarhamingnut attuqtauurhat Nunavumi tatvalu humilikak Kanatami huli nauvalianginaktiitlugit hapkuaninganiit innuliyiitkuniit (una illiitquhiyuq takkuhimayavut tatvani unipkaliuktauhimayumi), ilangit hapkua attuqtaulluakpaktut havagiyamingni tatvalu tunniyaugalluarhutik havariyaqhamingnik huli havariyaqattangittut: hapkua nunaliit nayuqtavut kayangnaipkuttiaqtiitauvlutik, arhuuqhaqtauhimaitumik qanyaginuakhutjuk, taima ikkayutaungmat ihuinaaktailiitjutinik. Akkittuvalaarhuni ikkayutaungittiaqtuq. Hapkua ittiktauhimagamik illiituriqattangittut qanuriliurhimayamingnik, taimaiturhaugalluakmata ittiktauhimagangamik illiitugiyagiqagalluakmata ihuinaqutimingnik. Tatvalu ingattavalaak, hapkua anniktauhimayut ihumaqattaqtut ikkayuqtaungittiaktut hapkunanga paalihimaniit tatvalu aullatjutauyuniit.¹² Kaffinik ukkiunik uttaqinnarhutjuk una ihuinarhimayut ittiktuaulihaktiitlugu uvalunin kaffinik ukkiunik aullayuitpaktumik attuqtiitauvallikpaktut kavamatkuniit uittayaaktiitauvarhutik tatvalu, niqqailliuqtiitauvarhutik tatvalu inmingnik atanniktutiqarhuiqhutik taimangunniit ihumallikparhutik.

Hapkua amihuyut nallungitut tatvalu ikkayurhimayut uqqaqatigivlugit hamna unipqaliukniarhugu – hapkunanga ubluk tamaat Inuinait ayurhihimayut haffumanga ihuinaqattaqtutnik maligalirhiyuut havariyainit tatvalu maligaliriyuniit tahamani Nunavumi – tamatkiumaaqpiarhutik angiqattigirhimayut piyunirhauyuguq mammihautigiyagiqaqat hapkua “ihuinarhimayut” ikkayurahuanginaklugit tamaat taimatut ayurhitailiitjutirhaitnik ihuarhitihimanahuaklugit ihuinaqattangitangita. Hamna inniktirutiqhaat ihumagilugu hamna atturaqhaungitut nakkurutaungittuq aullatjutauyut ublumi atturhuiqpiallugu: Ihuarhitjutirhaqaruiqmat, taimatut ihuaragahuaruiqlugu akkittuq palaakmat. Turaaqhimangmingmata qanuq hatqiyumayunik ikkayutirhanik manirhaqattaqniaqat tatvalu ihuarhaitjutirhaitnik hapkua paalihimat havagiyaitnik, uktutigilugit hapkua Inuktut ilihautirhaitnik tatvalu ihumamik anniaqutiqaqtut ikkayutirhaitnik, taimavalaag pitailitjutauhimangmata hapkua piqqatauyumayunik hapkuninga aullatjutauyunik hivulikpamik.

Inuit atanikturiaqaliqtut hatqirhivaliangani huli illikut uktutirhanik aullarutivaliatjutirhanik nanminirhamingnik nutaanik paalihimanik tahamani Nunavumi. Hapkua illaliutihimavlutik kavamatuanut havagiyaitnik, Paalihimat naunaitut kiutqattangit nunalitni ikkayuqtauyumayunik. Tatvalu hapkua Paalihimat ataniktuqqualipaktut tatvalu ilangit pittiaqatangitut tahamani Nunavumi kuviantaitut

tuharhimavlugit. Hapkoa Kanatamiut piyumanigata nakkuatut, pitiaqatigiklutik piqatigilugit hapkoa Inuinait tahamani Nunavumi, taimaitagiaqaliktug tatva ihuarhaiyagiaqaliktut ahivaklugit piiktitlugit hapkoa Paalihimat anguyaqtiyut tahamanga Nunavumit. Hamna alangukpialiyuyaaktuq havagiyat hapkunanga Nunavut Kavamatkunit, tahapkoa Kavamatuatqut kivaktuqtiyagit tahamani Nunavumi, naunaittuq attuqtauhiimaaktuq.

Tatva atangiktuqtauvalangitunik kihiani Inuinait hatqirhivaliyumayait

Hamna allanguriaqnaiaqtug tahamani Nunavumi hapkoa Paalihimat havagiyait kivgaktutiagiangita Inuinaqnik tatvauvuq tamaqilugit piiktauyagiaqaliktut. Irhinagiaqaliktavut tahapkoa pitiangitjutigiyait piyagiaqaliktavut. Tahamna alangurutiqaq uiiitayaqnaqtuyaaqtugaluq. Kihianiungmataug hapkoa Inuinait taimangaraallug inmingnik ihuarhaitjutiqaqpaqtut innuliriniqut ayurhautiqarangamik tatvalu ihuarhaitjutiqaqrahimayut inuqutimngnik ihuinarhimaluagangata humiliqaq nunamingni.

“Ihuigiyaayunik pitiangittuqarangat tamapta tautuqattaqtavut innuhtingni. Taimanga qangaraallug, taima illitquhiriyavut qangaraallug,” Emile Imaruittug, una innutuqaq Iglulikmiutaq, uqqaqtujvluni unipqaqtug ilihaktunik Inuinaknik maligaliqiniqut ukkiut attuqtiitlugit 199-ni.¹²

Appirhuqtautiitlugu tatvalu allaat Innutuqait unipqarhimayut tiitiraqtauvlutik makpirallitauhimayut attiqtauhimayug immatut, Inuit Maligait: Tirigususiit, Piqujait, tatvalu Maligait. Una makpiraq tiitiraqhimayug atturhugit hapkoa appirhutaumayut Inniknituqat unipqariyainiit qanuq innuliqiniqut attuqparhimangmangata hapkunanga Inuinaqniit: Piqujait – Hunaat atturiaqanigut; Maligait – hapkoa hunavaluit maliqayagiaqatut; tatvalu Tirigususiit – hapkoa hunavaluit atturiaqangit.

“Nalliatnik Inuit hikkumitiniagat ukua Qablunaat maligaitnik uvalunin Inuit Maligaitnik, ulurianaqninga huli ajikutayut. or the Inuit Maligait. Uma Inuup innuhia hivitlaittuq,” Inniknituqag Mariano Aupilaarjuk Kangirhiniqmiuttaq uqqalarhimayug.

Kihiani tahapkoa illitquhigiyait ajikutayut tatvananin utqarhimayut.

“Aullatjutiqaqrahimayugaluyugut illuyaihimangittunik innuup ihumaitnik. Taimani una ihuinarhimayut qayagivlugu anniktailinahuarhugu ihumaa uqqaqtujtuqtaqattarhimayut; tatva taimatut ihuarhaiqattarhimayut hapkoa Inuit illitquhiitnik nakkuanarahuaqhutjuk ihuarhinahuakhutjuk ihuilutayut,” Imaruittug uqqalarhimayug. Tahamna aullatjutaumayug attugauhimayug uqqaqtujtuqtauinuhugit ihuinarutaitnik.

“Hapkoa ihuinarhimayut qanguhuqtiitaungittagangamik, tatvalu qangirhigumik hunnamik uqqaqtujktauhimayaminik, taimatut tuutqirhivalikniakturhayut illangakpialialutik

ingmingnik innuhikmingnik. Hadja ublumiuyug, hapkoa ayurhaqattaqtut irhinnaktauhimayuyaaktut ikkaytuqtauhiimaittumik,” Akisu Joemie Iqalungmiutaq uqqaqtujvluni ilihaktunik.

“Una Inuk ihumma irhittaktiitauvluni, kapiahuqtug tatvalu qanguhuqtiitayug. Quviaguhirhutik, tatva inminiknik ihuillutiqaqpaqtut,” Imaruittug uqqarhimayug tamna ublumi ihuinarhimayut appirhuviat ihuigivlugu.

Tahamna namanarhimayug nainarhimayug unipkak qanuvalaaq arhuttaq kayurhaqtiitvauhiat ukua appirhuviyuyut tatvalu maligaliyiyuyut ukturaaqpagait Inuinaknut qangaraallug taimanganin, ukkautayut qullani. Hapkoa appirhuviyuyut huli piyagiaqatut ihumaginahuaklugit hapkoa ihumarhutaayut “Kapiahuqtiitiniq” tatvalu “pinnikluqturinniq” appirhuittitlutik ihuinarhimayunik – ukkuatut ihuinarhimayuttut illitquhiitlutik. Tahamna akkiniaknik hatkitauninga piyuminaituni ikkayutaungitpiaktug, tatvalu arhuttakjuak ajikutaringitpiaktut hapkoa Inuit illitquhiqtutait, huli taimairanginaktuq tahamani Nunavumi.

“Piyagiaqatutiit takkulugit qing innup kinnaa. Pitiagaluaklugit inuit kangirhipqaqlugit nakligiyayut, tatvalu ikpigiyagiaqatut tatva kittut Inuit pikpagiyait,” Imaruittug uqqalaktuq.

Alanguqpaliatjutirhat Hivunirhami

Quvianaakjumikpaliatjutinik aullavaliatjutirhanik ihuarhaivalialiktut qangahaq ukkiuni atturhimayuni pitjutigivlugit paalihimat havariyainik. Ukkua Nunavut Kavamatkut hivunirhimaliktaat una maligarhaq pitjutaquvlugu ihuarhaurhatnik paalihimatkut katimayiyurhanik – pimariulluqaqtug hivumutjutirhat paalihimat havagiyait kivgaktuqtiagiaqamata nunaliit ihagiagiyainik. Ihuarhaitjutaungmiyug angitqiyainik katimaqatigiqatutlutik ihumarhaurhainik avatingnut ukua paalihimat katimayit tatvalu NTI-kut.

Ukkua kavamatuatqut uqqarhimangmata tatvani 2022-mi hapkuaguuk Itqillit Katuyiqatigait tatvalu ukua Inuit Paalihimatkut Havariyainik Havangit (FNIPP) huli attuqtauhiimaakniaktuq illalutlugit ukua Nunavumiut. Una havaaq attuqtauvluni inmingnik nanminikurhutik ataniktuqtut, kivgakturautiarhuni paalihimat havagiyainik humiliqaq nunatlangi tahamani Kanatami.

Kihianiungmat, NTI-kut ikpiriyaqamata hamna huli ikkatjutaullugittug. Tamakmik ukua kavamat piyagiaqatug ihuarhailutik ataniktutirhainik hapkoa inuinait pivaliutirhainik illikuarutikhanik. Inuit hivulikpamik ammihariyaqatut pitiaqtaungititumngnik kaplunaat ataniktuqtiitlugit tatva tahamna ihumarhutaumayug upiriyaulirhutik ukua Paalihimat tatvatuanguyut paalihimat ahianik pittaqaqngitmat. Naakugiyaungitnik hapkunanga Paalihimanik ihumagiyaunginaktuq ilangi ahiagutauq ihumagiyaqarhutik hapkoa Inuinait tahamani Nunavumi, ihumagiyaularhutik ilangit qattangutigiitnit, avikturhimayuni tatvalu illagiiktuniit.

Aipaatauq, Inuinait ikkayuqtau yagiqaqmiyut ikpigivaliutirhaitnik inuit humiliqag ihagiagiayitnik qayangaitumiitagiagaaqniqmiq inmi nunamingni – annaumanahuaknik inminik amiriritagahuarhuni, inmi qattangutiminik tatvalu inmi nunaqatiminiklu.

Nallianguraluaktiitlugit kavamatuqatqut uvalunin avikturhimayuni kavamatkut, ukkuanguvlutik kivgaktuiyut kavamatuqatqunik ukkuulu nanminiqaqtiitaungittutik haffuming “Inuit kavamait” naunaipkutauyut hinnaktuqtau himayut qanganguktuq, havarihimayatik illikurhutik. Innarhimaitumik ikkayuqturhaugaluit ataniktutirhaitnik ihuarhaiqatigilugit hapkua Inuinait tatvalu ahivarhimalutik ataniktuihimaitumik, hapkua ikmingnik huli aullaganginagialgit ihuinarutauhimayunik attuina gumagumik tamaitnun Inuinaknik tatvalu paalihimatkutnik.

Una unipkaak hivulikpamik takkukutiqaqniaqtuq hivulikpanguyunik Paalihimat havagihimayitnik tahamani Nunavumi. Tugiatauq takkuriniaktaat ublumi iliitquhigiyaitnik hapkua paalihimat havagiyait tahamani avikturhimayuni tatvalu qanuq malikayarhaita tamaitni nunatani Kanatami. Atauhik una malikayauhimayuq ihumagiluarhutjuk naunaiyaktuniaktuq una, Piiktiitihimangmata hapkua Paalihimat havagiyaita aullatjutaitnik tamaitni nunaatlani Kanatami kihianiungmingmat qanuqtauq iliitugiyauhimangittuq hapkunanga Nunavumi kavamaliriyuyuniit. Kingulikpanguniaktuq, hatqitjutauniaktuq kaffinik attugauhimayunik naunaiyaktauhimayunik hapkua Itqilliit Katuyikatigit paalihimaqauhiitnik nanminikmik paalihimaqalikmata humilikak hapkunani nunaatlani Kanatami.

NTI-kut nuttiqutiqaqniaqtut hatqitiitlutik kaffinik turaahimayunik nanminikmik ataniktutirhaitnik Inuinait Nunavumi ikpigivaliatjutirhaitnik tatvalu tigumiakpalialikmilugit hapkua innuhikmikut ikpigihimayatik hapkua paalihimat havagiyagiagalukmatjuk. Hapkua nuttiqutauhimayut illaliutiniakmata ilangitnik tuhaumayautiarhimayut unipqaliutiarhimavlutik.

Uktutigilugit, ukku Inuinait Paalihimat una atauhiuvluni havagiyauhimayutuqauyuq havakvigivlugit hapkua Paalihimat tatvalu qangahangulirhimayuq ukkiuni uqqautauvalikmiyuq uttiktiffakuvlutjuk. Tiitkat takkunaktut una havagiyauvarhimayuq, takkunaktuq, huli tuhaknaituniq attugauvarhimayuq tatvalu naunaipkutauvluni ataniktuiyumayut nallunaitut ihugitjutaubarhutik. NTI-kut ihumagiyait ukku Paalihimat inmiknik ataniungitunik havaqaqlualigumik kihiani ikkayuqtiuluaklutik tahapkunani ahiagut nanminikaktut Inuinaitnik paalihimaqaliqatat. Hamna nallaumatiniakmat iluani Kanatami unipkagivaliayaitnik atanikuqtauhiukpalianinganik, tunirhimatjutaitnik ukku Ukpiknaktunik tatvalu Uttiktiitpaliatjutirhaitnik Nunaqaaqatut Katimayit Kanatami tatvalu ukku Tammarhimayut tatvalu Innuaktauhimayut Nunaqaaqatut Aknait tatvalu aknaruhiyut, tatvalu ikkayuqtuqlugit hapkua Inuit nanminiktakutirhaitnik Nunataqutirhanik. Tatvalutauq pitiaqutauniaktugaluak tatvalu takkunatiakluni hapkua Paalihimat havaktut tahamani Nunavumi.

“Pihimaliktainagupta Nunavut kavamakalikata, iliffi inulramiit piyarhaqaqniqliqtuhi havarhaqalikluhi,” Innutuqag Aupilaarjuk uqqalarhimayuq.

Angiyumik niriugiyauhimalluaqtugaluit ukku Nunavut Kavamatkut, taima huli ihurhithimangitut. Kihiani tahamna ihumagiyauhimayuq uppiknatialiktuq ublumi.

“ihumarhugiaqaliktuhi qanuq uvagut Inuinauvluta uttikiitiyungnaqitigu hapkua qauymayattuqauyut... Iliffi angiyualukmik havarhaqaqniaqtuhi hivunirhami tatvalu ukturiaqaqniaqtuhi iliiturinahuaklugit qanuq ihuarhautirhaitnik,” Aupilaarjuk uqqalarhimayuq.

Hapkua kavamauyut ikkayuqariaqaqpagiqut haffuminga ihumagiyautiaktunik arhugutauyumik naminikmingnik ataniktuitjutirhaitnik Inuinait, tatvalu ingmiknitaq hapuniarhimaitumik nutqangaliklutik. Qanutuinaclu hapkua pinahuaqtauvarhimayut ajjikiititinauharhutik ingmiknut tatvalu aullaganginaktunik uvinniqatigingitamingnik allaanik naaruhinarhutik pitjutauvaqtutuqauyuq ningaknikmut anniktirinikmut Inuinaknik hapkuavalaat paalihimaat.

3. Paalihimat tahamani Nunavumi: Kinguani

“Pitjutigivlugit tahapkua Paalihimat tahamani Nunavumi, Tahapkua taimaniqniitaat huli tuhaknaktut,”

Qikiqtani Inuit Katuyikatigikuni havaktiuyuuq (appirhuqtauyuuq, 2022)

Taimatut ihurahaqtauhimagami, hapkua paalihimat tahamani Nunavumi taimainginaktut ihumagiyaavlutik ukkua kavamatuqatqut hivuliutihimavlutjuk kigvarihimayaat tahamna ukkiuktaktumi tariuq nanminiriyumavlutjuk tatvalu kavamaavlutik ataniktuiyumanikmut kihiani tahamani Ukkiuktaktumi.

Taimaitmat ukpingnaktuq tahapkua Ukkiuktaktup Uatani Paalihimat (NWMP) tikkihimayut ukkiumi 1873-mi kinuani tahapkua Kanatamiutaat niuvirhimangmatjuk tahapkua angikyut Ukkiuktaktumi nunaat tatvanga Kapannitkuniit (HBC).¹ tahamna ukpingnaktuq ukkua NWMP-kut katihimalikmata tahapkuninga Dominion-kut Paalihimatkunuk ukkiumi 1920-mi attautingurhutik attiqalirhimayut RCMP-kunik. Taimatut ukpingnaktut taimanganin.

Ihumanaktuq, tamaita tahapkua Paalihimatkut tatvalu hapkua Inuinait kigvaktuqatit ataniktuqtauhimayut tahapkuninga Kavamatuqatquniit ukkiuktaktumi tarianga nanminiriyumavlutjuk parnaiyahimatiitlugit taimanganin tamatqivyarhimayaatli tahapkua ukkiut 1900-ni.

“Tamaita hapkua [ukkua Inuit tatvalu hapkua Paalihimat] uqqaqtuttauhimayut tiitiqaqtuq tahamnaguk Ukkiuktaktuq ihuarhaktauayagiaqalikmat tatvalu naliat ayuriaqaliquaat ahivaktiqlugitlunin uvalunin tigumiarialiktaat hapkua ikkayutirhat nutaanut, angiyunik maniliurutirhat tatvalu kavamatliritjutirhat tahapkuavalaat,” ukkua Qikiqtani Illumurutinik Ikpiriyaqaqtunik Katimayit uqqalarhimayut.²

taimainginaqutli, hapkua innuniarutait Paalihimatkut tatvalu hapkua Inuinait allangaakpiaktut, tatvalu tahapkua ataniktuqlualirhimayut Paalihimat kigvaktiavlutik Kavamatuqatqunnik.

Tahamna ataniktuqluaqnik takkunakpiaktut tatva hapkua Paalihimat kigvaktiitlugit Kavamatuqatqunik Ottawa-mi havaktiitauqpiarhimayut amihunik havaqarhutik tatva

taimatuvalaak hapkua Paalihimat havariyarhagalluattik amirhinikut qayangaktunik ihuinaaqattaqniqut ihumagiyaavlutik taimangaraalluk.³

Illaniungmat hapkua Paalihimat nipigiyaatuanguvaktut Inuit piyunaautaitnik tatvani Maligaliurvikjuami, ingmingnik nakkuaturahuagaluarhutik kigvaktiitigumanikmut Inuinaknik, taimatut uqqaqtutitlugit ataani. Kihianiungmingmattaq taimainginaaktuqli angiyunik iliitquhiktuqniqut tatvalu tuhaktiitaiqattangittuttit avatingnut hapkua Paalihimat tatvalu Inuinait, naunaitirhimayunik iliitquhiktuarhutik amirinarhutik ihumaqaqtuyarhutik.

“Ukkua Paalihimat inmingnik ihumagiyaqaramik munarhiyuavlutik Inuinaknik, ataniktuavlutik Kanatamiut maligaitnik tatvalu pitquhiitnik, tatvalu tuhaktiitiyuavlutik nutanik hapkuninga kavamaliqitjutinik, maniliurutinik tatvalu iliitquhiktutinik aullatjutinik tatva ihumagiyaungmata qannitulliktut. Hapkua Inuit, kihianiungmingmat ihumagiyaqaqmingmata, hapkua paalihimat tahamani nunaliitni igluutiqarhutik havakviqalliktitlugit uvalunin maniqami aullaktiitlugit tatva ihumagiyaayut hapkua hilakjuakmiutaat paalihimat ataniktuivalialiktut ihuangitunik maligaknik attuqtiitinahuakpiarhutik tatvalu hurhariyuitpiarhugit hapkua Inuit iliitquhittuqait,” ukkua Qikiqtani Illumurutinik Ikpiriyaqaqtunik Katimayit (QTC) tiitiraqhimayut.⁴

Hamna niruigiyaqaqniq hapkuninga Paalihimatkunuk pitjutaangitpiaktut hivulikpamik taimani pitiarutinikut tatvalu nakkuatuqattaqniqut Inuit nunaitni. Ningatavalaq inmingnik ihumarhuqhutik havakvigiyamingni nunani ilangit hapkua Paalihimat ataniktuivalaakparhimayut.

Tatvananin havarivalialigamik hamna qayanginikut amiriyaqarhutik munariyuulikmata, tatvanga nallurhautigihimalliktaat tamakmik ukkua Paalihimat tatvalu hapkua Inuinait.

Amihuyut hapkua havagiyauyut ukuanginaungit Paalihimatkut havariyait

Una Paalihimatkut unipkangat tatvani ukkiumi 1951-mi tiitiraqhimayuq tatvaguuk hapkua 19-guyut havakviuyut ikkayugiaqatqait Paalihimatkut tahamani Ukkiuktaktumi.⁵ tahamna ikkayuqtuinnik pitjutigiyaat hapkua havagivlugit ullasiutirhaktanik, igluliqiniq, tatvalu ataniktuinik angunahuaknikut pitailiqattarahuaqhutik.

“Paalihimatkut havaqarhimayut kivgaktuivlutik kavamatuqatqunik amihunik havaqarhutik illaliutivlugit hapkununga paalihimat havagiyaitnut,” una unipkaliuqtahimayuq tatvanga Ihumattat Katimayit Nunaqaqaqtunik Pivaliatjutaitnik unipqarhimayut tatvani ukkiuni 1990-ni. Una unipqariyahimayuq naunaiyaitjutahimayuq hapkuninga arhurhaqtahimavlutik nuttiqiyahimayut tahamanga Tarraqmiut Nunaitniit tahamunga Ukkiuktaktup Quttingnikmanganut ukkiut 1550-ni attuqtiitlugit, hamna uqqautahimaaktup naunaitiarhimayunik ataani.

Hapkua Paalihimat havakparhimayut aipaguturangat aullaqparhutik qinmiikturhutik, uppautiqattarhutik Inuit nayuraitnut angutiarhutik, tainniqaqtup *ilagiit nunagivaktangit*. Aullarhutik hapkua Paalihimat katirhuiqattarhimayut tuhaktiitjutirhamingnik aipagutuarangat “Iliitquhiitnik hapkua Inuinat” tatvalu “Angunnahuarutaitnik” unipkangit, uqqautigiyait hapkua anniaktailinik, innugiakningit, tatvalu kattuhirhiqutaitnik.⁶

Naunaiyautait hapkua paalihimat aullaqattaqtiitlugi tahapkununga *ilagiit nunagivaktangit* allatqiqulunik unipkariyauqattarhimayut avatiniit Inuinakniit tatvalu Paalihimatkuniit, Kihianlungmat.

Ilangit hapkua Paalihimat ingmingnik tauttuktuyaaktut tatvaguuk tungahuktiitautiakparhimayut Inuinakniit, pittiaqattigirhutik ikkayutiqattarhimayut.

Joe Tikivik unipqarivihimayait hapkua QTC-kut tatvaguuk inmi kaptiagiqattarhimayait tahapkua Paalihimat uppautigangata Inuit nayugaitnut.

“Uvappingnik kimmilguqattarhimayugut qanuq ihuinarhimavariahappingnik tahapkua Paalihimat tikkitinagit,” inmi unipqarhimayuq.⁷

Hapkua Paalihimat tamaat niriuginarhimayait hapkua Inuit, ihumagiluarhugit hapkua Inuinait Paalihimat, hapkua munarhiyuvarhimangmata tatvalu ayuriqtuiqattarhimayut Paalihimanik aullaknikut tatvalu annaumanahuaqutirhaitguit tahamani Ukkiuktaktumi aullaqattaqtiitlugit maniqami.

Sam Arnakallak unipkarhimayut QTC-kunut tatvaguq Inuit munarhirhimayut Paalihimanik aullaqattaqtiitlugit nuttaqattut itpiaktut. Tangmarangatta, igluliuqtarangatta tatvalu ikkayupparhugit hapkua Paalihimat panirhiiqattarhutik puallitnik kamiitniklu, hapkua Inuit munarhiyuuyut uqquharhugit “itkittiqattarhutik hiuqjuknik aurhiktuquvlugit. Tatvalu [hapkua munarhiyuuyut] hillaminginakturhutik atquttirhaliqivaktut kinmiita niqqirhaitnik.”⁸

“Hapkua Paalihimat unipkaqattarhimayut inmingnik ayungitturivlutik, kihiani iglurhaitnik hannatjiyauqattarhimayut, annuralliuqtuqattarhutik, nirripqaqtiitauvarhutiklu. [immaittuyaaktup] ammiriyauqattakuryaakmata 5-nik 6-siniklunin ukkiuqaqtunik,” Elijah Panipakoocho unipkarhimayut QTC-kunut.⁹

Taimaingmingmaktup tatva, hapkua Paalihimat ataniktuinarhutik iliitquhiqarhimayut tatva kivgaktuiyugamik Kavamatuqatqunik, tigumiarhutik allanguqtirurirhanik qanuq tatvalu nanni hapkua Inuit innuyugiaqatqut, angunahuaruaqatqut, tatvalu pittiarahuakpiarhutik nayurhugi qattangutaitnik hapkua allat Inuit.

Pinahuaqni kivgaqtuqhugit Inuit

Qangirhimaliktiitlugi tahamna Hillakjuami Anguyakjuarhimangmata II ukkua kavamatuqatqut aullaktiitqattaliktut Inuinaknik puvaluktunik taununga kaplunaat nunaitnut mamihakviuyunut, pitjutavalaarhimayut uittayaaknaktunik nutaanik hapkua Inuit Nunavumiut huli ublumi ayurhautiqattaqatqaitnik. Hapkua Paalihimat attauhiuyut katimayit tahamani Ukkiuktaktumi uqqautjiqattarhimayut kavamatuqatqunik piitailiuvlugit ahivaktiitqattagiangittut Inuinaknik angilgavigiyaitniit.¹⁰

“hapkua aivatjutahimayut pitjutaungitpiaktut akkiliitjutirhaitnik,” ukkua Ihumattaat Katimayit Nunaqaqaqtut Innutaitnik unipqarhimayut tatvunga Ukkiuktaktumi Quttinnikpami uttiittauqattarhimatiitlugit uqqarhimayut.¹¹

Ukkiumi 1959-mi Innutuqait qanningani Iqaluit, taimani attiqarhimatiitlugi Frobisher Bay-mik, ihumallutiqarhimayut amigaikpalianginaktiitlugit hapkua “tiikliqattaknik, nulliamingnik aviitqataqnikmik, [tatvalu] quvlianaitunik nulliaqattaqnikut.” Tatvunga tatvani ukkiumi una Paalihima “unipqarhimayuq inminik takkuqattarhimayaminik nulliaknikut tatvalu ihumairhiqattarhugit hapkua Inuinait aknait hapkununga Tuu Lainni (DEW) havagiarhimayuniit.” Hiamatjakpaliatiitlugit hapkua Qablunaat, uvalunin Inuinaungit, tikkiqattaliktiitlugit taimaitiitlugit hapkua annuhaktiit ihuinaaktiitqattaliktiitlugit Inuinait innuhiitnik.¹²

Ukkua kavamatuqatqut kiuhimayut tatvalu ikkayutaungitpiaktunik attuliquihimavlutik, tatvalu huli ublumi takkunakpiaktup havariyait huli hapkua avikturhimayuni kavamatkut: tahamna “ihumagiyahimayuq tatvaguuk amigaikpalirhimagumik hapkua paalihimat munarhiyurhat ammirhiqattaqlutik hapkuninga allangukpalianginaktiitlugit Inuit iliitquhiit.”¹³

Taimaitiitlugi taimani qanurituviatjutautiitlugi, tahamna numiktirinniq taimavalaq qangirhinnaqattangitpangmat: ukkua Paalihimat, uktutgilugu, niriqattarhimayut hapkuninga Inuinait Paalihimanik nunaliitni nummiktiquiqattaquvlugit, taimavallaq hapkua paalihimat attuqattaralluaqmatjuk hapkua qinmiit aullarutigiqattarhugit Inuit nayugariyaitnut

tatva tamaakpalialihaktiitlugit taimani. Kihianittauq hapkua Inuinait Paalihimat ilihaktiitautiarhimangittiitlugit hapkuninga nummiktirinnikut havagiyauyunik.¹⁴

“Piunirhauniakmat tatva hapkua paalihimativut ilihaktiitauyagiaqagalluakmata Inuktut uqqauhiitnik taimavalaak hapkua havariyavut tahamani Ukkiuaktaktumi allangukpalliangingnakmat,” una Ataniulluaktuq paalihimatkuni G division-kuni uqqallarhimayuq ukkiuni 1971-mi.¹⁵

Piyuminaitunik niriugutiqarhimayut, quvianaitunik havakviqarhimayut

Mamianaugalluq, tamaita hapkua uktauuhamayut ikkayutirhagiyagaluangit hapkua Paalihimat kivgaktuinahuarutik Inuinaknik angitqiyayut tavuna irhiugiyauhimayunik tatvanga kavamatuqatquniit Paalihimatkuniit. Tahamna havagiyauhimayuq illikut, taimatut huli arhugutauhimaaktuq, ihuinautiginahuarhugit hapkua Inuit innuhiitnik.

Amihuyut hapkua kavamatuqatkut havaktigiyait ihumarhuqatauhimayut tatvalu ihuarhaqatauhimavlutik parnaiyautirhaitnik hapkua Inuit nuttiqutirhaitnik tahamanga Tarraqmiut nunnaitniit tahamunga Ukkiuktaktumi Quttinnikpamut. Hapkua Paalihimat hivuliutjutauhimayut havaritquyavlutik hapkuninga tuharhitjutinik, ahurhaknikmik, ingilgatjutirhanik, tatvalu munarhitjutirhanik naunaipkutirhaitnik hapkua qattangutiigiiktut tiqquaqtahimayut namuut nuttiqtauniakmangata. Kihianiitauq nalliak hapkua havakviuyut atvalu Paalihimatkut ataniqaqviat naunaitiarhimangitunik

tuhaktiitihimangittut hapkuning parnaiyautirhanik, hapkua illaliutihimattiitlugit uvalunin qanuritungmangata naunaitiarhimangittut Paalihimanut tahamani Nunavumi.¹⁶

Hapkua arhuuqharhugit parnaiyautirhanik illaliutihimayut ataniktuivlutik hapkuninga taaqarhanik ihuaqutirhaitnik, niqqitautirhanik tatvalu manirhagiyauyurhanik, Hapkua Paalihimat piyumangitqalluarhutik havagitquyauhimayut tahapkuninga ataniktuutirhaitnik.

“tahamna ataniktutirhaq havaritquyauhimayuq ihuarhaktauhimatiitlugu tatvanga Havakviatniit ukkua [Itqillitnik Pivaliatjutiliqiyiitkuniit] arhugalluq ataniktuutauvalarhimayuq paalihimatkuniit,” Ukkua Ihumataat Katimayit tiitiraqhimayut, taimaitiitlugu “huli attuqtauyuuq, ukkua ihumagiyaat Paalihimatkut, inmi hapkua ataniktuqtauvlutik havaqarhimayut ihumagivlutjuk nakuatturahuaknahugiyayut havariyamingnik uqqautjauhimavlutik tatvaguuk ikkayutauniakmata tahapkuninga Inuinaknun nuttiitauhimayunut.”¹⁷

Tatva illangittauq hapkua illikut Paalihimat ihumallutiqaqalluaqtiitlugit hapkuninga nulliaqattaqniqut ihuinarhimayunik hapkunanga Tuu Lainni havaktuniit, ilangittauq hapkua Inuinait itqaumagiyaqamngmata nulliaknikunik ihuinarhimattiitlugit ilangit hapkua Paalihimat.

“Hapkua Paalihimatkut ihumarhuqlutik piyungnaktut qanuriliugumanigumik kittunik aknaitnik,” July Papatsie Unipqaaqtuq tatvanga QTC-kunut.¹⁸

Hapkua aknait uihirihakviuqattaqtauhimayut, uingit qauhimagalluaktiitlugit, kihiani qanuriliuqtauhimangittut hapkua ihuinarhimayut paalihimaungmata munarhiyivlutik qayangnaittunik pittiaquivlutik paalihimaugamik, Papatse uqqarhimayuq.

Qangunaktuqarhimangmiyuq tatvalu hiurruyaaktauhimattiitlugit hapkua innungutihimayait nuttaqiuurhutik Paalihimatqut Inuinaknik aknanik nulliarhutik taima ihumagiyaugattaqtut tahamani Nunavumi.

Ajikuhiugalluaklugit hapkua attuqtauhimayut tatvunga tiitirayurhimayumut tatvani, una naunaittuq ukkua Paalihimat makpiralliuqhimayaat ihumagivlugit hapkua havaktigiyattik tatvunga attuqtauhimattiitlugit. Una tiitirauhimtauhimayuq pitjutaunayugiyayuq tahapkuninga ajikuhiuqhugit hapkua attugauhimayut uittayaaktiitauhimattiitlugit ilangit hapkua Inuit.¹⁹

Tatva huli naunaitpiarhuni uktuutigilugu tahamna mammiahuttauhimayuq avattingniit Ottawa-miit tatvalu Paalihimatkuniit takkunaakpiaktuq qauhimayavluni tahamna Inuit Qinmiitnik tuqquraaqquyahimangmata hapkua Paalihimat.

Akungani ukkiut 1950-ni tatvalu 1975-mi, 100 avatquhimayunik imaaqag 1000 avatquhimajuqjuanic Inuit kinmiitnik tuqqutihimayut hapkua Paalihimat uvalunin tahapkua Paalihimat qauyimayaqaqtut tahamani Qikiqtani (Qikkiktalluqmi) avikturhimayumi.²⁰ Taimaitpalialirhimayut hapkua Inuit arhuqhaqtauvlutik aullaquyayuyiqtut nunamini angunahuakvigiyamingnut tatvalu nayuqquyaulirhugit hapkua iglukpaqarviyut nunaliit taimatuutguuk illaliutiniakmata hapkua Kanatamiut nanminiginiakmatjuk tahamna ukkiuktaktuq tahapkua kavamatuqatqut.²¹

Pittaqangittuutik maligaknik uvalunin hivunirhitjutinik tatvunga Ottawa-miit pitquyahimangituuyaakmata taimaraalluq tuqqutirinikmik Inuit qinmiitnik aullarutaitnik, kihianiungmattauq naunaitpiaktuq tatva attuqulliquyahimayut ahiagut maliganik atturhutik.²² Tahamna uttiritquinnik iglukpaqarviyunnut nunaliitnun atturhugit hapkua kablunaat maligait pitjtauhimayuq iliitquhiktuutinik mammiahutiqarhutik avatiniit Inuit qinmiit tatvalu kablunaat qinmiitnik iglumiutaatnik. Loose dogs were deemed to be a dangerous nuisance and could be shot. As of 1950 RCMP officers were officially dog officers and could shoot loose dogs.²³

Hapkua Paalihimat tamaat attuinarhimayait hapkua Inuit qinmiit aullarutigivlugit maniqami. Taimaittiitlugu, hapkua Paalihimat iliitarhihimayut hapkuninga ikkayuqtigiyurivlugit qinmiit tahamani ukkiuktaktumi aullarhutik havariyamingnik, tatva huli iliitarihimgangitugit hapkua Inuinait Paalihimat.²⁴

Ukkua kavamatugatqut piipqarhimayait hapkua Paalihimat ayungnaaktunik havaktiitugit tatva taimatut tauttuqtauhimalliktut hapkua akkiniaktiuyut qinmiqaqtunik tatvalu taimatut mammiagiyaupiaqtut Inuinakniit angunahuaktuniit tatva huli hapkua Inuit ublumi qinmikturhutik angunahuarhimaakpaktut ingilraatjutigivlugit maniqamut tatvalu hikkukut tariuqmi.

Paul Idlout appirhuqtauvluni unipqaaqtuq inmi tautturhimayut qinminik tuqqaraittiitlugit nuttarauvluni, tatvuna una paalihima hiqqungnirhimayut qinminik akungnaniitumik inmi tatvalu paalihimap. Uittayaarhimayut tauturhuni uminga paalihimamik hiqquyaitiitlugu, tatva huli itqaaqpara puiguyuittugu.²⁵

“Imaaqaaq hapkua paalihimat tuqquniikniaktut Inuinaknik, taimaattaug qinminik tuqqaraittiitlugit.”²⁶

Tahamna kappiahutigivayaatik tatvalu pitiaqattarhugit hapkua ataniktuiyut, illiragivlugit tatvalu Inuit taimaitnamik iliitquhiqtutait, taimaittungnaiqpallivlutik mammiahutiqaqpallialirhimayut, taimaitpaliahimayut arhuguuktiitauqparhimagamik hapkuninga pitjutautiitlugit ukkiuktaktumut quttingnikpaakmut nuttiitauhimangmata tatvalu qinmiiyaktauhimagamik paalihimaniit.

Nallurhalliktiitauhimayut

tatvanganin 1960-gitnin, tammappkivyarhimayut hapkua taimani havarihimayait ukkua paalihimat havariyauvaliahimayut kavamatkut havaktigiyaitniit.²⁷ hapkua havarihimayait tatva kavamatkunit kivgaktuihimattiitlugit ayungituttik havagitquyamingnik – havagiyaitnik hapkua

paalihmat, appirhuyiit, appirhuyiyuuni ihumaliuqtivlutik, ittiktakupkaiyuvlutik, tiitiraqaqviuyuni tatvalu munarhiit havagiliktaaitnik – tatva taimaaktiitauvaliahimayut tatvuna.

Kihianiungmattaug tahapkua havariyattik maligalirinikut, piqqangittiarhutik maligaliriyuyunik, appirhuyiyunik tatvalu tuhaayiyunik, pitjutauyuq nallunangittuq tammakpaktut allurhalliutigivlutjuk hapkua paalihimat ihumarhurhutik atturahuritpagait hapkua nutaat maliganguqtiitauhimaliktut tatvalu hapkua kinguani maligaangitugaluanik atturahugittutiik.²⁸

Tatvalu tahamna aullatjutailiktug tuukaitpiaktug. Tatvanganin 1977-min, uttutigilugit, hapkua Paalihimat iliitariyahimayut havagiyait ajikutauqpiagtut paalihimat havagiyaitnik humiliqaq Kanatami nunatlaatni.²⁹ Kihianiitauq tatvani ukkiumi 1978-mi unipkagiyauhimayut tatvunga Nunatiami (NWT) Ihumattaat Katimayitnunun uqqaqtuqarhimayut tatvaguuk hapkua Paalihimat piyagiaqarmiyut havagilugit hapkua maligaliriyuyut akkiniaktiit havariyait tahapkunani appirhuiligangata Nunaliitni Appirhuyinguat ihuinarhimayunik.³⁰

Tatva huli, tahamna iliitquhiqtutauyuq tatvalu tuhaktiitjutigiyaitnik piqangitpiaktug.

“Naunaipkutiqaangitpiaktut nalvaarhimangitmata tatva hapkua Inuinait uqqaqtuqarhimangitpiarhutik qanuq hapkua paalihimat havariyagiaqaqtaitnik ataniktuinaktiitlugit uvalunin Inuit piyunaunitnik ittiktayugangata, tatvalun arhaaktaugangata tammayaunitnik, uvalunin iqquvlutik unipqaaqtut appiruvikmi ukkua QTC-kut uqqalarhimayut.

“Hapkua Kablunaat uqqauiit tainniitlu numiktiitauhualkutik ayungnaktut ilangit Inuinaktut, illaliutitlugu una tainnik ‘qangunaktunik ihuiluttiaqtuq.’”³¹

Tatva huli hapkua Paalihimat ataniktuikiapaktut kappiahaarhugit hapkua Inuinait maliqangitpata kavamatkut maligaitnik, hapkuningalu atanikturhugit tatvaguuk Inuinait nuttarait siikukvikni ilihagiaqatut.

July Papatsie unipqaaqtut tatvunga QTC-kunut inmiguuk itqaumayuq atauhiahuni tuharhimayut uminga Paalihimamik kappiahaarhimayut appangminik immaguuk uqqallarhimayut paalihima:

“Una irniit ilihagiangitpat, iliffi paaplilarhallaiuttuhi. Tatvaluguk huli, ilviit annialaqiguvit, anniakviliagiaqangittutiit

“Una irniit ilihagiangitpat, iliffi paaplilarhallaiuttuhi. Tatvaluguk huli, ilviit annialaqiguvit, anniakviliagiaqangittutiit.”³²

Inuinait Paalihimat

Naunaitpiaktug hapkua Paalihimat annaumayungnangittuq, tatvalunin havagungnaktut tahamani ukkiuktaktumi manniqami piqangitpata hapkua Inuinait Paalihimat tahamani Nunavumi. Hapkua Inuinait angutiit, tatvalu illaani tamaita hapkua

qattangutaut, havakpiakpaktut annaumattinahuhugit hapkua paalihimat tatvalu ayuriqturhugit qanut illikut annamatjutirhaitnik.³³

Hapkua ukkiut nungutpalialiktiitlugit 1960-ni hapkua paalihimat qinmikturuiqpalliahimayut, tatvanganin; tatvalu niriugiyuiqpallihimayait hapkua Inuinait Paalihimat. Tatvanganin, hapkua Inuinait Paalihimat havaqaqpallialiktut tuhaayiuvlutik tatvalu avatinut Illitquhiliqiniqut tuhaktiitiyaulirhutik.³⁴

Kihianiittauq naakurtauavalliangittut tuhaktiitiliqiniqut avatingnut Paalihimaniit tatvalu Inuinakniit, hapkua Inuinait Paalihimat ilihaktiitauhimangitnamik hapkua tuhaayiyut havariyaitnik. Taimaitkalluaktiitlugit hamna havariyattik Paalihimaunikmik qaayangnarhivalliahimayug tahamani nunaliitni, imaitmat mammiahuktut amigaitpalliangitnakmata Paalihimanik. .

“Inuinait ikkayuinaaktut Paalihimanik ihumagiyaavalliahimayut ikkayungittut Inuinuqattimingnik,” una ataniuyug tatvani Frobisher Bay-mi Paalihimatkuni uqqallarhimayug ukkiuni 1961-mi.³⁵

Illaliutivlugit tahamna narugiyauunik innuqattimingniit hapkua Inuinait Paalihimat manirhaqattarhimayut akkikitpiaktunik havariyamingniit, ajikutaringitpiaktait hapkua allaat kavamattuqatquni havaktut.³⁶

“Qinnaugalluaqat Inuk tiglrhimakpat nikkimik, tahamna ihuinarutauyagiaqangittuq”

Tikkittinnagit hapkua Paalhimat tahamunga Nunavummut, Inuit attuqparhimayut innuliqiniqut aullatjutauvaqtunnik qanug ihuinaaktuqagangat tatvalu piitallinahuahugit hapkua ulluriannaktunik atturaqhaungittunik pinnahuaktut.

“Taimanirallug, malliqattitlugit Inuit pitquhiittuqaitnik, uqqaqtjauvarhimayugut ihuinarhimayaptingnik unniriugiaqaqtugut uvalunin uqqaqangitqupta uvaptingnik qayangnaaktuminniaktugut. Uvanga ihumayunga tahamna taimanniraallug attuqtauvarhimayug huli ublumi attuqtauhimaahturhaugalluaq,” Mariano Aupilaarjuk uqqautihimayait hapkua Inuinait malligalirinnikut ilihaktut ukkiuni 1990-ni.³⁷

“Uqqaqtjauqattarhimayugut qayangiyagiaqaqtavut timmivut piyunnirhaungmata tatvalu ihummavut munarittiaklugu. Taima naakuatut malliqattiguqta, hunanik amigaittunik huliyungnaktugut,” Aupilaarjuk uqqaarhimayug.³⁸

Unipkarhimangmiyuq allanik malligauhimayunik hapkua malliqayayugiaqarhimangmata:

“Inuit uqqaqtjauvarhimayut narrugilugit mittariyariaqangittut nanguttilluttik Inuknik timmingmigut ayurhauitqiaqtunik, taimailliuqattaqtut nuttaqattiktaug taimaaktaug ayurhauitqiaqniaqmingmata.”³⁹

Ihumariyautiakmata hapkua innutiarutirhaktik illingnut tatvalu qattangutkniklu.

Ilangit hapkua malligauyut huli taimaitut ajikuhirhugit hapkua paalihimat havariyaitnik ublumi. .

“Qinna Inuk tiklrhimaniqat nikkimik, tahamna ihuinarutauyagiaqangittuq,” Aupilaarjuk uqqallarhimayug, ajikkutaringitpiaktait hapkua Ihuinarutauhimayunik Maligauyut Kanatami hapkua Paalihimat malliqayaitnik.

“Piyunnaktut tigliklutik nikkimik qaalikpiagumik, kihiani kinguani unnirhiutigiyagiaqaqtaat una tiglikvigihimayut nikkimik. Kihianiungmingmat ihutpiaktug tiglikluni tatvalu taima atturiaqangittut.”⁴⁰

Allaht illatani Nunavumi naunaiyaihmalliktut illitquhiuyunik paalhimat havariyaitnik tatvalu hapkuninga malligalirinnikut atturauyunik Nunaqaqaqtut innutaitnik tahamani Kanatami. .

“Hapkua Paalihimat timmigiyait [hapkuavalaat Paalihimat tatvalu Ontario-mi Avikturhimayumi Paalhimatkuq] qangaraallug taimanganin taima illitquhiqarhimayut taimattut Inuit humiliqag narugivarhimayait tatvalu ukpiringitpiaktait tatva inmikuttaug ihuinaarutiqarhimangmata,” Jonathan Rudin uqqaarhimayug.⁴¹ Rudin aullarutihimayait tatvalu hivunirhugit hapkua Nunaqaqaqtut Maligalirinnikut Ikkayutaugut tahamani Toronto-mi, hapkua ikkayuqpaqtut malligalirinnikut ikkayutauyunik humiliqag nunatlanni Kanatami.

““Hapkua Paalhimat uqqaqaqtut, ‘Uvanga nakkuattuqtunga,’ tatvalu uvanga ihuigingittara tahamna uqqautigiyat. Kihiani ilviit hivullikpangungitnaviit taimatut paalhimat annurangitnik attulihangittut, tahapkua paalhimat annurangit pitjutaungmata ihumagiyaavlutik hapkua paalihimat uitaayaaktiitihimangmata annikiitivarhuttik Inuinaknik taimanganiit.”⁴²

Douglas Sanderson una Nunaqaqaqtunnik Ilihaiyumariuyug tatvani Ilihariappallikvikmi Toronto-mi ayungitpiaktug hapkuninga Nunaqaqaqtut malligalirinnikut illitquhiktutaitnik.

““Hapkua Kablunaat illitquhiit attuqtauhimaahtut huli illiituringittiaktait qanurillirhimangmagatta pitjutigivlugit hapkua ihuinarhimayut,” inmi una uqqaattiyait ukkua NTI-kut.⁴³

4. Paalihimat Havariyait Ublumi

“Ublumiuyuq irhigiyuuyaaktavut uqqallautinahuaklugit hapkua hivuliktigiyavut qanuq illitquhiktutaitnik ihumagivlugit imaakak nallangitmata...hapkua innikniutivut uqqautiqattarhimayait hapkua hivuliktiit qangirhimaligangamigit ihuinaaqutiqaqtut uvalunin ikkayungitpallahiqata nunaqatimingnik.”

Innutuqaq Lucassie Nutaraaluk¹

Ublumiuyuq ukkua Nunavut Kavamatkut (GN) havaqaqtiitait hapkua Paalihimat. Kittiravyarhimaliktaik tahamna 20-nik ukkiunik attiliuqatigihimavlugit tahamna attiliuqtauhimayuq ukkiuni 2012-mi. Talimat ukkiut naatagangata tahamna attiliuqtauhimayuq ihivgiuktauqattaqtuq kavamatkuniit tatvalu paalihimatkuniit.² tuhaktiittiqaqqiirhutik parnaiyautirhanik hivunirhiqattaqtut pingahut ukkiut naatagangata.

Tiitiraqhimayuq uvani Nunavut Maligaitni, ukkua Nunavut Kavamatkut havaktiitinagiaqaqtut tahapkuninga Paalihimanik uvalunin illikut ihuarhailutik nanminiqainagiaqaqtut paalihimat maligarhaitnik tatvalu illikut paalihimaqalliqlutik.³

Hapkua naunaiyautiit naunaittut tatva ihuinaqattaqtut tatvalu hapkua paalihimat havariyait tahamani Nunavumi ingattaakpallarhimaliktut tatvanganin Nunavutarhimaligapta 1999-mi, tahamna naunaitarhimayunik tiitiraqhimayuq attani. Kihianiungmingmat kaffiutilangit hapkua Paalihimat,

ihuinarhimayuriyavlutik akkiniaktauyut Inuinait, paalihimat innuarhimayut Inuinaknik, tatvalu hapkua paalihimat manirhagiqattaqtait tamaita hapkua amigaikpallarhimaliktut.

Kaffiit ukkiut qangirhimaliktut, tahamna Paalihimat Manirhagiqattaqtarhaitnik Piiktiitinahuaknik arhuguttauvallialiktut pitjutauvallialirhuni arhugutauvluni tatva allangukpallialiktuyaaktut qanuq paalihimat havariyamingnik tahamani Kanatami. Hamna uigugiyauyuq huli naunaiyarhimaagiaqaqtut qanuq ingilgatjutigivallianiakmangata, tatvalu illangitnik hapkua ihuillutauyut tatvalu ayurhauttauaqattaqtut. Tahamna arhugutigivallialiktaat hapkua Nunaqaqatut hivulirhutjuk tatvalu hapkua Nunaqaqaqtut ihumagiyaitnik huli uqqautauhimgittut tatvani Nunavut maligaliurviatni.⁴ Nunavumi innugiattilangit kittiitlugit tatva 86 pusiitguyut hapkua amigaiknirhauvlutik Inuinait.⁵

Ukkua Nunavut Kavamatkut attiliurhimayut piyumayurivlutik ihuarhautirhaatnik hapkua paalihimaliqiniquit: Qangahaak ihuarhaiqannirhimaliktut paalihimatkut maligaitnik pitjutirhaitnik hapkua Ukkua Nunavut Kavamatkut takkunarhivalliyugaluit hakkugirhivallialigallitjutjuk tahamna ajikuhiuralluakhugit kihianiugalluaktiitlugu ihuarhautirhat hailivakput hatqitpalliatjutirhaitnik hapkua ihuarhautirhat tahamna Nunavutaaqutirhaq pivallialiktinagu.

Madeleine Redfern, kinguani maiyauhimavluni tatvalu ataniuarhimavluni tatvani Qikiqtani Illuminngarhimayunik Ikpigiyaaqtunik Katimayitni, uqqallarhimayuq tahamna

allanguqpallialigallinniaktugalluak paalihimat havariyait tatvalu ahiagut havariyauyuq ihuinaaktuliqiniquit aullatjutauyuq tahapkua maligalirinikut illihatiarhimayut Inuinait havakpallialiqata atanuyauyuq havariyaitni.

“Tahamna aullatjutauyuq allangullaitpiaktut tahapkua Inuinaungittut atangutiitlugit. Inuit kittutliqaq qauyimangitmata tahapkua nalluqpiagtut,” taima uqqallarhimayuq.⁶

Ukkua Nunavut Kavamatkut ihumagilluakmatjuk tahamna ikkayuqatigiitiaqutirhaitnik avatingnut tahapkua Paalihimatkut tatvalu nunaliit, tatvalu ihumagivlugit amigaikpalliatjutirhaitnik Inuinaknik paalihimaqaqpalliyumavlutik, taimatut uqqautauhimagyuq atanni.

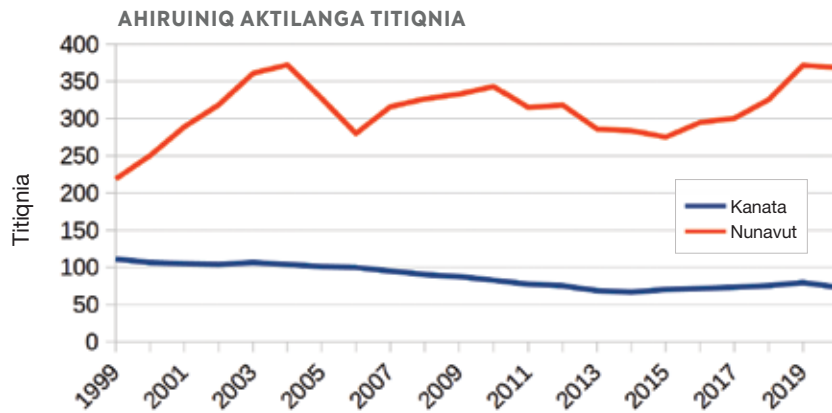
Kihianiungmingmattaq allangukpallianahuaklugu tahamna aullatjutauyuq avatquhimayagiaqaqtaat tahapkua paalihimat havariyait ublumi, tahapkua huli havaqaqmata ajikutaitnik haffuma ihuillutauyut aullatjutiit.

“qanuq ihuarhainniakmata paalihimat havariyait Nunaqaqaqtunnik paalihimaqaqlutik, uvalunin ihuarhainiaqqat tatva Nunaqaqaqtunik paalihimat ikkayutirhaitnik?” Jonathan Rudin, nalvaaqattauhimagyuq tahaffuminga Nunaqaqaqtut Maligalirinikut Ikkayutirhaitnik, appirhuqtauhimagami kiuhimayait ukkua NTI-kut.⁷

Ihuinaaqutauqattaqniqt tatvalu hapkua Paalihimat Iliitquhiit

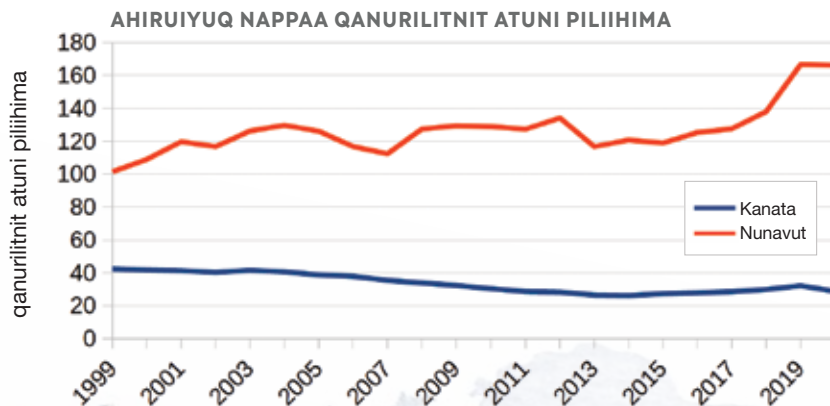
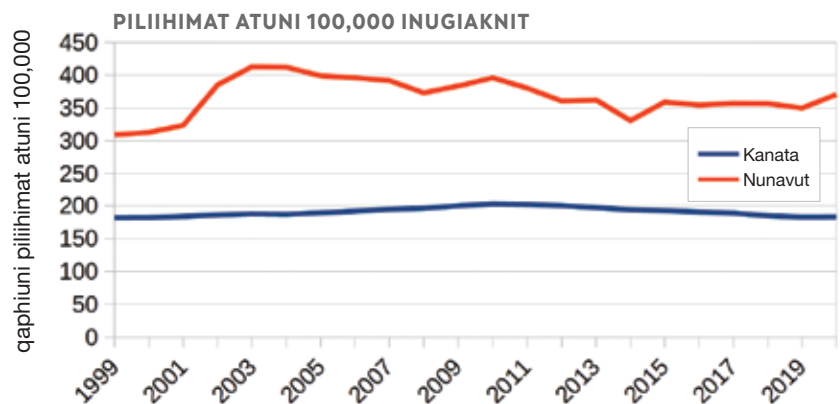
Tatvuna tahamna Nunavut aviktuqtauhimallikmat Nunatiamiit tatvani 1999-mi, tahapkua ihuinaaqattanik amigaiknirhauhimalliktuq tahapkunanga Kanatamiut ihuinaqattaqtuniit.⁸ Ulluriannaktunik ihuinaaqattaqtut naunaipkutaitnik tahamani Nunavumi unipqariyauqattarhimalliktu aippagutuarangat tatvanganin, tatvalu tahapkua unipqariyauvalliktu.

Tahamna Ihuinaqattaqtunik Arhuvallaak Anniktiriqattaqtunik Naunaiyutaat (CSI) kimmilguqattaqtut tamakmik kaffinik tatvalu qannuvallaq ihuinarhimayunik hapkua paalihimat unipqattaqtaitnik. tatvanganin 1999-min tahamna CSI Nunavui amigaikpallianganiaaktuq tatvattauq Kanatami ihuinarhimayut ikkilihimaatiitlugu. Unipkarhimayut tatvani 2021-mi naunaipkutaayuni, tahamna CSI Nunavumi tallimarhutjuk amigaiknirhauyuq tatvanganin Kanatamiut ihuinarhimayunik. tatvani 2016-mi nunaiyautaitni, Nunavut imma

4.1 qullani amigaiknirhauyut. Tahapkua nahautait taimanganin tatvanganin 1999-min imma 3.55 qullani amigaiknirhauyut tahamani Nunavumi.⁹

Taimaititlugit tatva hapkua kaffiutilangit paalihimat, tatvalu ihuinaqattaqtut amigaikpallianganiaaktut. Tatvani 2021-mi naunaitautaitni takkunaktuq tatva Nunavut maluriqhutjuk kaffiutilangit paalihimat tahamani amgaitaitnirhauyut Kanatamiunganiit, amigaitqiyauliktuq tatvanganin immatut 1.88 uvani 2016-mi naunaipkutaitni. Nunavumi taimanganin kaffiutilangit imailingayut 1.92 amigaitqiyauliktuq Kanatamiunganiit.¹⁰

Hapkua kaffiutilangit ihuinaqattaqtut tiguyauqattaqtut attauhinakmiit paalihimamiit taimanganin tatva 2.8 amigaitnirhaukikuq tahamani Nunavumi Kanatamiunganiit. Kihianiungmiyuqtauq tahamna kaffiutilangit qulvaakpallirhimaliktuq qangahaak ukkiuni attuqtuni. Tatvani 2021-mi naunaiyautaitni, Nunavumi ihuinaqattarhimayut tatvauvuq 4.72 times amigaiqnirhauyuq Kanatamiunganiit, taimaingittuq tatva 3.47 qulvaakpallirhimaliyuq tatvani 2016-mi naunaiyautaitni.¹¹

Kavamatkut akkiliktutait tatvalu hapkua Inuit Amigaitlangit

Ukkua GN-kut attiliurhimayat tahamna akkiliktutirhaq hapkua Paalihimat Havariyainik akkiturhimaliktuq immatut 86.34 pusiitnik tatvanganin 2012/13-min. Ukkua GN-kut akkiliqtuuhimayut imma \$34.4 million tallat havarhitigikamikut Paalihimat ukkiuni 2012/13. Qangahaaq tahamna manirhagihimayat kittihimayut ukkiuni 2022/23 takkunaktuq tahamna nahautauyuq angililarhimaliktuq imma \$64.2 million tallanik.¹²

Tahamna manirhagiyarhait huli naunaittuq angikliyuminniakmiyuq qaqqugunuaq. Tahapkua FNIPP-kut ikkayuhiaktiitinniaqtut manirhagiyarhaitnik nutannut Paalihimat amigaikpalliktugit tahamani Nunavumi, Ukkua GN-kut unipkarhimayut tahapkununga NTI-kunut tuhaktitjutinahuakhutjuk.¹³

Tahapkuatauq manirhagiyarhagalluugit hapkua ahiani havakviyut kinguvaqparhimavlutik, ihumannaaktuq tatva tahamna paalimat manirhagiyarhait hivulluutiyaqqaqalliktuq tatvani GN-kuni. Tatvunnatauq kannigiyani, tatvanganin 2012/13-min akungani 2022/23-mut, manirhagiyarhait angikliharhimaliktuq tahapkua havakviitni ilihakulikiyiit imma (69.6 per pusaniiitnik), iglukliqiyiijuakut (47 pusaniiitnik), innuliyiit (56.6 pusaniiitnik) tatvalu anniaktuliyiit (53.4 pisaniiitnik) taimaita hapkua naunaitpiaktut kattarhimayut manirhagiyarhait.

Kihianiumiyut tatvuna attauttikut hapkua Inuinait havaktigiyait tatvani Nunavut Kavamatkuni aullayuittuq tatva nahauta 52 pusaniiitnik – qannimangitpiaqtuq tamna “turragarhagihimayaat nahautauyuq” tiitiraqhimattiitlugit tatvani Nakkatak 23-mi tatvani *Nunavut Angiruttani*.¹⁴ Tahamna turragarhagihimayaat nayautauyuq naunaipkutauyagiaqqaqmat ublumi innugiattillangitnik taimaitmat tatva 86 pusaniiitnik piyagiaqqaqtugalluq. Tammatirhimayutli ukkua GN-kut havakviitni, Inuinait amigaitqiyavuktut havaktuni akkitqiyayunnik havaqarhutik, tahapkuavalaat tiitiraqtiit havariyainik, tahapkua nahaunait havaktut 86 pusaniiitnik havaqqaqtut inninirhimayait hapkua Inuinait. Ataniulluaktuni tatvalu ataniyuut havagiyaitni kulliriit tahapkua nahautait qattarhimayut imma 38 akungani 22 pusaniiitnik akkulliriiq.¹⁵

Tatvani maligaliriyiitkut havakviatni, tahapkua paalihimat parnaiyautirait tatvalu havarhiitauvaktut tatvangaqattaqmata, piqqangitpiaqtuq Inuinaknik atanilluaqtunik qulliriiqni tatvalu tatvatuq 14-pusaniiitnik hapkua atanuyautyut havariyaini havaktut. Tamatqirhugit, tahapkua havakviyut qattaqtiitihimayut atanniittutik hapkua kavamatkut tammatqilugit havakviitni, immatut 49-pusaniiitnik havaktiqaqtut Inuinakniik.¹⁶

Tatvananin Masi 2023-min, tatvaulliktut talimat Inuinait Paalihimauliktut tamatqilugit tatva nahautait 146-gungmata paalihimat, tatvalu 14-guyut Inuinait atanguyayut havagiyainik havaqqaqtut, kittitlugit 32-gungmata hapkua paalihimat.¹⁷

Paalihimaniit Anniktauqataqtut

Uvani nuttamariyumi naunaiyaitjutaitni ukkiuni 2021-mi paalihimat anniktirivlutik havariyainik naunaittuq tahapkua quqlungnaktunik qulliriiyunik paalihimat anniktirivlutik havaqarhimayut tahamani Nunavumi. Naunaitjutaungmiyuq tatva hapkua illangit nunaliitni uqqautigiqattarhimayainik taimangaraalluq: Hapkua Nunqaqaqtut tatvalu allat illikut iliitquhiqaqtut innuhikmikut, tatvalutauq hapkua ayuqpallialiktut ihumamittigut ayurhauitqaqtut ingattavaalanguvlutik, amigaitpallanguyut tatva tuqquatauvlutik akkitniarhutik tahapkuninga paalihimanik.¹⁸

Tamaini humiliqaq Kanatami, taimaiqattainliruqhutik hapkua nahautait hulingittut inuit takkunaktut naunaiyaitaitni tuqquatauhimayut paalihimanik akkiniarhutik akungani 2000-min 2020-mun amigaikpallirhimaliktuq imma 28-pusaniiitnik.¹⁹ Tuqquatauvlutik tatvalu tuqquataungitkalluarhutik hiqquatauhimayut Paalihimaniit amigaikpallirhimaliktut imma 39 pusaniiitnik tatvalu 50 pusaniiitnik tugiriitqut. Tahamna taimainginnaliktuyaarhuni pitjutiqaqmiyuq amigaikpallianingani hapkuna hallakniarhimayunik tatvalu akkihaktuqtut nutqaqtiitjutaitnik ahiagutlu attuharhanik illihaitjutavullialiktiitlugit, uvani unipkami tiitiraqhimayut.²⁰

Nunaqaqaqtut Innutait naunaiyaaktauhimatut tatva 16 pusaniiitnik nahautait tuqquatauhimayut, tatvaugalluaktiitlugit hapkua naunaipkutait 4 pusaniiitnik tahamanga innugiakniqaqtut nahautaitniit. Puulgiit innutait naunaipkutiqqaqtut tatva 8.63 pusaniiitnik tuqquatauhimayut, tatvallutauq naunaipkutiqqaqtut 2.92 pusaniiitnik innugiakniqaqtut nahautaitniit. Qaningani 70 pusaniiitnik hapkua tuqquatauhimayut ayurhimayut qanuqliqaq ihumamittigut anniaktiqarhutik ihumallarhimayut, angayaaknikut, uvaluni tamakirhugit hapkua ihumaalutit atturhugit.²¹

Uvani unipkami illitturiyauhimgmiyut tatva tahamani Nunavumi amigaiknirhauyut kullikpanganiiittut anniktiiqtauhimayut arhugaalluq atturhimayaat tatva nahautaitni takkunaktuq: qanningani 10-nik kulligiiktaklugit huli taitai tahamaunganiit tahamani Kanatamit atturhimayainit, tatvalu huli amigaitqiyainik pingahuiqtarhugit huli taitai tahamaunganiit tahamani Yukon-mi, tahamani tugliuhimattiitlugit amigaiknirhauyuniit nahautait.²²

Tahamna nipqariyayuyut itjuarhimayait ukkua Nunavumi pivallialiriyuyut unipkarivagaitnik qangangurhimaliktuq ukkiuni atturhimaliktuq.

CBC North-kut unipqarhimayut tatva tahamna nahauta hapkua paalihimatkuniit tuqquatauhimayut akungani 1999-min 2010-mut amigaitqiyayut 9-nik huli taitai kulligirhugit nahautait tatvanganin Ontari-mino, tatvalu 14-nik amigaiknirhauyut huli taitait kulligirhugit nahautait tatvanganin akungani 2010-min 2020-mut. Tatva nahauta 16-guyut hapkua tuqquatauhimayut akungani hapkua 210-nik ukkiuni.²³

Kihianigalluq hapkua ikkittunik naunaiyautauhimayut ajikutagaitait hapkua allaani Kanatamiut nunatlangitni avikturhimayuni tatva taimatuvallaq ayungnalluakpaktuq tahamani Nunavumi naunaiyautiit havarinahuarhugit, una

naunaiyaiyuuyq unnirhiurhimayuq tatvunga CBC-kunut mikkinirhauyumik imakaak imma pusaniitnik attautikurillugit navariyauyungnagungharhiyut.

Una Angayuqamaryiyuuyq tuqqungajuliriuyuni uqqarhimayuq tahapkununga NTI-kunut huli atauhikmik illaliutihimaliktut paalihimaniit tuqqatauhimaliktutq tatvanganin attautikut ukkua CBC-kut pivallialiriyiit unipqarhimangatjuk, tatva illaliutihimalikmat tamna atauhik tatva kittiitlugit hapkua Inuinait tuqqatauhimayut akkiniarhutik Paalihimatkunik

tatva 17-guliktut tatvanganin 1999-min.²⁴ tamna avikturhimayuq Nunavut innugianganinga tatva kittihimayut 40,000 Innugiangingit.

Uqqautauyagiqangittugalluak tahamna kihianittauq 24-ni qanningani nunaakjuani hillajuami tahapkunani hapkua paalihimat tiggumiayuitpiaktut hikkutinik, tatvalu kihianinaak hikkuhiakagiakagangamik happumiarhutirhamingnik, taimavalaq tuqqutauqattaqtunik akkiniarhugit hapkua paalihimat piqqatayuittugalluit taimavallaaq.²⁵

Illumiuttauvlutik Nunaraqhat Ammamait Immiktakmata Timigiyaata Ayurhautaitigut

Tuhamavallialigamik qauyimallikpalliyut haffuminga Illumiuttauvlutik Nunaraqhat Ammamait Immiktakmata Timigiyaata Ayurhautaitigut humiliugalluq hillakjuami, tahapkunanivallaaq takkunaktut ayurhautiqainnaqtut hapkuninga ihuinarhimayunik malligaitnik aullarjutaitni. Akungani nunatlaatni Kanatami tatvauyuyq 4 pusaniitnik, kihianiungmingmattauq amigaitqiyaungmiyuq mikkinirhauyuni nunalliitni tatvalu kaplunaat nunaliitni.²⁶ Ihumalluatauvallaktut hapkua nuttaqat tatvalu tahapkua innulramiit taima ayurhautiqaqut illumi nuttaraqhaulutik mamamait imiqattarhimattiitlugit tainniqaqtuq tamna FASD, hapkua kihinguktauhimavlutik piqattimingniit tatvalu ulluriannakmiitiitauvlutik mikkiyunnutiitlugit tahamna timingminut ayurhautigiyaat pitjutigivlutjuk illiyauqattarhutik kaffivalaanut anniakviuyut ilangitnuut.

Tatva ublumi piqqangitpiaktutq tahapkua FASD-kunik, Ukkua GN-kut pitjutigilruuqatq ihumagivlutjuk tahamna piqqangitiitlugu naunaiyaitinik tahapkuninga tahamani Nunavumi, tatvauvuyq huli ihuarhainnahuayuittaat, taima namaginahugiyuyaaktaat hiuruuyaakhutjuk tahamna amigaikpalliingnaktiitlugit tahamna ihagiagiyautiaktiitlugu FASD-tigut qauhimavaaliutirhanik, ilihakpalirutiqhanik tatvalu ikkayuatirhanik.

FASD-qaqtut tatva innuhiqtik aullalimaittut taima timimikut qariitamikut anniaqutiqaqtiitlugit "ikpingnaktuq qaritami tatvalu timingmini hapkua inuit aktuqtauhimayut tangaaknik imiktiitlugit amammait illumi nuttaraqhaqaqrhutik."²⁷

Naunaittut illitquhiit tahapkua uirriyaqattaqtut tatvalu ihumallaqattaqtut, ajikkurhiungittut ningaknikmik, tahapkua ayurhautiqaqut FASD-gitnik tamaat ayurhautiqainnaktut qauyimangittait hapkua innutiaruttauyut, nallangittut

uqqautjauluttik, pitjutiaqparnmiyut qangahanuanik itqaumanikmik tatvalu qangangaknitunik itqaumahuikpaktut, nallattaiyuittut, tatvalu timimitigut hayuqatalikparhutik.²⁸

Naunaipkutuqtauhimalikmiyut tahapkuaguk ukkamauyarhutik unipqariyaqainaktut ayurhimangituniklunin: tahapku qarita inmigut ihumaqalligamik iliituriipkainahuarhuni ukkamayut, allannut iqquriyauvarhutik. Taimaitpiaktut nallunangitut arhuuqhaqtauligangamik – uktutigilugu aih, kiunahuaklugit hapku paalihimat. Nallurhallikpaktut taimavalaq “akkiniaklutik uvalunin qimmallutik kappiahuligaigumik, taimavallaq piyungnaikpaktut ihumarhutiqaqtirhamingnik tatvalu ihumarhutiakutirhamingnik.”²⁹

Innumiittagangamiktaug, ihumakkitqiyauqattaqtut piqattiminniit, illigariyungitnamik nanguttauqattarhutik akkiniaktaugatarhutik.³⁰

Ukkua Piruqatigiit Ikkayuqviuvlutik Katimavik tatvani Iqalunni ayuruttigiyaat qauyivaalliutirhanik hapku ikkayutirhaitnikayurhaktut FASD-gitigut tatvalu hapku qattangutait tahamani avikturhimayuni, tatvalu amgiyaikpallikugalluarhutjuk hapku ikkayuqvirhat tatvalu hullihuqarutirhaitnik hatqittiyagiaqaqtut.

Tatvani unipkami tahapku Nunavumi maligalirinnik havakviatni, ukkua katimaviikmi uqqarhimayut tahapku naunaipkutaugut ittiktauhimayunik ayurhautigiyaat taimavallaq tahapku havagiyauyut tunnirhimayaungittiaqmata. Kihianiungmingmat tatva angiqattigitiarhimalgurhutik kanatamiit tahamna nahautait hapku iliituriyahimangitut huli ayurhautiqaqtut FASD-gitigut taimavalaq akkiniqattaqtut paalihimaqqiyut ittiktauhimayutlu amigaitpiaktut.”³¹

Una ihumagiyauttiaktut haimattaugay ayunginikminut unipqarhimayut tahapkuaguk innulramiit ayurhautiqaqtut taffuminga FASD-gitigut 19-nik huli qulligiiknik naunaitqiyauqpiqaqtut ittiqtaugattaqniqaqtut tatvauninganik piqqangittuniit FASD-gitigut.³² Innulramiit tahapku amigaiknirhauyut ittiqtauhimayut humiliqaaq Kanatami nunallaatni.³³ Amihungmiyut tahapku innulramiit ittiqtauhimaingarhutik innikningurhikmangmiyut.

Tahapku nahautait qanigivagunghariyait akunganilunin 10-nitlu 36-ni pusaniitnik.³⁴ Uvani unipkami tahapku Yukon-mi ittiqtauhimayut nahautait kingitqiyauyut imma 31.2 pusaniitnik, tatvalu tuharhimaniaquhi tatva kihaniyut hapku 6-sinik pusaniitnik tahapku ittiqtauhimayut pittaqaangittut taima innuhikmik ihumamittigut ayurhautiqaqtunik piqqangitug.³⁵

Taimaittutuqaullikmat ihumallutaunginnarhuni tatva una British Columbia-mi appirhuyingmariq uqqamilurhimayut tatvaguuk qauyimayaungittiaktut tatva ukkiimi 2002-mi, tatvalu ukkua TRC-kut illaliutihimayait hapku 18-guyut nuttiqivlutjuk uktuqquhimayait tahapkuninga maligaliriyuyut aullatjutaita havakviitni qauyimavaaliquvlugit tatvalu ikkayurahuakutirhaitnik ihuarhitinahuaklugit hapku ayurhautiqaqtut FASD-gitigut.

“Tahapku ihumamittigut ayurhautiqaqtunik appirhuyiviknut turaaqtiitahimayut amigaitpiaktut kaffiuyarhaita nallugaugut. Appirhuqtaugattaqhutik

taitai taitait huli. Ittiktaugattainaaktut taittai huli...ihumavaktugut huuqli tahapku innuhikmiknik namaivalikturhangukpaktugalluit. Kiianiungmingmattaug uvagut ihumavut allanguyuitmiyut,” British Columbia-mi Appirhuyingmariq Trueman tiitiraqhimayut tatvani 2002-mi ihumarhuqhuni qanurilinganiruterhamik.³⁶

Jennifer Noah, una hivilirhiyut tatvani Piruqatigiitni, unipqaaqtut NTI-kunut tatvaguuk tamaita hapku kavamatkuni havaqaqtut, ilihaktuliqiyiitni, anniaktuliqiyiitni tatvalu innuliqiyiitni tatvalu maligaliriyiitni, piyagiaqaqtut tamait tuhaktiitauvalliriaqaqtut tahapkuninga ayurhautiqaqtut FASD-gitigut, tahapkuninga maligayunik tatvalu qanuq ikkayutauvallikturhanik hatqittiyagiaqaqtugalluit. Tatva taimavalaq piqqangittiaqtut ilihakpalliruterhaitnik naunaitpallialiktuq huuq taimaitpa tahamna tuqqutaugattaknikut naunaipkutaugayut: Noah unipqaaqtut tatva tahapku innuhiit kikliqaqtuuyaaktut ayurhautiqaqtut tahaffuminga FASD-gitigut tahamani Kanatami tatvauvut 34 tatvalu tahamna ayurhautauqattaqtut hiviliutihimayut tuqquhimalliktut nahautaitni tatvauvut inminiiqattaqniq. Tahamaniittuni avikturhimayumi qangaraalluq inminiiqattarhimayut ulluriannakmiitjutauvalliktut, tahamna ikpiginninganik piqariaqhaita ayurhautiqaqtunik FASD-gitigut inminiiqattaqtutlugit ulluriannaktumiittitlugit qauyimayaungittiaqtut.

Noah uqqalarhimayut tatvanganin aullarutigamitku 2018-mi, Piruqatigiit ihumarhuqpalliyut havariyamini hatqitpalliyumavlugit hapku ilihakpalliruterhat tatvalu ikkayutirhat hunnanut tatvalu iliitquhiqtutinut tamakmik Inuktut tatvalu kablunaatut. Illaliutlugit hapku akkiitut kungiarhat ilihautirhat, qaritauyakukutirhat tatvalu ikkayutirhait nunalit tamakmik ukkua ukkauhiit attuqlugit. Hadja innirhivallialiktut angiyumik havarhanik ilihaitjutirhanik Nunavumi nuttaqannik tatvalu qattangitigitiitnik munarhiyuyurhanik, maligalirinniqut, tatvalu ilihaiyuyurhanik, Noah uqqalarhimayut. Tatvalu hannattihimalliktut kimmilruqvirhamik.

Taimavalaq ikpigiyagaqtutlugit hapkuninga ikkayutayugiyagaqtunik tahamani Nunavumiit Inuinaitnik, ihumanaaktugalluq ukkua Nunavut Kavamatkut hatqirhiyagiaqaqtugalluit angiyunik manighagiyayuyughanik ikkayutirhanik tatvalu havaqatigiyaagahuaklugit ukkua Piruqatigiit. Taimaitmat, tahapku Nunavut Kavamatkut ikkayurhiutingittiitlugit quuqlungnaakpiaqtut.

Noah uqqallaqtut NTI-kut tunnirhihimalliktut qanningani \$2.7 million talanik atugarhanik tallimat ukkiut, tatvataug ukkua kavamatugattut havakviat Inuinait Nutaqanik Hivulipkaanik havagiyait tunnirhimayut avatqutugit \$500,000 talanik nungutiklugu ukkiuq una 2024-mi.

Taimaataug, ukkua GN-kut hatqirhihimayut attauharhutik imma \$125,000 tallanik tatvani maniliqitjutiit ukkiungani ungutani, tammavjak tahamna manirhagiyayuyut tunniyahimayut maliguarutiqaqhutjuk qanuq hapku maniit attugayugiyagaqamangata, Noah uqqallarhimayut. “NTI-kut tatvalu tahapku Inuinait Nuttarait Hiviliutihimalligut

havagiyauyut iliitaghimayaat tatva allatqinnik ikkayutinik havaqarhutik ukkua Piruqatigiit hatqiumayaqaqmata tatvalu maliguaqutirhaitnik pitjutiqangittut.”

Taimaittiitlugit, ukkua Piruqatigiit inmiqut ihumarhuqhutik ikkayutihimayut GN-kunik ihuarhaivlutik hapkuninga anniknaktunik uqqautiqattaqtut hapkua kavamatkut tuhaktitjutauqattaqtunik manikharhanik qahaqtuqangitqaluaktiitlugu.

“Qangahaaq, ukkua Nunavut Kavamatkut piqqattarhimavlutik anniknaktunik tatvalu uttuqanguqtunik uqqautiqattarhimayut pitjutiqarhutik imma arnait tatvalu hapkua hingaihimayut uqqautigivlugit tahapkunani Kavamatkut Uqqautjivlutik Tuhagarhanik tatvalu tiitiqani nivingatani, tatva huli tahapkua aullatjutauvaktut naaruhuqnikmik tatvalu qanuq pittiaqatangitnikmut hapkuninga Inuknik timimikut ayurhautiqaaqtunik,” Noah uqqallarhimayuq.

Piruqatigiit hadja huli ikkayurhimaaliktait hapkua innikniriit Nunavumi kimmilguqtauyumakpata tatvalu ikkayutuqtauyumakpata haffuminga FASD-nik hillatani Nunavut, kimmaqarhutjuk tahamna hitamanik-ukkiunik havarihimayatik ikkayuatigiiirhutik Nunavut Kavamatkutlu ihuarhaiqatigivlugit tahapkuninga qayangaitunik, qahaktuniklu kimmilguqtunik iluani haffuma avikturhimayut.

Kihianiungmingmat tahamna FASD hatqiqattaqmiyuq tahapkua Inuit innikninguktinnagit, tahamanivalaaq ilihakviuyuni tahapkua naunaiyaktauhimgittut FASD-nik ikpigiyaqarhimayut tautuqtauyut imma hapkuaguuk uivittuyut tatva hallaktauyagialgit.³⁷

“Hallaqattaqtavut, annipqaqattarhugit, nutqaqtiqatarhugit, taimaaktiqattarhugit tahapkua nuttaqat nuttaqiqiviitnit tatvalu ilihakviuyuniitaaqiqiviitnit tatvalu ilihakviuyuniitaaqiqiviitnit

tatvalu ilihakviuyuniit maliqangitpata uvalunin pitiangitpata’, kihianiungmiyuq uvagut illiituringitavut tahapkua qaritamingnik tatvalu timingmitnik ayurhautiqaaqtut pitjutigivalaaktaat tatva ilihaknikut, itqaqattaqnikut, nallatiaknikut, ihumalliuqniqut, hayuqattaqnikut timimiknik, innuqatigitiaknikut, ayurhaqattaqtut pitiaknikut tatvalu naklingniqangittut, qangirhiqattangit, uqqariamingnik ayurhaqattaqtut, tatvalu amihuvalaaqtut tahapkua ayurhautiqatigiat, Noah uqqallaqtuq.

Nuttaqat pihimayaqaqtugiyauqigatta tahapkuninga FASD-nik tiguyauhimaniiqgata ihunarhimayugiyavlutik paalihimaniit aullaqtiitauqataqtut hillatanut Nunavut nammut tiguanguaktauvlutik munagiyauqattaqtut taima ikkayutuqtauvlugit tahapkunina FASD-nik qauyimattiaqtunik ikkayutirhanik, Noah uqqallaqtuq. Tahapkua ikkayuttiangittut, ikkayutiqattiangitut tatvalu hivuliktiqattiangittutik tatvani Nunavut Kavamatkuni tahapkuninga ayurhautauyunik FASD-nik, taimavallaaq, pihimaakpaktut atturhimaakhutjuk tahamna ihuitnirhauyuq anniktiritjutauyut tatva kablunaat ataniktuqallarhutik attuquivlutik pitjutigiyaat tatva arhaaqattarhugit nuttaqat angayuqamingniit tahamna Nunavumi.

Tahamna piqattiihimaninga akuni “ayuqtaqattaqtut” ilihagattaqtauyut tatvalu tahamna ihuunaaktunik paalihimiqattaqniq tatvalu appirhuivikmi qauyimayauttiaktut tatvalu naunaiyauttauvarhuni humiliqaaq. Ammialiqat nunnaitni, naunaiyaihimaliktut naunairhimalikhutjuk tatva pitjutauvaktut tahapkunani ilihakviuyuni hallaqqattaqtut tahapkuninga pittiangitunik ilihaktunik nutqaqtiqattarhugit tatvalu annitauqattaqtutlu tatvalu tiguyauqattarhutik tatvalu tauttuqtaqattarhutik paalihimaniit. Tahamna attugayuq tainnqaqtuq imma “ilihakviitnit tatvunga ittiktavutnit” attainaktut tatva attugavuluni.³⁸

Manirhagiqattaqtaitnik Piiktiitinahuaknik tahapkuninga Paalihimanik

Tahamna aullavalianinga piiktiitinahuaklugit hapkua paalihimat manirhagiyahitnik taimangaraalluq pitjutaualirhimayuq, kihiani amihuyut hapkua inuit ublumi pitjutigiyaat tatva qangahannuaq ihumalutaulikmat, tatvanganin 2020-min pivallikmata tuhaumayautialirhutik tatva amihunik puulginnik tuqquthimalikmata hapkua paalihimat.

Tahama piititinahuaknik aullavallitluq kangaraalluq taimangannit, tahapkunani irhiittaariqattaqtut nunaliitni Kanatami tatvau ahini. Tahamna aullaninga piiktittivaliatjutahimayuq ulluriannaakninganit taimangaraalluq tatvalu aullahimanginnaktiitlugit qanuvallaaq paalihimat arhuuqpallaaqningannik tatvalu ihuinaaktiyuriqattaqhgugit hapkua hullingittut, tahapkuavallaat pittiangittut piqqatigiqattarhutik. Tatva turaaqhimayut piiktingingahuarhugit tahapua ihuangittut tatvalu nakkurutaungittut havariyait tahapkua paalihimat. Nuttiqpalliyumavlugit tahapkua havariyayut tatva ihuatqiyuniaktunnut nunaliitni-anniaktaillinnikut-pivallirrutigitquvugit ikkayutirhat, ihumagivlugitlu hapkua ilihatiqiniqut, anniaktuliqiniqut tatvalu innuliqiniqut havariyayut.³⁹

Robyn Maynard hivulliqtiugattaulikpalliyut uqqautjiyulirhuni tahapkunani piiktiitinahuakni aullaninganik tahamani Kanatami. Una aknaak puulgik ilihatiarhimayut nunaqaqtut Toronto-mi tiitiraqhimayuq immatut tahamna-guk ingilravallianinga piiktiitinnahuaknikut tatva "illagiyayuyuk tahapkuninga angitqiyayuyunik arhuguttauyunik piiktiitinnahuarhugit tahapkuninga narruhugitnik-Puulgiknik innuhiitniklu tatvalu narruhugitnik Nunaqaqaqtunik." Una Maynard, tahamna aullanninga piiktiitinnahuaknikut pitjutaualiktut tahapkunanga tammakmik ublumi aullaniriyaatnik tatvalu tahapkunanga ammiyuyunik taimangaqnitayuniit arhugutiqaqtunniit. "tatva turhulluquttigilliktaat tatva aullarutiqhaitnik katimayiyurhanik innulirinniqut munarhiyuyurhanik piiktiitinnahuarhugit tahapkua ittiqtauhimayuttut innuhiit pittiaqtaungittuttik."⁴⁰

Pam Palmater, una Mi'kmaw maligalliriyuyuyuk, illihatiarhimayuq tatvalu aullapqaiyuyuyuk uqqarhimayuq tatvaguuk tahamna piiktiitinahuaknik aullapqaaqtat hapkua amihuut Nunaqaqaqtut inuit tahamnai Kanatami pitjutaualaaktut arhuguttauvluni piiktiitivalianahuarhugit tahapkua ihuinnaaqpiarhutik, anniktiriqattaqtut, narruhugitpiqatut tatvalu nulliarhutik anniktiriqattaqtut paalihimat. Kihianiunmingmat tatva inmi una aknak uqqallaqtut tahamna-guuk aullanninga piiktiitinnahuaknikut nutqaqtiitaunahuakpallitluq pitjutigivlutjuk tahamna hallagiyauvarhuni tahapkunangalu paalihimatkunniit uqqamaayaqattarhutik innuknik qayangnaipkutirhanik havaqaqtugivlutjuk kihianiungmaattaug tatva amigaitpiaktutauq Nunaqaqaqtut, Innutaitlu, tahapkuavallaat paalihimat qayagiavallaaqtut anniktigiqattaqtut innuknik.⁴¹

Tahamnai Nunavumi, pihimangittut attauhiungalluakmik uqqauttaungitpiarhutik tahapkua piiktitinnahuarhutik aullapqaiyut tatvani Maligaliurvikmi 2020-min akungani 2023-mun, tautturhugit tahapkua tiitiraqhimayut tamaita katimatjutauhimayut tatvani Nunavut Maligaliurviatni tatvuna

aullatiitlugit. Qanuqtaug tahamna hillakjuami-iliitariyauhimayuq aullapqaiylutik tatvalu Nunaqaqaqtunik-hivuliqtiharhutik tatvalu Nunaqaqaqtunik-ihumagiyahitnik, tatvalu pitjutiharhutik paalihimat arhuuqpallaaktiitlugit tatvalu arhuvalaaq tuqqutirvarhutik anniktirvarhutik nunaqaqaqtunik, tatva uqqautahimangittuq nalliaknit Nunavumi Maligaliurvikmi? Taimaitagiqangitmata tahapkua kavamatkut kivgaktiivlutik amigaitqiyayuyunik qanningani 86 pusanitnik Inuinaununik ihumagittaiqaaq uqqautiginahuaklugit? Tatva ukpingnaktut ukkua Nunavut Kavamatkut ihumarhutiqaqtuyuaaktut imaqaq tahapkua Nunaqaqaqtut innungiangningit tatva ihumagiaktaitkiak manirhagiyarhait kavamatuatquniit, kihianiitauq tahapkua havagiyattik pitjutaualangittuyuaaktut tahapkuninga innuquttiminnik.

Taimavalaak ihumagiyauvalangitmat tahamna aullanninga piiktiitinahuaknikut tahamani Nunavumi, NTI-kut naunaiyaihimayut unipkalliuqtauhimayunik tahapkunanga malrukniit avikturhimayuni nunatlaniit. Tatva tahapkua naunaiykutaukaffuktut hiviitutqiyaitnik ihumagiyavallituttuqtauyut ahinni nunatlanni Kanatami havagivlutjuk tahamna aullavallianingit piiktiitinahuakhutik tatvalu arhugitigivlutjuk ippiraqahuarhimitumik naunaiyaihimaaktait.

Halifax-mi Piiktiivaliatjutirhaitnik tahapkua Paalihimat Havariyaitnik

Tatvani 2022-mi, ukkua Katimayit uvani Paalihimat Kamisinami tatvani Halifax-mi Avikturhimayumi Hamlatkuni makpialirhimayut haffuminga 218-nik makpirallinnik unipkamik tatva avatquhimayunik 12-nik unipqarhimayut tatvalu qaningani 500-nik tiitiraqhimayut. Una hilliktuq unipqaaq naunaiyautahimayuq tatvalu uqqautauvarhuni hapkuninga Piiktiivaliatjutirhaitnik tahapkua Paalihimat, katimaqatigiqattarhugit hapkua nunaliitni tahapkuninga piiktiititjuterhanik tatvalu qanurilinganialiqat hivunirhami tahamani avikturhimayumi paalihimat havariyaitnik.

Akkhaktuyut tahapkuninga piiktiitquiyunik uqqarhimayut tatvaguuk hapkua paalihimat "pitjutiqatiangit " ihuinaaktiitaitjuterhanik uvalunin iharhaitjuterhanik ayurhautayunik innuliqiniqut. Tahamna ihumarhutaumayuyut tatvaguuk paalihimat havariyait tatvalu tahamna arhuvalaaq hapuniaqattaqniq qayangaiqpaligahuarhugit hapkua nunaliit tatva ukpingnangittuq, nallunaktut naunaiyaihimitumik. Taimaitkaluaktiitlugit, tatva paalihimaat havagiyait naunaitiarhimangimata anniktiitailitjutauyut, ikkayutauyut anniktiitahimayunik, uvalunin ihuinaaktiitjutaugataqtut tahapkuninga ihuinarhimayunik.⁴²

“Paalihimat arhuuqhaqpalagangamiktaug pitiangitjutauvangmiyut nunaliitni. Taimavalaag ayurhautauvangmiyut qayangaipkutirhaugaluaknik ayungnarhitjutauvangmiyuttaug,” una unipqaaq tiitiraqtauhimayuq.⁴³

Uqqarhimangmiyut tatva hapkua amihuyut angikutauhimayut tahapkunanga Kanatami Paalihimatkut Katuyikatigit-kuniit, ukkua Paalihimatkut hakkugingnirhayut katuyikatigingit. Uktutigilugit, una unipkaak angiqatigihimayait ukkua Kanatami Paalihimatkut Katuyikatigitkut tatvaguuk amihuvallakpaktut unniklutauvaktut hapkua inuit ikkayuqtauyagiaqaqtut ihumamikut ayurhautiqaqtiitlugit uvalunin ahiagut innulirinnikut ikkayuqtauyagiaqaqtut turaaqtiitauvaktut paalihimatkunut, tahapkua paalihimat tahapkuninga havaringitamingnik havaktiitauyagiaqangittugalluit hivayaktaulutik.⁴⁴

Una unipkaak naunaiyautayut tatva ihagiagiayuyunik tahapkuninga ihumagiayuyunik pitjutigivlugit tahapkua paalihimat havagiyaitnik:

“Ihumarhutigilugit tahapkua piiktiinahuaknik paalihimanik piyagiaqaqmiyugut tahapkuninga attuqtiitihuklugit ‘ihuinahimayunik akiniaknik’ havariyayunik hapkunanga paalihimatkuniit,” unipkarhimayut. Atauhik una pingahungmata ihumagiayuyut attuquyayugaluaq ihuaqutirhaq tatva hapkua Nunaqaqaqtut atturhaqhaitnik tahamani nunallitni uvalunin avikturhimayumi⁴⁵

Ilangit tahapkua attuquyauhimayut tiitiraqhimayut tatva hapkua paalihimat illainaitnik tatvalunin tamaitnik “piiktiitaulutik tahapkua havagiyaitnik illangitnik” tahapkuninga, illaliutilugit hivayaqtaungangata tahapkuninga:

- Igluqangitunik inuknik;
- Ingulraminnik;
- Aknauqatigit-angutauqatigit tatvalu nuliagiknik ningamanik;
- Nulliaknikut Anniktirinnikut unniklutayuyunik;
- Angayaknaktunik Nallurhihimayunik; tatvalu,
- Quingihuqtaqaqtunik.⁴⁶

Allaat uktuquyauhimayut hapkua illaliutihimayut:

- Naunaiyaqlugit hapkua havagiyayuyunik kimmilguqtiit paalihimat havagiyaitnik tatvalu illaliutihimalugit hapkua ilangit aipagutuagangat manirhagiyait tahapkuninga kimmilguqutirhaitnik;
- Naunaiyaklugit hapkua uktutirhatiavait tatva tigumiangitangita hikkutinik ilangit hapkua paalihimat, tuharhimaligamikku unipqariyauhimayut tahapkuninga 19-guyut nunakjuat hilakjuami tatvaguuk paalihimat tigumiaquyauangittut hikkutinik “tatva kihianiyuyug tigumiagunngaktut hikkutinik ayungnarhigangat tahamna attugauyuyug ihuinahimayuniit. Tahapkua nunakjuat...takkuqatangit utullurianaktunik ihuilutauvallaktunik pitjutiqatunuk paalihimaniit.”;

- Ilingaipaligahuakugit hapkua Ihumaqt Anniaktut Ayurhautiqaqtunik Uppalungnaktiitlugu Nanmutuinak Aullagiaqaqtut Havaktirhanik, tatva ihivgiurhimaligamitku tahapkua 9-guyut allaat avikturhimayuni tahamani North America-mi ajikutariyaitnik paalihimaqaqtut havagiyaitnik; tatvalu,
- Aullarutilugit tahapkua ahianiit allaniit nulliaknikut ihuinaaktuqaqtiitlugu unniklukvigiyagiaqaqatitnik havaktunut, tauturhugit tahapkua paalihimat qangaraalluq taimanganin tatvalu huli ublumiyuyug ayurautiginnaktaitnik tatvalu nalligiyaqaqtuyangittutik havagivlutjuk tahapkua uqqamillutauqattaqtut.⁴⁷

Una unipkagiayuyug illaliutihimayug tahapkuninga katimatjutaulluaqattaqtunik piqqatigivlutjuk tahapkua Kanatami Paalihimatkut Katuyikatigitkut. Ukkua Havaktut Ikkayuqtiita Katimayit ikkayurhiutihimayagaluaqit tahamna attuquvutluk ihumakut ayurhautiqaqtunik kimmilgukutirhaq uppalungnaktiitlugu hivayarhimayunik tahamna attuqtauliktiitlugu naniliqat Kanatamiut nunatlangitnik. Tahamna kimmilguqtauyug ikkayutiqaqmat Paalihimaniit tatvani Manitoba-mi ikkilivaliatjutaavluni ittiqtauqattaqtunik immatut 57 pusaniitnik.⁴⁸

Kihianingmat ukkua havaktut ikkayuqtiit angiqatigingitmatjuk tahapkua manirhagihimayait piiktauyagiaqangittut paalihimatkuniit attugianga tahapkuninga ikkayutirhanut. Kihiani, tahapkua ikkayutiit ihuaqutirhat manirhagiyayurhaugaluit tatvalu ikkayuqatigiiklutik qayangaitqutirhanik havariyaulutik. “Kanatamiut, tatvalu hapkua Paalihimat havaktivut, takkuyumayugaluit huli manirhagiyayurhanik atugayurhanik ihagiagiyauluaktunik ikkayutirhanik tahapkuninga ihagiatiyunik ikkayutirhamingnik Kanatamiutnit tatvalu, tahapkuninga turaaqhimalutik, paalihimanut,” Ukkua Kanatami Paalihimat Katuyikatigit uqqallarhimayut.⁴⁹

Tahamna illituriyauhimayug immatut Aivatjutaungittiaktuq – imaitmat atauhik katuyikatigit ikkayuqtauluni kihiani allat nalliat katuyikatigit ayurhaktiitlugit.

Tatvani ukkua katimayit angiqatigingitaktait ukkua havaktiit ikkayuqtiit, uqqautiarhutik qaffinik hapkuninga ilihaiyuluaktut uqqautaitnik tatvalu unipqariyauhimagiyunik. Tatva ajikingniktunik ataniktutauyunik avatingnit paalihimatkut timiuyunit tatvalu inuit kivgaktuqtauyut timigiyaat naunaitpiaktut tahapkua ihuilutauyut. Tatva naunaitpiaktut tahapkua paalihimatkut manirhagiqattaqtautugut angitqiyauqattarhutik tahapkunanga innuliqiyuyut manirhagiqattaqtautitniit ublumimut, una unipqariyauyut tatvani unipqami.⁵⁰

Tatvani unipkami uqqarhimatyut tahapkua nunaliitni paalihimaqalliqut namagiyaualialirhimayut Kanatami ukkiut attuliktiitlugit 1970-ni akungani 1980-ni, pitjutigivaliavlugit kiutjutigivlugit hapkua ihumalutauhimayut hapkunanga uvinniqatigingitunik unniklutiqaqtunik pittiaktauyuvlutik pallihimaniit. Tahamna ihumagiyaahimagiyut tatva hapkua paalihimat ihuarhaiqattaquyahimagiyut nunaliitni ikkayuqtigilugit hapkua nunaliitni katimayiyut.

Tahapkua attugauvalianginaktut, kihianiyuq, ihumagiyaalirhutik ataniktutjutalirhutik immatut "pitjutaavlutik paalihimaniit kiunariqattanguarhutik kihianitauq qauyimavlutik qauyimangitqalluarhutik tatva ilihimagaluarhutik pittigittutik tahapkinga nunaqaqaqtunik atanikturhimaqtait ikkayurhimaitugit."⁵¹

Tatva tunnirhimatjutingitqalluarhutik ataniktuinik, tatva nunaliitni paalihimat havagiyait ihuigiyaunginaktut huli tahapkunanga nunaqaqaqtuniit. Tahamna ataniktuinik pihimavalaaktat ukkua paalihimat, tahapkualu kavamatkut atanigilurhutjuk.

Tahamna ihumarhutaauyut "hatqitauyungnaktut immatut 'piunirhaulutik tamaita hapkua havaqatigiklutik ihuarhaiqatigikkiqaqtut," una unipkanguyut tannikuiyut tautturhugit "tahapkua paalihimat taimaiqattaqtut ataniktutjutitqalluarhutik tatvalu taimatut arhuqhainnaktut." uktutigilugit, tahapkunani ittiktavikni hapkua munarhiit havakviitni, "tamaitni hapkuninga havakviuyuni tatvalu ittiktavuyuni ihumagiluaqattaqtait tahamna ammirinnik ihumagihimaitumik tahapkua annirhimayut uvalunin anniaktut ittiktavimayut."⁵²

Edmonton-mi Piiktiivaliatjutirhaitnik tahapkua Paalihimat Havariyainik

Tatvani 2021-mi uvani Siitiatni Edmonton-mi ukkua Havarhitauhimayut hatqitihimayut qangirhinatiaktunik 68-nik piiktiitinahuakutauyut.

"tahamna siitigiyavut attuqallaqattaqtut aipagutuagangat ajikutauyunik havagiyayunik, aullajuitpiaktut atauhikmik havarihimaharhutjuk, atturangaqhutjuk attautiit tahapkua ihumarhutigiyattik allangurhimaitumik. Tahamna mamiahutauqattaliktuq tatvalu ukpiriyauvallarhuiquhik tahapkinga havariyauluaktuni hannaviuyuni," una unipkariyaat, tainniqaqtuq Qayaginiaqturhait Tamaita Inuit, taima uqqarhimayut.⁵³

Ittqurhimayut tatvaguuk amigaittut tahapkua paalihimayunut hivayarhimayut ikkayuqtauyumavlutik unnikturhimayut ima "tahapkua-ikkayuqtaailurhutik hivayarhimayut ihuinaaqutiqaqngitqalluaqtiitlugu."

"tahamna siitigiyavut havaktiitpallakataktait hapkua paalihimat havariyainik hapkua innuliqiyiit tatvalu ihumamikut ayurhautiqaqtunik ayungitut havaktiuyut. Taimatut ihuangittuq, namangittuq tatvalu akkivalaaktuq," taimatut unipkariyauhimagiyut.⁵⁴

Uqqarhimayut tatvaguuk tahamna piiktiitinahuakutauyut ahivaquyayut tahapkua "akkinaqutauqattaqtut tatvalu anguyakut iliiitquhiit" tatvalu ihumagiyauluavlugit tahapkua kavamatkuniit manirhagiyauqattaqtut ikkayutauluaqlutik innuliqinik taimatut pitjutaualianiakmata hapkuninga "ihuatqiyayunik nunaliitni ikkatyutirhanik tatvalu kaaktailiitjutirhanik ... tatvalu nirriugivallaarhimaitumik hapkuna paalihimat ikkayuqulugit."⁵⁵

Una unipkariyauyut ihumagilluarhutjuk tahapkua nakligivlugit tatvalu ihumagiluarhutjuk hapkua paalihimat.

"tahamna tauttuqtauyut ihumagiyaavluni," tatva unipkariyauyut, "pikkayuyagiqaaqtut amihuut tahapkua ikkayuqtigiiqtut tahamani nunaliitni - illiitlugit tahapkua paalihimat. Havaqainaakniaktutli tahapkua paalihimat."⁵⁶

Naunaitpiaktut tatva tautuqtuyaaknaktut hapkua paalihimat havagiyait nutanguktirahuaqaaqtut.

"taimaniknitaak tahamna uqqautavuktut tatvaguuk kautauyaqaruviit, kauklugit hunnanik tatvaguuk turhukhimaniaktut kikkiaktut," taima tiitiraqhimayut.⁵⁷ ahiagut tukkiqaqtut immatut, tahapkua paalihimat hikkutiqaqata uppautihimaitlutik ihumamigut ayurhaktiitlugu uityaaktut, tatva nirriugiyauniaktut tahapkua hikkuihaktut paalihimat anniktirinniaktut nallunangittuq.

taimatuttauq Halifax-mi unipkariyauyut, pitjutaungittuq taima kappiahutaauyut tatva piiktiitaukpata paalihimat ilangitnik havagiyainik ihurutaavallaakniaktut tatqani apqutini tatvalu angilragiyayuni.

"uvangut tahamna nunariyaqt ayuqtiitaukiaktut tahapkua paalihimat tautuqtaulutik tahapkua akkihaktiyut munariyaavlutik qayangnaiyarhutjuk tahapkua nunaliit - qaihaqtarhutik ikkayuquyugangamik kilaminnuq hapumiariaqtuqhutik ihuinarhimayuaqtiitlugu tahamani paalihimayangittunut nunaitnun," taima uqqautauhimayut.

"taimaingitqalluaqtiitlugu, tahapkua paalihimatkut, bailanguyut illaliyaunginaaktut tahapkununga amighuyunut havaqatigirhutik ikkayuqatigikpaktut illiitruhpikainarhuaqhtuk qayangaitunik innutiagahuaknikmiklu"⁵⁸

Illagiyaayut tahapkua nuttirutauhimayut uktuqquyavlutik tahapkua:

- Ikkayuqatigiklutik hivayakunik naunaiyautiqaaqviqaqlutik tatvalu kiuqattaktunik hivayaqtuqagangat havakviqaqlutik paalihimatkut;
- Nutannik havanik illaliutlugit uppautiyurhanik ihuarhitihimalugit nalliat ihariagiyaayut ikkayuqtailiuktuniit hivayagaikpata;
- Huli taitai pivaligiaqaqtut allatqinnik uppalungnaktiitlugu ikkayuqtirhanik tatvalu ahiannit paalihimayutkut uppautiqattaqturhanik ihariagiyaupata ikkayuqtailiuktuniit;
- Naunaiyaihimaaktut qanuq ikkilivaliatjutirhanik tahapkua paalihimat arhuqtaqhutik akkiniagangata qanuriliyuqarhimatiitlugu; tatvalu,
- Illaliutihimalugit illainainiklunin manirhagiyauhimayut turraqhimalugit havagiyauyagiaqaqtunut ihagiagiyauiitlugit.⁵⁹

Ukkua Havarhitauhimayut Katimayit tunnihimayut tatva 13-nik allatqitnik nuttiqutauyurhanik uktutirhanik qanuritunik ikkayutirhanik humagiyautquvlugit tatvalu ihumagingmiyaat tatva tahamna avarhanganik 16 pusaniitnik hapkua paalihimatkut manirhaginiaktait tatva turraqhimalugit tahapkununga ikkayutirhaitnun ayurhaktut ihuingrhimanahugiyauyut.⁶⁰

Taimatuttauq ukkua Halifax-mi Katimayit-tuttut, tatvuna hallaktauhimangmiyut piyumayaitnik tahapkununga havaktut ikkayuqtiitniit paalihimat, ukkua kivgaktuigiluaktait tahapkua paalihimatkut tatvalu kavamatkuni havaktiuyut. Ukkua Edmonton-kut Havarhitauhimayut Katimayit nuttigiakutirhanik uktuquyait tahapkua Siitimi naunaiyaiquvlugit qanuq tahamna Havaktut Ikkayuqtiqaqlutik Aivatjutiqaqaqatamingnik Piyumayamingnik Angikutaitni ikkayutauligiarhaita tahapkununga ihuilutauqattaqtunik paalihimat havariyaitnik.⁶¹

Uqqamillutauyut tatvalu Ayurhautauqattaqtut

Tahapkua ihumallutauqattaqtut tiitiraqhimayut tatvani Halifax-mi unipkangitni tatvaguuk piiktiitiniqata paalihimat havagiyaitnik, ihuinaakutauqattaqtut amigaikpalikniaktut; tatvalu tahapkua paalihimat havarhaqaqpallaaktiitlugit tatvalu amiraqattaqtiitlugit, tatva taimatut unnagukpiakpaktut tatvalu ihumamikut ihumalutiqaqallikpangmata hapkua paalihimat already.

Naunaikpalliayuuq, kihianiittuuq, tahapkua ihuinarutauqattaqtut paalihimat ammiriqattaqtait tahapkua qaaqattaqnik tatvalu ikkayutiqaqangittut. Illingayut tatvalu ikkayuqtiqaqangitlutlu ayurhautiqaqtiitlugit tatva – tahapkua narrugiyauqattaqtiitlugit, uvalunin ayurhautiqaqtut ihumamikut, aknaugalluqaqattalunin, uvalunin piikatauqattaqtut tahapkunani LGBTQ2S+ – taimavallaak akkiniaktiitauqattaqnaqtut paalihimatkuniit.

Taimaititlugit tahamna Ihuinaakutauqattaqtunik Maligauyuq tahamani Kantami ayurhakkutaunginakniaktuq tahapkununga ayurharhimaaktuniit tahamani Kanatami innukutaitni.

Tahapkua nunalit, kihianiuuq, amiriyauulluaqataqtut paalihimaniit, tatvalu taimatut amigaikpalianginanktut hapkua ittiktatqattaqtut, hallaktauvlutik appirhuivikmi, tatvalu ittiktahimainakniaktut. Taimatut tahamna ihumagiyauyuq piiktiitqattaqnik illangitnik hapkua paalihimat havagiyaitnik nuttiklugit ahianut innuliqiyiitnut qayangnaipkutunik havaqaqtunik ihuatqiyauqpiatqut.

Naunaitpaikmata tahapkua paalihimat havarhaqaqpallaaktitlugit tatvalu unnagukpangmata ihumagiyauyut tatvalu qangirhiyauttiaqtut ikkayuqtiqagiaqaqtut, nalliknakmattatauq arhuruqtut. Tatva ihuangitpiaktut taima huli hikkuhiaktunik paalihimanik uppautiqattaqtitlugit ihumalluknakmattauq ihuarhittitqulugit ayungnaakpiaktunik innuliqiyiuyut havariyaitnik.

Taimavalaq havaktiitauvallaqattagamik tatvalu unnagunaktungmat havariyait naunaitpiaktuq tatva paalihimat havariyait tahapkua illangit piiktauyagiaqaqtut.

Ukkua Nunavut Kavamatkut tauttuqtuyaaringitait taimatut. Ukkua Maligariyit Havakviat uqqrhimayut tatvunga NTI-kunut ikkayurhiutihimayut tahapkununga illangitnik Piiktiitinahuakugit tahapkua Paalihimat Havagiyaitnik ilangitnik.

“Taima piunirhauniaktugalluaq tahapkua qayangnaipkutirhat ihuinaaktailitjutirhatlu havariyaugumik tahapkununga innuliqiyiuyuniit, ihumamikut ayurhautiqatqut ikkayuqtiuyuniit, tatvalu tahapkununga allatqinik, paalihimat havaringitaitnik ikkayuqtiuvlutik havaktuniit,” ukkua havakviat uqqrhimayuuq.

“Imaitmat anqiatigingitaqut tahamna Piiktiitnik tahapkua ‘Paalihimat Havagiyaitnik’ tahamna ihuagingitavut ihumagiyauyuq taima atkunautauqatqut havagiyauyunik; tatva ukkua kavamatkut manirhagiyauyuq ikkayutirhat piiktiitkugu tahapkununga qayangnaipkutirhaniit tatvalu paalihimayut havagiyaitniit attuquaklugit manniit ahianik tahapkua ikkayuqtiuyut havagiyaitnik ikkayutaulutik.”⁶²

Tahamna ihumagiyauyuq, ihuarhaqtahimayuuq ikkayutiqarhimaitumik naunaitarhimayunik unipkanik taimatuttauq ajikuhiulugit tahapkua unipkagiyauyut qullani, tatvalu pihimayaqangitutu katimahimangitnamik nunaliitni tuharhimangitait ihumalutauyut tahapkua Nunavumi Maligaliukitit uvalunin Paalihimat Ataniit, taimatut ihuagittuq tatvalu hiuguyaaqtuyaaqtuq ihumagivlugit tahapkua qalannittut unipqariyauyut.

Piiktinahuarhugit hapkua paalihimat havariyaitnik pitjutaungittuq tatva manirhagiyait attuquaklugit kayangnaipqutauyut, kihiani tukkiqaqtut tatva attuqulugit illanga tahapkua manirhagiyait paalihimat tunniluaklugit allannut nunaliitni havagiyauyunik qayangnaipkutauyunik. Taima pinnahuaktut tahapkua naunaipkutauyut atturhugit tatva hapkua paalihimat havagiyarhagaluangit havagiyauqattangitmata taima ihuangitmat tatvalu namangitmat huli havagihimaaqulugit havarhat tahapkununga paalihimaniit.

Tatvatauq uqqautauyagiaqaqmata tatva ukkua Nunavut Kavamatkut ihumagiyat ajikuhiukpiaktuq tahapkua Paalihimatkut Ikkayuqtiyigit Havaktut ihumagiyait.

Havaktut Ikkayuqtiit tahapkunani paalihimatkuni huli ihumagiyait aullayuitut, Beatrice Jauregui, una ayungittuq paalihimat illiitquhiktutaitnik tatvangarhimayuuq Ilihagiakpalikviatnit Toronto-mi uqqrhimatuuq tatvunga NTI-kutnut.

Tahapkua Havaktut Ikkayuqtiit ihumagiluangitait hapkua inuit piyumayaitnik uvalunin qayangnaipkutirhaitnik, kihianiuuq ihumagilluaktait pivaliguvlugit piyunautaitnik tatvalu ataniktutaitnik tahapkua paalihimat.

Tahapkua NPF-kut ihuarhahimaalikmiyigit tahapkua ajukutauyut havagiyauyut, una aknaak uqqallaktuq.

“Tatvauyuqlu tahapkua akkugikpallagamik havaktiuyuni taima aullatjutait hapkua havagiyaiyut taima aullayuitut huli.”⁶³

Ukkua Nunavut Kavamatkut, taimaatauq huli allanguqtiyuitut havagiyaitnik hapkua paalihimat, ajikuhiukhutjuk ukkua NPF-kut, tunniyauqattaqtut huli manirhagiyahaitnik kavamatuqatkuniit tatva tunniyarhaitnik tahapkununga kavamatuqatkut havakviitnun.

Ublumiuyuq Uktuqtauhimaaktut

“Ukkua Nunavut Kavamatkut ihumagilluaktait tahapkua angiqattigikutirhaitnik tahapkua Inuit tatvalu tahapkua Paalihimatkut ihumagilluarhutjuk havaqatigitiaqutirhaitnik akunni ukkua Pallihimaqaviiit tatvalu Nunavut nunaliit,” ukkua Nunavut Kavamatkut uqqautigiyait ukkua NTI-kut uvani unipkami.

Ihuhakpallianahuaklugit tahapkua angirutauhimayut, piyagiaqnaiaqtut “amigaikpalligiqnaiaqtut tahapkua Pallihimat havaktut nunaliitni tatvalu havaqattigikiaqatit tahapkua nunaqatigiktut kihianinnaungittuq uppallungnaktiitlugu uityayaaknaktiitlugulunin uppautiqattaqtiitlugit.”

Tapkia maligariiyit havakviat hulitauq “ havaqatigihimaaktait hapkua Inuit Timiyait ihuhaiqatigivlugit haffuminga Nunavumi Paalihimat Katimayirhanik taima ikkayutauniakmat tatva hivuliutyagiaqatunik havagiyarhaitnik tahapkua Paalihimatkut tahapkuninga nunaliitni ihumallutauyunik tatvalu hivuliutyagiaqatunik.”

“Tahapkua Itqillit tatvalu Inuit Paalihimatkut Havagiyait (FNIPP) hatkitihimaliktut quviagiayuyunik uktutirhanik amigaikpaligahuaklugit Paalihimat havakturhanik tahamani Nunavumi ihumagilluaklugit nunaliitni havagiyayurhat tatvalu ihuinaaktaitjutirhanik, havaktirhaqhiukhimaaklutik, tatvalu nunaliitni qayangnaipkutirhanik,” ukkua havakviat uqqalarhimayut.⁶⁴

Tahapkua uktutauyut himmautauquvlugit tahapkuninga Piiktiitivaliatjutaitnik havagiyayuyunik havagihimaaklugit tahapkua havagiyayut allangukallarhimitumik havagiyait hapkua paalihimat nunaliitni.

Atauhik una ilihaiyumariiq ihumaqatut tatvaguuk tahapkua uktutauyumayut, allanguktirutikhaitigut tatvaguuk “akkiniakutauniaktut nallunangittuq,” naunaituruuq tatva “aullainakniaktugivlugit akkiniakutiriyayut tatvalu paalihimat havagiyait” tatvalu “naunaittuq huli amigaikpallikniaktut tahapkua paalihimat havagiyait.” Tahapkua uktutauyut “havaiyauhimginaktut tahapkunani kavamauyuni tamaitnik kavamaliqiniqut havagiyaitni [tamaitni Kanatamiut nunatlanni].”⁶⁵

Tahapkua “akkiniakutauqattaqtiitlugit,” kinauvat akkiniqattaqat? Hapkua ittiktatqattaqtut naunaitpiaktut nahautait: tahapkua narrugiyauqattaqtut tatvalu niqqailiuaqattaqtut akkihaktiqangittut. Nunavumi, naahimayut tatva 86 pusaniitnik Inuinait, amigaitnirhayut hapkua niqqailiuaqattaqtut⁶⁶ tatvalu nuttaqat qaaqattaqtut tahamani Kanatami tatvani 2020-mi.⁶⁷

Taimattutauq, huli taimaitniqata tahamani Nunavumi, huli amigaikpaligata hapkua paalihimat naunaittuq huli ihuinaqattaqtut tiguyauqattaqata atauhiugalluamiit paalihimamiit, tatva naunaitpiaktut tatva ukkua Nunavut Kavamatkut uktutigiyait pitjutauhimaakniaktut tatva hapkua Nunavumiuttat Inuinait, ihagiatigalluaktiitlugit naklingnikmik innuliqiniqut ikkayutauyagiaqatitlugit, huli ittiktahimaakniaktut.

“taimaitkalluaktiitlugit allanguktirutikhanik hapkuninga paalihimat maligarhaitnik, havagiyaitnik, havaktirhaqhiukutirhaitnik, taimaitunik, piiktiitinahuaknik havagiyayuyunik tatva nuttikpalianahuaklugit hapkua paalihimat havagiyaitnik tatvalu ihumagiyayuyunik tatvainaguuk paalihimat havagiyagiaqatit tahapkua qayangnaipkutirhat nunaliitni,” una Halifax-mi unipqariyayuyug uqqarhimayug.⁶⁸

NTI-kut ihuagingmiyaat tahamna havakpallianiaktiitlugit hapkua Inuinait tahapkunani Paalihimatkuni, tahamna kavamatqatut atankiititlugit hivuliutyumayait Ottawa-mi tatvalu akkihaktutitlugit tahapkunanga atankiitluakuniit kanatami, tatvauniaktut naunaittuq ikpigiyauuniaktut tahamani Nunavumi nunaliitni.

Kelly Hannah-Moffat una ilihaiyulluaktut inmi una ikkayutauhimayug ihuhaitjutirhanik havaktirhaqhiukutirhanik parnaiyautaitnik tahapkunani kavamatqatut ittiktavikjuangitni ihumagiyauyagiaqatugiyait hapkua ittiktahimayut amigaikpallianganaktiitlugit.

Hannaviuyuni ittiktaviiitni, tahapkua atankiitvullarhutik arhugunakpiaktut, uqqautiyait ukkua NTI-kut.

“tatva taimatut ihuatqiyauuniaktut tahapkua aknait paalihimat munarhitluagumikku tahapkuninga aknaitnik ayurhaktunik, uktutigilugu? Taimaingittiaqtut huli tahamna atankiitunik allangitmat akkihaktiqangittiaktiitlugit tahapkua paalihimaqiyut,” inmi una aknauvluni uqqallaktut.

“Ihuatqiyauqattaqat huli ikkayutauyagiaqatitlugit tahapkua inuit ihumamikut ayurhaktiitlugit tatvalu uityayurhimayut, uvalunin immiknikut angayaknaktunik ayurhaktiitlugit ikkayutauyagiaqatmata – havaqatiginahuaklugit hapkua ayurhaktut piitailinahuaklugit ihuinaaqattaangitangita ayurhaktiitlugit.”⁶⁹

Ukkua Nunavut Kavamatkut tatvalu Nunavumi Paalihimatkut hatqitihimayut Piikatigirhutik Hivunirhitjutikhanik uqqautiqarhutik nattagangata pingahuk ukkiut tamaat.

Tahapkua uqqautigiyait piitjutiqaqtut naunaitpallarhimitunik piyumayaitnik tatvalu ajikuhiuqattarhutjuk tahapkua uqqautauqattaqtut taitai allanguyuitut tatvalu illaliutihimgitjutjuk qanuq ihuhaiyutirhanik uvalunin havagiyayurhanik.

Tamaita tahapkua pingahuyut uqqautauhimayut kinguani 2016-mi uqqautigihimgiyaittaut, illaliutihimgitlugit “ihuinaaktaitjutirhanik” hivuliutinahuahugit – naunaitpiaktut tatva tahapkua havagiyait ihuqutauhimangittut. Malruk ukkua pingahungmata uqqautigihimayait tiitiraqhimayuk tatvaguuk “pivaaliutirhaitnik Inungnit ukpigiyayuyagiaqatut” ihumagilluarhutjuk hapkua Inuinait.⁷⁰

Una Paalihimat Ataniat huli uqqalarhimayuq tatvaguuq qaujivaliriaqaqtut tahapkununga Piiktiitinahuaktunit Paalihimatku havariyainik, taimavalaag nalvarahuaklutik ihuaqtunik ikkayuqtirhanik taima takkurhauvalialigiangita hapkua ikkayuqtirhat innuknik qayanaipkutirhainik havarhaqalluangitangita hapkua paalihimatku.

“ayungnaqattaqmat nalvarahuakluni ikkayuqtirhanik tatvalu aullatjutirhainik taima havariyauligiangita,” inmi uqqalarhimayuq.

Pihimayaqangittut naunaitarhimayunik parnaiyautirhanik iuhhautikhaitnik, uvalunin pihimayaqangittut kimmilruqutikhanik imaqaag hapkua Paalihimat havagiyait namagiyaayarhaita. Kihianiungmingmat, huli taitai manirhaktiitauhimaakpaktut havariyainik ikkayuqtirhanik.

Inmi unipqaaqtuq NTI-kunut tatvaguuk, humiliqaq tahamani Nunavumi, tahapkua paalihimat ikkitumik ihumarhuqhutik havakpaktut ikkayurhutik ikkakiit kittitugit imma 7,000-nik ikkakinik tatvani 2022-mi nunaliitni hululuqaaqtuni ikkayurhutik, ihumagiluarhugit hapkua inulramiit.⁷³

Ihuaqutaungitut Paalihimayunut tatvalu Innuknun

Nunavumi Paalihimat arhuqhaqtauyuyaaktut hivuniktavlutik angiqatigirutiqhainik akuni kavamatuqaquniit tatvalu Inuinaitnik. Tahamna taima ihuangittuq paalihimanut, hapkua paalihimat tikkitagangamik havagiyarhamingnik nalluyut tatvalu qauyimangitunik hapkua Inuit iliitquhiitnik, innuqatiangitunut nunanut uvalunin allaat Nunaqaqaqtut Innutaitnik. Taimatut piyuminaittuq tatvaungmat Inuit uittayaaqutiqarhimatiitlugit havarihimayainik hapkua Paalihimat. Taimatut attuqtauhimatiitlugit takkuminaitunik nallunaittuq namagiyaungituuq tamaitnun Inuinaitnun tatvalu paalihimanut. Taimatut ataniktutiqaqtiitlugit, hapkua Inuit anniktauluaqkaktut.

Kihianitauq qaffinik akkiliktauhaimaitumik ikkakiniluqpaqpat hapkua inuhuktut, kabunaat paalihimat kablunaat nunaitni Kanatami ajikuhigahuarhugit hapkua Inuinait qauyimatiaktut iliitquhikmingnik piitquhikmingniklu tatvalu harriagivlutjuk munaritiagaluahugit nunaqatiqtik? Tatvalu namakaluaqa turhikviglugit hapkua paalihimat akkiliktuqtauhaimaitumik ikkayuqattaqulugit, illaliutilugit tatva annaumanahuaqattaqtiitlugit havagiyamingniit ayuqnaqattaqtiitlugit havariyait, angilraqvigiyatik unghaqalluaktiitlugit?

Una hadjauyuuq Ataniuluaktuq Paalihimatku Nunavutmi Ataniqaqvaiatni”, taimaatuttauq hivulihimayut, nakliguyuuqtuq tatva paalihimat havatiaquvlugit tahamani iliitquhiqtuqtiitlugit Nunavumi.

“ammihuyut hapkua paalihimat tikkiqattaqtut kablunaat nunaitnit, tahamaniqattaqtut malrukunik ukkiunik, aullaqattarhutik, taimavallaq illaliutiqaqtanginmiyut tahamani nunaliitni havakvigiyamingni,” QIA-kuni havaktuq uqqalarhimayuq.⁷⁴

Inmi una unipqaaqtuq NTI-kunut havagihimaqtaut iuharhainahuaqhuni haffuminga Inuit uqqa utjiyuniaktunik katimayigalaarhanik.

“Tahamna havarihimaaktat Paalihimatkuni, ihumagiluarhaimaitumik nanni nunaliitni havakniakmangata uvalunin avikturhimayuni. Tahamna attiliurhutik havarigani. the contract model. Kivgaktuigamik ataniriyamingnik taunani Ottawa-mi,” Rudin tatvangaktuq Nunaqaqaqtut Maligaliriyuuniit uqqallaqtuq.⁷⁵

Inmi una uqqaqtuq hadja parnaiyautiqangitut illaliutinahuaklugit hapkua ihumaqt ayurhaktut uvalunin innuliriyuuyuhanic paalihimatku ikkayuqtirhainik tahamani Nunavumi. Kihiani inmi angmaumainaktuq tahapkununga havagiyayurhanik.⁷¹

“Havaqataulikluni Paalihimatkuni anniknaittuyaaktuq tahamani Nunavumi,” QIA-kuni havaktuq uqqallaqtuq. “Tatvalu havaktagangata munariyautiuyiuttut. Tahapkua anghurhiutqiyat Inuinait taimagangata Paalihimani havaktagangamik, havagiurangata munariyauhuiqpaqtut. Inmingnik annuarhuqhutik annirhimagaluarhutik inmingniitarivlutjuk uqqayuiuttuq.”⁷⁶

“Ikkayuqtirhaqhiugahuakluni allaniit timiuyunit qangirhinatiaktuq tahamani Nunavumi,” Una havaktiat tatvani Qikiqtani Inuit Katuyikatigit-kuni (QIA-kuni) unnirhiuqtuq NTI-kunut tatvani unipkami. “hapkua innuqataita ukpiriqatangitait hapkua paalihimat. Tatva taimatut iuharhautirhanik parnaiyautiqaqata ihuaqnrhauniqtuq.”⁷²

Ukkua Nunavut Kavamatkut nippingarutigiyait

Ukkua Nunavut Kavamatkut nippingarutigiyait tahapkua Piiktiitinahuaknik Paalihimat havariyainik akkiniaktunik, tatvalu hivuliktiqattiangittuyarhutik hapkua paalihimat tahamani Nunavumi, taimatut tauttuqtuyaaknaktuq tatva hapkua piyumahimayait havariyumavlutjuk namagihuirhutjuk.

Nunatarhimalikmata, ukkua Nunavut Kavamatkut Inuinaknik Kavamaulirhutik kivgaktuiyurhayut Inuit nunagiyaitni. Taimaitugaluaq, kihianittauq ukkua Kavamatuqatkunik kivgaktuigamik tatvalu ahivailimaittut tahapkuning tamaitnik hapuniaqutaitnik tahapkua hannaiyuyut piyumayaitnik tatvalu iliitquhiqtutauyunik pitjutauyunik hapkuninga aullatjutauyuni.

Tahapkua ikkitpallakningit Inuit havaktut tatvani kavamatkuni, tahapkunanivalaak ataniyuyut havagiyaitni, illaliutilugit tatvani maligaliriyuyut havakviatni, nallunangituq tatvavut tahamna Inuinait kavamagingitaat.

Atauhik ihuilutauluaktuq uvani havariyumagilraaqhutjuk namagihuktaat tatva kulligikpalaaktunik atanikuiyut taimavalaak hapkua Inuit anniguriaqqaat hivumuvaliyumagumik. Takkunaktuq tatva ilangit hapkua Inuit tautuqtuyaaktat tahamna Nunavutarhimayut Paalihimaqqaqmat tahamani. Taimattauq takkunakmiyuq tatva niruagiaqtuqattangittut Inuit niruqaqnarhigangat kavamatuqatkunik, Nunavut Kavamatkunik tatvalu Inuit Timigiyaitnik. Hamna pitjutaungitiitlugu kavamatkuniit

illauqataungitiitlugit ayurhautigiyagiaqangitagaluangit hapkua inuit kivgaktuqtayut, kihianirhaugaluaq tahapkua kavamatkut ingmingnik ayurhautigiyaaat.

Tataungmiyuq malruk ukkua ihumagiyauqattaqtuq Kanatami attugauqattaqtuq ihuinarhimayunik maligaliriniqut aullatjutait, illaliutilugu tahamna pallihimatkut havagiyait, una illihaiyaulluqaqtuq uqqautirhimayait ukkua NTI-kut.⁷⁷

Una attauhik qangaralluq attugauhimagiyutuuq. Tahamna attugauhimagiyuq, atturhimalliktaat ukkua Nunavut Kavamatkut, tauturhugu tahamna Kanatami Maligakjuak tatvalu Maligaliurvikjuami atanniktutauluaktuq.

Tatvatauq una aippagiyaaq attuqtauqattaliktuq ihumagiyauyuq tatva illikuaktuq attuqtauvalialiktuq. Una attuqtauvaliyauliktuq pitjutauyuq tatva hapkua Nunaqaaqattut katuyikatigit ataniktuitjutigivalialiktaat pitjutauyuq illikut avikturhimayuni ataniktuitjutauvluni. Illangit hapkua katuyikatigit pitjutigivalialiktaat ihuarhaitjutigivlutjuk inmikut nanminikmingnik maligaliurutigivlutjuk hangitqiyaulunik Kanatami kavamatuqatqut maligariyaitniit.

Tahamna hivunirhitjutigilutjuk turaaqhimayagiaqqaqtugaluit piyumayamingnik, illikut nanminiriyamingnik avikturhimayuni kavamataakutiginahuaklutjuk, ukkua Nunavut Kavamatkut tatvalu kavamatuqatqut ikkayurhiutigiyagiaqqaqtagaluangit Nunavumiutanik tamaitnik piyumayayuyunik, illaliutiglugit ukkua paalihimat havagiyait.

5. Paalihimat Havariyait tahamani Nunavumi: Hivunirhami

Nanminirivlutjuk-Ataniktuktaatik hapkua Itkilliit Paalihimat ajikuhiukutirhat

Humiliqaq Kanatami ublumi, tahamauvat hapkua 36-guyut nanminiriyavlutik-Ataniktuktaatik hapkua Itkilliit Paalihimakakviit havakviat manirhaqattaqtut tatvanga kavamatuqatkuniit Itkilliit tatvalu Inuit Paalihimatkut Havagiyaitniit (FNIPP-kut). NTI-kut uqqaqatigihimaliktaait tahapkua 6-siuyut paalihimaqaqviit. Tamaita tahapkua ikpigiyaaqatut tatva harimanikmik kivgaktuitarahaqhutik nunaliitni aturhugit tahapkua iliitquhikutauyut tatvalu pitquhituqanik pitiarahaqhutik attungitaitnik tahapkua angitqiyayuyut, attuqtauluaktut paalihimaqaqviuyut. Taimaita tahapkua ihumagiyait hapkua piyagiaqaqmata tatvalu illikut ataniktuitjutaungmata nanminiqagturtik paalihimanik, taimaitmata illaliutihimangmiyuq tahamna ammihainik tatvalu kavamatkuniit ataniktuqtaunginamik.

Kihiani tahapkua FNIPP-kut taimaingittiaktut, taimaitmatattaq hapkua 6-siuyut naunaiyaqtauyut uvani uiguani naunaipkutauyut. Ukkua Kanatamiut Innuitait Piyunautaitnik Katimayit ihumaliuqat tatvani 2022-mi iliiturihimayaar tahamna havariyauhimayyuq narruguhuutauhimayyuq tatvaungmat amigarhimayunik tatvalu manirhaqatiangituttik havariyauhimayut.¹ Nallaktautiitlugit tatvani appirhuivikmi uqqarhimayut ukkuaguuk Kavamatkut (innuknut qayangnakpallakmat) ukpiriyaungittut.² tatvanganin Masi 10, 2023-mi, ukkua Quebec-mi Appirhuiviatni ukkua Akkihaktuyut ihumaliuqtauhimayumik tatva akkihaktuqtaulikuq tatvani Appirhuivikjuangani tahapkunanga Quebec Kavamatkuniit kammanakpalaakmanguuk qanuriliuqniaqmangata humilikak tahamani nunakjuami. hadjauyuq, manirhagiyait hapkua Itqilliit Paalihimat havagiyait aipagurangat amigakpalaqaqtaqmata tatva taimavalaak attuganniktiitauqattaqtut tatva havagiyait tammatkiyuitait, illaliutivlugit tahapkua ihagiagiyaulluaktut ihumakut ayurhaktut ikkayutirhaitnik hapkua paalihimautait.

Tatva malguyuk allatkik angikutauyungnaktut attuqlugit tatvanga FNIPP-kunit:

Illikut-munariyaqaqlutik, uvalunin pingahuvlutik angiqatigiktut, tahapkua kavamatuqatkut tatvalu avikturhimayuni kavamauyut tatvalu hapkua Itqilliit paalihimatkut; uvalunin angikutait tahapkua hamlatkutni paalihimat. Taimaitmata tatvani Nunavumi piqangitmata hamlatkut paalihimanik, piyagiaqaqnaqtut malliqalugit hapkua illikut nanminiqaqlutik paalihimanik. Tahamna havagiyaulikmat tatvani 1991-mi tatvaugalluit 58-guyut nanminiqatut paalihimanik; ublumi tatva 36-guyut kihinguktut.³

FNIPP-kut: qanuq havaqaqtut

huli, tahapkua FNIPP-kut piyungnaktut hatqitinahuaklutik ikkayutirhaitnik hapkua Itqilliit tatvalu Inuit nunaliit ihuarhaitjutirhaitnik illikut qayangaipkutirhamingnik tatvalu ammiritjutirhamingnik. Tatva maniliuqniq, Nunavumiut taima ikkayuuqtauyungnaktut: tahamna akkiliqtutauyuq paalihimat havagiyaitnik angikutait tahapkua kavamatuqatkut tatvalu avikturhimayuni kavamatkut avariiqhutjuk 30-nik tatvalu 70-pusinnik akkiliqattaqtat. Tahapkua atturhugit FNIPP-gitni, avariiqhutjuk 52 tatvaku 48 pusinnik ukkua kavamatuqatkut tatvalu avikturhimayut kavamatkut.⁴

Naunaiyaqtauhimangmata tatvani 2022-mi tahapkua FNIPP-kut Qayangaipkutigiyaitnik Inuknun, ukkua havakviuyut havagivlutjuk, uqqarhimayut tatva pimagiyaayunik tahapkuninga havagiyaayunik. Una unipkaliuqtauhimayyuq uqqautauhimayyuq tatva qanuvallaq naunaipkutaayunik akuni 2004-mi 2018-milu:

- Tahapkua nunaliit munariyaayut hapkunanga FNIPP-kuniit aturhimayut 3.5 pusinnik amigaiqpalirhimayut ihuinaqattaqtut taimaitkaluaktitlugit nahini Kanatami ikkilihimayut 28.5 pusinnik (alangatqiya 32 pusinnik);
- Anniktirihimayut ihuinarhimayut tahapkua FNIPP-kut munariyait nunaliitni amigaiqpalirhimayut 31.9 pusinnik tatvalu ikkilihimayut humiliqaq Kanatami 15.5 pusinnik (alangatqiya 47.4 pusinnik); tatvalu,
- Tatvananin Januari 2020-min, Nunaqaqaqtut innutait nahautait amigaitqiyayut 30 pusinnik ittiktauhimayut, amigaiqpalirhimalirutik 43.3 pusinnik kavamatuqatkut ittiktaviitni kaplunaat nunaitni tatvanganin 2010-min taimaititlugit tatva Kanatami nahautait hapkua nunaqaqaqmiutaungittut kattarhimayut immatut 13.7 pusinnik (alangatqiya 51 pusinnik).⁵

Uvani unipkami uqqarhimayut tatva hadja manirhagiyayut nuttanguhuiqtut tatvalu ihuarhautiqangittut inuit tatqani qayangaipkutirhaitnik hapkua FNIPP-kut nunaliit munariyaitni. Amigaittut hapkua nunaliit uktugungnaktut piyungnangitut hapkuninga manirhagiyayunik.⁶ una unipkaliuqtautiitlugi, Nunavut avaliittuq avikturhimayuni piqqangittuq nunaliitni munariyaayunik tahapkunanga FNIPP-kunit, kihiani tahamna allanguqtauvallianiaktut.

Havagiyaayut naunaiyautait

Tahapkaa havariyaayut naunaiyaqtauyut uvani uiguani inniktauhimaittut huli, nalliit hivuliutinahuarhimaitumik tiitiraqhimayut, uvalunin naunaipkutaungittut atturaqhaitnik tahamani Nunavumi . taphapkaa piikatauyut hapkunani Itqilliit paalihimatkut havariyaini uqarqhimayut NTI-kunut, tamaita nunaliitni tatvalu avikturhimayuni allangangmata tatvalu illikut havaqariaqaqmata qanuq hapkaa nunaliit piyumayaitnik nallaklutik.

Taiguaklugit hapkaa havariyaayut naunaiyautait, kihianiuyuq,ihivgiuklugit hapkaa attuqtauvaktut tatvalu huli ayurhimaaktait, tatvalu ajikuhiuklugit qanuq ublumi havariyaayut tahamani Nunavumi. Itqaumalugit, huli, ilangit hapkaa avariyauhmayut tahapkunani Piikitiinahuaknikut hapkaa ilangit Paalihimat havariyainik. Tatvalu ihumagilugit qanuq himautauyungnariaqtaita tahamani Nunavumi havariyaayunik.

Ukkua St’at’imx Itqilliit Paalihimat Havariyait (STPS)⁷

Ihivgiurhugit Havariyaayut

- 10-guyut hapkaa St’at’imc nunaliit hivurani kivatata British Columbia, kittitlugit inuqutait qaninganiit 5,000 people
- Aullarutihimayut tahapkungana Lillooet Tribal Itqilliit Katuyikatigit tatvani 1988-mi ammiriyutquvlugit paalihimat havariyainik
- Pingahugiyavlutik angiqatigirhimayut munariyavlutik tahapkunanga FNIPP-kuniit 1992-mi
- 11-nik paalihimaqatut tatvalu talimanik paalihimaungitunik havaktiqaqtut (2020/21)
- \$2.69 million tallanik aullatjutiqaqtut manirhagiqattarhugit (2020/21)
- Maliqavlugit hapkaa paalihimat ilihautait ilihaiqattaqtut aturhugit hapkaa Paalihimat Magiyait tatvani BC-mi (1996)

Uqqautauyut

Tahamna havagiyaat ukkua STPS-kut tatva “hatkitiyumavlutik nunaliitni-havariyaayurhanik ikkayutirhaitnik ihumagivlugit tahapkaa ihagiyaayut, illiitquhiktutauyunik, piitquhiitnik tatvalu piyunautirhaitniklu tahapkaa St’at’imc innutait” tatvalu pitjutigiyumavlugit tatva hapkaa nunaqatigit “tamaat pittiaqtuqavlugit harimanaktumik piitiaktaulutik.”

Piqarumik illikut-kivaktuqtautiaklutik paalihimat havagiyaaitnik tukkikakmat tahapkaa paalihimat qauiyamaqiaqaqmata innutaitnik tahamani nunaliitni – qauiyamaqiaqarhutiklu qangaralluq uittayarutaitnik tatvalu illiitquhiktutaitnik. Tahapkaa paalihimat piikatautiariaqaqtut nunaliitni tatvalu tamaat ikkayuatigilutik nunaqatimingnik himmautiqattangitamik tammat malrukni akunni hitamanik ukkiunik.

Tahapkaa paalihimat atanikuqtauyut hapkunanga paalihimatkat katimayitnin katimayiqarhutik nunaqatigiiktunik tamaitni nunaliitni, tikkuaktaqattarhutik hapkunanga Angayuqangitnit tatvalu Katimayiyuniit tahamani nunaliitni.

Tahapkaa paalihimat iliharhimayut tatvalu atanikuqtauvlutik ajikuhiurhugit ahiani hamlatkut paalihimautait tahamani avikturhimayuni, kihianiuyuq havaqatigitiakmiyait tahapkaa Paalihimatluat RCMP-kut. Ukkua STPS-kut tatvalu British Columbia-mi RCMP-kut hadja aivaqatigirhimaaktut nutaanik Angikutirhanik. Qanuvalaak angiyunik naunaiyayagiqaqata, ukkua STPS-kut ikkayuatigattait hapkaa RCMP-kut, ahiaqut ubluk tamaat havaqarhutik paalihimat havariyainik.

Piikatigiligaluarhugit tahapkaa FNIPP-kut tatvani angmataujutatni ukkiuni, ukkua STPS-kut huli ammingnaktumiiit pitjutigivlugit manirhagiyakhait. Atturhutjuk tahamna havagiyaayuq, nallurhautiqattaqtat tahamna manirhagiyakhagalluatik aipagutuarangat.

Kihianiungmiyuq tatva nalunangituq tahamna atqunautigiyat arhunginaktut hivumuvalianginarhutik, qanuriliugalluaktiitlugit tahapkaa avikturhimayuni kavamatkut tatvalu kavamatuqatut – qingiyuqagalluqaqtut nallayuitait. Hapkaa nunagiyattik attuquakpakut nakkugiyangittutik narrugiyavurhutiklu tahapkunanga Paalihimaniit – tiguyaugangamik ningaktauvaktut ittiktavukmi uvalunin irhinaktauvaktut hannirani apkuttit unghahiktumut piyurhutik angilravaktut. Taimavalaq illikut ihuarhaihimayut nanminirhamingnik ammiriyirhamingnik paalihimat havariyainik.

Ihuharhivlutik parnaiyautirhaitnik, naunaipkutavlutik qanuq hapkaa nunaliitni piyumayaitnik. Taimatut inmingnik allanguktirutigiyait hapkaa paalihimat havariyainik illikut paalihimaqalirhutik. Taimaita hapkaa nunaliit allangangmata tatvalu qauiyatirhutik tatvalu ihuarhaiyungnaktut qanuq ihuilutauyunik taimavalaq ikkayutauqpiqaqtut ukkua STPS-kut havariyamingnik ahiaqurhutik ukkua Paalihimat havariyainiit.

Hivungirhaq tautturhugu, ukkua STPS-kut takkuyumayat tahapkaa FNIPP-kut alanguqtiqut hapkaa havagiyaayut ikkayutauluqutik kinguvautiqattarhimaitumik manirhaaqtittauqattaqlutik. Ingmikuttauq ikkayurumainaktut allaanik Itqilliit paalihimat havariyainik hatqirhiqattaqlutik ilihakpalirutikhanik, ayurhimayamingniklu uqqautiqattaqlutik tatvalu nautiqtuilutik qauiyavaliutirhanik tatvalu ikkayuatigitiakmitirhanik.

Kahnawake-mi Paalihimat Ammirhiyuyut⁸

Ihivgiurhugit Havariyuyut

- Mohawk nunaliit tahamaniittut hivurani hinnirani tahaffuma St. Lawrence Kuukani, akianiitut tatvanga Montreal-mit
- Nunaliit innuqaqtut 10,000-nik
- Aullarutihimayut 1979-mi taimaarhimagamiku tahapkua Amerindian Paalihimatkut
- 36-guyut Paalihimat, 100% Nunaqaqaqtut, tamatqiyarhimayut tahamannikmiutauyut nunaliitni
- \$6.5 million tallanik manirhagiyait tatvanga FNIPPKut pingahutivlugit angiqatigiktut
- Attugauqattaqtunik paalihimat ilihakpalirutait, ajikutaitnik tamaita hapkua paalihimat tahamani Quebec-mi, maliqavlugit tahapkua Quebec-mi Paalihimat Maligait
- Avatquqattaqtait 100,000-guyut arhalutiittuqtut qangiutiqattaqtut tahamunnaaktut ubluk tamaat

Uqqautauyut

Ukkua Kahnawake Mohawk Katuyikatigit tahapkua piunirhauyut iuharhiatqahimayunik aullatjutiqaqtut tahamani Kanatami Nunaqaqaqtut timigiyaitni maliqatirhutik tahapkuninga iliitquhiringitamingnik maligaliriniqtuq havariyuyunik. Tahapkua illaliutihimayut innikut maligariyattik kulliuvtlutik tahapkunanga Kanatami maligakjuangitnik tatvalu aullatjutiqaqtut illikut hapkua innutait turhikutikhaitnik maligaliurutikhanik.

Tahapkua ammirhiyauvtlutik paalihimat aullarutihimayut 1979-mi, tatvauvtut hivulikpanguqattaqtut Itqillit timigiyait tahamani, piliktinnagit tahapkua FNIPP-kut 1992-kut. Havagivlutjuk tahamna, paalihimatkut havagiyat ihumagiyaavalangitutik, taimatut hapkua Munagiyuyut Ammirhiyuvlutik iliitruyiyagiarhimayut kilaminuaq kinguvautihimaitumik havagiyamingnik. Angiktauhimaittutlugit hapkua manirhagiyarhait, ayurhautiqarhimayut parnaiyainaharhutik hivunirhami ukkiunik havagiyarhamingnik.

Ukkua Mohawk-kut Katimayit tatvani Kahnawake-mi tikkuarhiqattaqtut taffuminga Angayuqanguniaktumik Munarhiyuyut Ammirhiyuyunik nuttikuigangata tahapkua Munarhiyuyut Ammirhiyuvlutik Havaktiita Katimayit, aullaningit ajikkutauyut hapkunanga alaata paalihimat katimayit.

Tahapkua i Munagiyuyut Ammirhiyuvlutik tatvatauq illikut ihumagiyaungmiyut havagiyait, tatva iliitirhimayunik ihuinarutauhimayunik naunaiyaiyiqaqmiyut havakvigiyamingni paalihimatkuni – tatva havagiyagiqaqmigamitkutauq tatvalu taimatut harimagiyaat. La Sûreté du Québec (SQ) tatvalu ukkua Paalihimatkut tatvatuanguyut qaitquyauqattaqtut tahamunga avikturhimayumut nunaptingnut qaitqungangaptitku tatvalu ihagiagiyaugangata naunaiyaiqaqtuqquyaugangata ihuinarutauhimayunik. Inmikut ihumarhuklutik qaihimanniqata, inmikmut qayangnaqpallaakniakmat.

Taimaitkalluaktiitlugi ayurhautiqaqpaqalluarhutik, tahamna hiviituyuq, arhuuknarhunilu havagiyauvaktuq namarhiqiaqpaqtuq, una Angayuqanguyut Munarhiyuyut Ammirhiyuyuni uqqallaqtuq. Taimaittuq tahapkua kangirhimatqiyagamik tatvalu kiunnariqparhutik kannuriliyuqagangata nunamingni: Uktutigilugu, naunaiyattiarahuakhutjuk naunaiyagahuakpagait immaqaq una Inuk tiguyauhimayut ittikuayagiqaqqa, taimaitiitlugit

ammigaitpallaktiitlugit hapkua Nunaqaqaqtut Innutait ittikuahimayut.

Tahamna pitjutigivlutjuk atkunautigilluarhimayaat tatva kingiyaugangamik kittuniit irrinnayuitut – tahapkua FNIPP-kut ammigaktiitvutluk manirhagiyauyukhanik anniguhugangata, uktutiginarhugu tatva, tahapkua nunaliit inmikut angiqatigikangamik ippiraqtutjuk nalliat havagiyuyut ikkayutauquvluq, tatva taimatut ayurhautauniagalluaktiitlugi, kihiani namainakpaktuq, ikkayutauvluni tatvalunin ikkayutauqangitkalluaktiitlugit avikyurhimayuniit tatvalu kavamattuatkuniitlu.

Namanatirhimayunik manniqatiagumik, nigiyuyuyut tahapkua Itqillit paalihimat illiitagiyaumalliqata havagiyait pimaryuyut imaatungittuq havagiyauqaffuktuq tahapkunanga FNIPP-kunin, ukkua Munagiyuyut Ammirhiyuvlutik havaktiqagumaniaktut huli 14-nik paalihimanik, amigaikpaligiangita tatvalu ihagiagiyaungitangita ikkayutirhamingnik.

Uma Angayuqanguyut Munagiyuyuni Ammirhiyuvlutik uqqautjuyut tamaitnik Itqillitnik, Nunaqaqaqtunik uvalunin Inuit timiuyunik tatva taimattutauq ajikuliutluk illikut nanminiqalutik paalihimaqagumakpata tatva: qayagiluhi nakkiit ikkayutirhanik qinnikniaguffi. Ilanni tahapkua ayungitut piyauqattaqtut tahapkunanga paalihimatkut ikkayutitnit hapkunanga Paalihimaniit, taimaitmata hapkua paalihimat kavamattuatqut ataniktutaitnik malikanik attuarhutik tatvalu havagiyait ajikutagimatjuk hapkua Itqillit paalihimat havagiyaita nakuaturahuakhutik. Ukkua Itqillit Angayuqangit Paalihimat Katuyikatigit-kut (FNCPA-kut) taimavalaak iuharhaktauhimayut – ikkayugahuakhutjuk hapkua nutaat paalihimat tatvani FNIPP-kuni illitpaliqavlugit tahapkunanga taimmani ihuillutauhimayut havagiyauhimayunik kinguliitniit.

Pekuakamiulnuatsh Takuhikan Paalihimat⁹

Ihivgiurhugit Havariyauyut

- Tahamani nayugaqaqtut Quebec-mi unghahiktigiuyuk 260 kilometers tunnuani tahamanga Quebec City-mit
- Nunaliitni nayugaqaqtut 15 square kilometers-nik, 2,300-nik innugiaktigiuyuk, amigaikpalikparhuni auyangurangat
- Aullatjutait maniktutait tatvani 2021/22-mi tatva \$2.06 million talanik
- Aipannik angikutiqaqtut piqqatigivlugit ukkua Paalihimatkut

Uqqautauyut

Ukkua Kanatamiut Inuliqiniqut Piyunautaitnik Katimayiiit tuharhihimayut ihumaliurutimingnik tatvani 2022-mi angirhimavlutik tatvaguuk hapkua Itqilliit tatvalu Inuit Paalihimarhanik Ilihakpalikviuyut narruquattaqtut hapkuninga nunaqaqaqtut innutaitnik taimavallaq tunniyauqatagintamik tatvalu amigaktitauqattagamik manirhagiyaqhamingnik. Ukkua Pekuakamiulnuatsh Takuhikan Itqilliit tahamani Quebec-mi appirhuivikmut unniklutiqarhimayut atturhutjuk una Kanatamiut Inuliqiniqut Piyunautaitnik Maligak piqqatigivlutjuk ukkua katimayiyut ukkiumi 2016-mi, tatvuna nallaktauvlutik ukkumi 2020-mi. Pitjutigivlugu tahamna unniklutauhimayuk, ukkua katimtiuyut illiituriyaat tatva ukkua kavamatuqatkut qauyimatiaktugaluit tahapkinga manirhagiyauqattaqtunik angikutauihimayunik inmi ukkua angikutigihimayatik kavamatuqatkut namangittut amigarhutik tatva attuganiktiituniaktut.

Ukkua kavamatuqatkut tatvalu avikturhimayuni kavamatkut aivatjutigiqattarhimayat tahamna tatvanganin. Kihianiittauq, Ukkua Quebec-mi Appirhuiyit Akkihaktuiyunik ataniktuihimayut ikkayurhugit ukkua Pekuakamiulnuatsh Takuhikan Itqilliit, aittuqtiitugit it \$1.6 million talanik amigaktiitauhimatiitlugit manirhagiyakhaitnik. Tatvattauq ukkua Quebec-mi kavamatkut tunnihimangmiyut haffuminga akkihaktutirhamingnik tatvunga Appirhuivikjuangannut Kanatami, tahapkua huli ihumarhutigihimangitaat huli qanugiliuqniaqtjuk nallaklugulunin tahamna akkihaktuqtauuyuk.

Ukkua Nunavut Kavamatkut uqqautihimayaat ukkua NTI-kut tatvaguuk tahamna " ihuarhautaataat ukkua [FNIPP-kut] tatvalu alanganinga tahamani Nunavumi alangakpiaktuk illiitquhianik tahapkua Katimayiiit havagiyaitniit." Ukkua FNIPP-kut attuqtaat tahamani Nunavumi ' tatva ihumagiyavvluni uqqautauluarhimayuk tatvalu aivatjutauvarhuni avatinut ukkuat Nunavut Kavamatkut tatvalu ukkua Inuknik Kayangaipkutipirhaitnik Kanatami," ukkua maligaliriyiuyuni havakvatni uqqarhimayut. Iliitquhiit ukkua FNIPP-kut tatvalu naunaiyautigiyait hapkuninga aivatjutauhimayunik tuhaktitjtauhimangittut huli uvalunin tuhakingitat ukkua NTI-kut.

Una maligaliriyiuyuk kivgaktuiyuk tahapkinga Pekuakamiulnuatsh Takuhikan Itqilliitnik uqqautihimayat ukkua NTI-kut angiqatigingiturivlugit ukkua Nunavut Kavamatkut piyumayaatnik. Audrey Poirier unipkaaktuk tatvaguuk ukkua Quebec-mi akkihaktuiyut appirhuiyit illiiturihimayaat ukkua Kavamatuqatkut piyagihimayut hallukitiitvlutik Kanatamiunik tahamna pitjutigivlugu paalihimat havagiyat. Tatva akkihaktuivlutik tatvunga Appirhuivikjuakunut Kanatami, ukkua Quebec-mi kavamatkut arhugutiqaqtut tatvaguuk tahamna ihumarhutauihimayut huli aullangitpat, taimainiaqat uktuqniaqmiyut ahiagut pinahuakutirhanik, hapkuningavalaq anniaktuliqinikut tatvalu ilihaktuliqinikut, Taimainiaktiitlugu tahamna pitiarutigiyayut Kavamatuqatkuni hallaktaulikmat, taimattauq taimaitagiqaqmiyuk ajukuhiuklutik taimaitni Kanatamiut nunnaitni, illaliutilugu Nunavut, Poirier uqqallaqtuk.

Nishnawbe Aski Paalihimat Havagiyait ¹⁰

Ihivgiurhugit Havariyaayut

- Ukkuq Nishnawbe Aski Paalihimat Havagiyait (NAPS) tahapkua anginirhauyut Itqilliit paalihimat havagiyait tahamani Kanatami
- Havaktiqagtut 230-nik paalihimanik, kitiqavyarhugit ammihuyut hapkua nunaqaqaqtut, tatvalu 35-guyut aknauyut
- Tatvalu huli havaktiqaqmiyut 40-nik civilian staff
- Havaqaqtut kivgaktuivlutik 34-nik tunnuani Ontario-mi nunaliitni, amihut hapkua tingmiqattarhutik tikkiqattaqtut, pinahunik allatqinik Nunaqaqaqtut
- uqqauhiitnik uqqagungnaktut tahapkuninga: Ojibwe, Oji-Cree, tatvalu Cree
- Paalihimat ilihaktiitauqattaqtut ajikurhiukhugit tahapkua hikkuihiaqattaqtut paalihimat tahamani Ontario-mi, huli illaliutivlugit tahapkua illiitquhiktutait tatvalu ukkiuktaktumi ilihakpalikutirhait
- Innikutiqarhimayut 2021/22-mi manilikutjutait ungunani ukkiumi manirhagiyait immatut \$52.1 million talanik aullatjutirhaitnik akkiliiktutirhait

Uqqautayut

Ukkua Nishnawbe Aski Itqilliit pihimayuttuqayut hivuliutihimavlutik tahapkua Itqilliit paalihimat havagiyaitnik tahamani Kanatami qangaraalunguktuq. Arhuqutiqarhimayut maligarhanik pivallitirhaitnik ukkuq Itqilliit paalihimat tamaita tatva illikut pimariqattautquvlugit havagiyait ihumagiyaualuquvlugit manirhagiyakhaitnik tunnihinarhimaitumik tatvanganin 2010-min. tahamna avikturhimaninga nunautaat, ughahikturallukmut ayuunaqtuq tatvalu amihungmata hapkua nunaliit tingmivlutik uppautiyagiaqaqtait, ajikuhluuktat tahamna Nunavut ahianiit allat Itqilliit paalihimat havagiyait nunaliitni avikturhimayuni.

NAPS-kut aullatjutiqagtut nunaliitni ataniktutiqarhutik: illikuaktunik paalihimatkat katimayiqatut katimayiqarhutik tamaitniit tahapkunanga Nishnawbe-Aski Itqilliit Nunaqaqaqtut Katimayitnit. Katimaqattaqtut Aipagutuarangat Katimakjuarhutik ihuarhaiqattarhutik hivutliutiyurhanik havarhanik, hivunigahuaklutjuk tahamna "hatqitinahuaklugu allangayumik, aullariqtumik, ihuaktumik tatvalu illiitquhiktuqtumik ihuariyaayumik havakarahuhakhutik...arhugutigitlutjuk pivaliutiginiagamitku alligiyaayunik tatvalu innutiagiktunik nunaliitnik."

NAPS-kut kauyimangitaat tahamna attuqpanmigamikku ayurhautauvaktuq: havarhaugluit 70-guyut inukangit, taimaitqalluaktiitlugit manirhagiyarhait akkiyayunik. Tatvanganin Aggasi 2022-min, tahapkua 31-guyut paalihimat havaguirhimallaktut allatqinik pitjutiqarhutik, tahamna PTSD Kinguani Qanurilliyuqarhimayumik Uittayaqutiqarhutik amigaiknirhauyug pitjutavuluni tapkuninga Havaktunik Kayangnaipkutirhaitnik Kullangnaipkutunik Katimayitnit ikkayuhiaqattarhutik.

Huli, tahapkua hivulikitiit ikpigiyagaqtut tahamnaguuk ayurhautauvaktuq ihuarhiyumikpalliyuq. Paalihimat havagiyait nunaliitni tauttuqtauvalliyuq havagiyayumavuluni. Tahapkua "auppayaktunik illuvqalgit" (RCMP-kut) tatvalu tahapkua Ontario-mi Avikturhimayuni Paalihimat (OPP-kut) qamaihimangmata tahapkuninga uittayaaknaktunik attuqtiitihimavlutik nunaqaqaqtunik, uttigitlugu, arhaarhimavlugit hapkua nuttaqqat angayugamingnit aullaktihimayait taimani ilihagiaktiitugit nunanut ahinnut. Nunaliit ayurhaktiitahimayut taimani tahapkunanga kavamatkuniit illiitquhigingitamingnik attuliktiauhimavlutik ullasiuttainaaknik

attuqtiitahimavlutik, havaktiitahimaittumik uvalunin hivulirhamingnik takkuyungnangittutik.

Ayurhaktiitauvakalluarhutik, taimaitkalluaktiitlugu ukkarhimayut tahapkua ayurhautigiyait arhukutigivarhugit annuarhutigivaktait takkunarhivalliyavuluni nakuuttut ihuarhivallialiqtuvluni. Tahapkua nunaliit ikkayutiqaqpalliyut illikut nanminikturhutik ataniktuiivlutik paalihimaqalligamik. Ukkua OPP-kut, itqumayavuktut huli tatvalu ukpigiyagittutik, illiituvalliyut ingmingnik qauyimallikpaliavlutik ublumi havagiyamingnik ikkayupalligahuarhutik turhiktuqtaugangamik. Tahapkua illikuaktut nanminikaktunik paalihimat havagiyaitnik pitjutavalliyut tahapkunani Nishnawbe Aski Itqilliit nunaliitni akkugirhivaliutigivlutjuk, ikkayugatigirhutik nippiqaqatigillirhutik kavamalliqiniquq tahapkua kavamauyut nallagiqallirhutjuk.

Uqqautjijumayat hapkua kitkut Itqilliit uvalunin Nunaqaqaqtut Inuutait ihumanigata ajukuhluaklugit tahapkua illikut paalihimaqagumanigata tatvaguuk inmiknik ihumarhugiaqaqtut nunaliitniit piyumayayugiaqaqtug hivuliutlugit, taimatut piqangitpata, uktuttigiralluaklugu ayuunaakniaktuq. Ataniktullaitaat tahapkua kavamatkut, kihiani tunnirhimayugiaqaqtaat nanminirilutjuk hapkua nunaliit innutaitlu. Taimaniaqata, ikkayugiqariaqaqtut innuliyuyuniit tatvalu ilihaktulikunik tamaitni nunaliitni.

Tatva hiviituvuluni ahuuqnaqtuq tahamna apqutayuyug, ayurhautauvaktuq tatva ihuigiyaunigumi inukniit nunaqatigiyakniit. Paalihimat havagiyait unnanminaittutik arhuuknaktut, kittugalluaklutik paalihimat, arhuqnakpiakmata tahapkua ihuinarutahimayut tatvalu anniktauhimayut. Kihianiungmingmattauq pimariuniakmat tatva tahapkua ilviit innutiitit hapkua tqauyimangmata illiitquhigtutunik, uqqauhiyayunik tatvalu nunaqatigirhutik tahamna paalihimavlutik havagiyaa.

Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat¹¹

Ihivgiurhugit Havariyaayut

- Kivgaktuivlutik 14-nik nunaliitnik tahamani Nunavik-mi, innugianganiaqqaqtuq 14,000-nik
- 81-guyut havainaktut paalihimat, hitamaayut (4) Inuinauvlutik tatvani 2020-mi ukkiumi (aipagutuarangat unipkangitni)
- 9-guyut havakviatni paalihimaungitut havaktigiyait, 8—guyut Inuinauvlutik (2020-mi aipagutuarangat unipkangitni)
- Aullatjutait manighagihimayaat \$28.3 million 2020-mi, tammaqvarhimayuq tatvanganrimayuq FNIPP-guniit
- Kativik Avikturhimayumi Paalihimat Hakkugiktut aullarutauhimayuq 1996-mi, attiktauhimayuq Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat tatvani 2021-mi
- Paalihimat' Ayungitutaitnik iliharhimayut atturhutjuk una Québec-mi *Paalihimat Maligaat*

Uqqautauyut

Attiriyaatik allangurhimayaat tatvanga Kativik Avikturhimayumi Paalihimat hakkugiktut tatvalu ahivarhutjuk una tainnia "Hakkugiktut", ukkua Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat ahivagumagamiitku tahamna naunaipkutauhimayuq ningamanikmik uvalunin qayanginittutit havaqqaqtut. Taimatut attiqarumagamik nallaumatiaktumik naunaipkutigilugu tahapkungina nunaliitnik kivgaktuqtaamingnik. Ihumagiyaqaramik hatqittiyumavlutik pittiaktunik tatvalu havatiaktunik paalihimat ikkayuquvlugit tahapkungani Nunavik-mi nunaliitni tatvalu nakkuaat malliqayautiaquvvlutjuk hapkunanga illikut paalihimaqarumayunik Nunaqqaqqaqtut nunaliitni havariyaayunik aullatjutaitnik, ataniktutaitnik tatvalu ikkayuqtiyunik kivgatiyaquvvlugit.

Ukkua Paalihimat Ikkayuqtiyut qauyimayaunirhauyungnarhiyut Nunavumiut Inuinnik, taimattauq kivgaktuqtiungmata tahamani avikturhimayumi qanninirhauvlutik tahamanga Nunavutmiutniit. Kihianittauq Nunavumiut Inuit qauyimangmiyut tahapkungina kangunaktunik ihuinarutigihimayaitnik tahapkaa Paalihimaqqaqviat.

Kihiani, atauhik una pihimayaat ukkua Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat tatva pikkangittiitlugit tahamani Nunavumi tatva tahamna Aullaqattarhutik Ingilgainaktut Ayurhaktunik Ikkayuqtiyut, ikkayuqtiqigattaqtuk tapkaa innulikiyiyut tatvalu una paalihimayuq. Ukkua Aullaqattarhutik Ayurhaktunik Ikkayuqtiyut kihimayut ayurhaktunik tahapkungina 550-nik qanugilliurhimayunik tatvani Puvirnitug-mik pitjutiaqqaqtiitlugit hapkaa Inuit ihumamingnik ihumallurhutik ayurhautiaqqaqtunik. Qaningani 90 pusinnik hapkaa qanuriliyuqarhimayut paalihimaqingitkalluarhutik ayurhautiarhimayut, tatvalu ikkitunuit 6 pusinnik tiguyavvlutik ittiktauhimayut.

Taimaitkalluaktiitlugit, kihianiungmiyuq, unna Nunavik-mi paalihimat Ikkayuqtiit ayurhautigilluaktaat tatva havaktirhailuqattarhutik tatvalu havarhimaakturhanik Inuinaknik paalihimanik. Tatva ikkitpallarhutik hapkaa Inuinait havaktut taimaaqattaqmata havaktigiyait: tatvani 2020-mi kittiqavjakpkarhutik hapkaa paalihimat taimaarhimayut, ammihut hapkaa paalihimat allanuit paalihimaqqaqviknut nuttirhimayut tahamani Quebec-mi. Ilihaiqattarahukhutik paalihimanik, huli allaat paalihimaqqaqviit arhaakpagait.

Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat Qaitquihimayut hapkungina SQ Quebec-mi Paalihimanik 122-nik uppautihimayut tatvani 2020-mi, amirhuikhutik naunaiyaiyaqtuquyavvlutik ayungitnamik. Ilangitnik naunaiyaiqattaqattaqtut ukkua Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat ikkayurhugit hapkaa SQ-kut Paalihimat. Una FNIPP-kut angikutaat naunaipkutiaqqaqtut

qanuq ukkua Nunavik-mi Paalihimat Ikkayuqtiit havaqqaqmangat tatvalu qanuq havagiyarhagin'ngitaitnik.

Ukkua Kativik-mi Avikturhimayumi Katimayit, katimayiqqaqtut niruqtauhimayunik katimayiyunik tamaitniit Nunavik-mi nunaliitniit, ukkua ataniktuqtaait hapkaa Paalihimaqqaqviat. Ukkua katimayit havaqtiqqaqtut uminga ataniulluaktumik, uma havaktigiyi una paalihimatkut angayuqanga. Hapkaa paalihimatkut katimayiqangittut kivgaktuyurhanik nunaliitnik.

Ukkua Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat takkuhimayut hapkungina Inuinait Paalihimanik havaktiarhutik taimaaqataqtunik tatvanganin 1996-min kihiani ukturhimaakpaktut nutanik uktutirhanik. Ublumiuyuq havarhamik uktuqpalikmiyut hamna ihuariyauvalliyuq: tapkungani malrukni nunaliitni, hapkaa atautik paalihimat hiimautigiqattaqtut malrukni piriqaqniitnik havaqattarhutik. Tahamna ikkayutauulluaktut hapkununga maniqamut angunahuaqattarumayunik taima ihuaktut unnguirhiqattarhutik, tatvalu taimattauq hapkaa nunaliit takkuqattarhutik attauhiit hapkaa paalihimat, himmautigikangata.

Taimangukalluaktiitlugit ikkitqalluarhutik paalihimat, hapkaa uqqarhimayut tatvaguuk harimmanaktut Inuinaknik ataniktuqtaugamik tahapkaa paalihimat, ataniktuqtaugamik hapkunanga Kativik-mi Avikturhimayumi Katimayitniit. Ukkua SQ-kuni Paalihimat qauyimangitmata illiitkuhiitnik pitquhiitniklu tatvalu innuhiitnik hapkaa Nunavikmiut tatvalu ukkua Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat, taimaitmata tahapkaa SQ-kut Paalihimat nallakpaktugaluit nunaliit ihumallutaitnik ikkitagangamik nunaliitnun, kihianittauq ukkua SQ-kut nallaluaktait hapkaa ataniriyatik hillataniit Nunaviup. Hamattauq uqqauhik ayurhautaungmiyuq: ukkua Nunavik-mi Paalihimaqqaqviat havaqqaqtut kablunaatut uqqainarhutik, tatvatauq ukkua SQ-kut uuiiitittut uqqauhiqarhutik, tamakmik ukkua paalihimat havaqarhutik nunaliitni innugiaktuni Inuktitut uqqauhiqqaqtunik.

Tahapkaa Paalihimaqqaqviat nirruqtut huli taitai ihuatqiyani manirhagiyarhamingnik tatvalu Inuinaknik paalihimanik havaktiarumavlutik hivunirhami. Tamna ihumagiyaat uqqautjiyuvlugit hapkaa Itqilliit uvalunin Inuinait Avikturhimayuni ihurhaiyumakpata illikut nanminiqarumakpata paalihimarhamingnik: Ihuakpiaktut, kihiani hukkaitunuakmik ihuarhaigallitpatjuk. Tatva Ihuinlutiqaqattaqnaqtugalluit hunavaluit allanguqattaqlutik. Atauhik una ihuakutauniaktut tahapkaa mikitqiyavvaktut Paalihimaqqaqviat ihuarhaiyungnaktut ukkua timiyut alanguktirutaitnik kilaminuak tahapkuaninganiit angitqiyayut timiyuniit.

Angikutaumayug Pingahuat Paalihimaqaviat (T3PS)¹²

Ihivgiurhugit Havariyauyut

- Havaqaqtut kivgaktuivlutik 23-nuut 28-gunmata Itqilliit nunaliit tahamani Angikutaumayug Pingahuat Avikturhimayumi, unghingiqaaqtuq 55,000 kikkariqtunik unghahiktigiyunik tahamani tunnuani uattata tatvalu hivurani Uattata haffuma Manitoba tatvalu tahamanarhulik kanningani haffuma US Amialikat tiitiqniata
- Kivgaktuiyut kaningani 20,000 nunaliitni inukutaitnik
- Kittitlugit havaktigiyait hapkua 165-gut tatva 98-guvlutik paalihimat tatvalu 67-guyut havaktit,

- illaliutivlugit 42 pusinnik aknait tatvalu 54 pusinnik nunataqataumayut Itqilliit
- \$22.8 million aullatjutaitnik manihaktiitauhimayut tatvani 2022-mi, manirhaktiitauhimayut tatvanga FNIPP-kuniit
- Angayuqangat Paalihimat kiuyagiaqaaqtuq ataniktuqtauvluni tahapkununga Paalihimaqaviat Katimayitnun, hapkua katimayit kivgaktuiyut tamaitniit 23-guyunit nunaliitniit

Uqqautauyut

Ukkua T3PS-kut, aullarutihimayut tatvani 2001-mi, ihuarhaihimayut amihunik havagiyaitnik hapkua paalihimat ikkayutavlutik nunaliitni. Ihuarhaihimaliktu nakkukpiaktumik ikkayuqatigirhulik havaqatigirhulik havarhamingnik tahapkua illaliutivlugit huli kuviagiyaupkiaklunik hapkua Itqilliit tatvalu aknaitlu havaktigivlugit.

Uktutigilugu, tahapkua MAHKWA Inulramiitnik Ayurhaktunik Ikkayuqtiit tatvalu Inuliriyaat havaqatigiktatpagait una paalihimaqaviat tatvalu ilihatiarhimayug ihumakut ayurhautiqaaqtunik ikkayuqti kiuyagiaqagangamik inulramiit ayurhagangat "inmingnik-ayurhahigangata" iuttayaknaktiitlugi. Tahamna Illumurutaitnik Nirruqatut Havagiyaitnik una havaktiat havagiluarhimayait ihumagivlugit tahapkua nulliaknikut anniktiktauhimayut, irhittaktauqatqatut tatvalu manirhiuqtauyut allaanit nulliaktiitqattarhugit. Ikkayutit hatkitiitqatqatut havamikut, paalihimaniitlu ikkayuqtiqarhulik "pittiaktunik tahapkununga illiitqahiktutaitnik tatvalu pitquhiitnik hapkua nunaliit" kivgaktuqtamingnik.

Tahapkua allatqiiit tatvalu hakkugingningit havagiyait tatvalu ikkayuqatigiknik takkurhauvaktut tahapkunani pivallialiqiyiit unipkangitni:

- Tatvani Fapyuali 2023-mi, tahapkua nanminigiyait Apkutini Pihuluqarhulik Ihuinaaktailinnik Paalihimat havagivlutjuk angayaaknaktunik qinnirhulik naunaiyahimagamik tatva nalvarhimayut tiguvgit hapkua huangahunik angayaknaktunik cocaine, crack cocaine, fentanyl tatvalu marijuana manirhiutauyunik akkitunigaqtut \$20,000 tallanik;
- Tatvani Fapyuali 2023-mi pivallialikiyiit unipkarhimayut hapkununga Inuknik Irraqtuqhulik aullaktiitqatqatunik naunaiyahimayut ukkua T3PS-kut, hamalat-kuni paalihimat tatvalu avikturhimayumi paalihimatkut;
- Una Januari 2022-mi pivallialikiyiit unipkagiyaat havagiyauhimaaktunik Inuknik Irraqtuqhulik aullaktiitqatqatunik tuhaktiitihimayut hapkununga ikkayuqtigirhulik tahapkua nunaliitni inuttuqat tatvalu una tiitirauyaqtiuyug hannahimayut nutamik pittaitjutirhanik-Inuknik irraqtuqhulik aullaktiitqatqatunik tuhaktiitjutirhanik tahamani

Anishinaabemowin, illalitivlugu una nutaak tainnik uqqauhianik numiktihimayut una Inuknik Irraqtuqhulik Aullaktiitqatqatnik; and,

- Tatvani Desaiya 2022-mi pivallialikiyiit unipkarhimayut uqqarhulik tiitiqamik tigumiaktut qinnirhatjutikhamingnik piqatigivlugit hapkua malruk OPP-kunit ikkayuqtigiktunik Paalihimaqaviyuniit.

Tatvani aipagutuarangat unipkangitni uqqautiqaqmiyug nutanik ikkayutirhaktiit tapkununga OPP-kunit havaktiqaliklutik uminga "atanguyurhamik aiparhamik tatvanga OPP-kuniit ikkayuqurhamik hivuliktiunik tatvalu ilihaiyuurhamik paalihimanik."

Taimaattaug ajkuhiurhugit allaat hapkua Itqilliit paalihimaqaviiit ataniktuqtauyut tatvanga FNIPP-kuniit, ukkua T3PS-kut ayurhautiqaqmiyug narrugiyavvlutik manirhaktiitauqattangittut, taimavallaq ayurhautiqatqatut hapkua havaktigiyaita. Hapkiua Nunaqaaqtuni Paalihimat Angayuqangit tahamani Ontario-mi, uktutigilugu, naunaiyahimayut ihumatigut anniaktiqarhiakhaita naunaiyarhugit 2021-mi hapkununga 9-guyunik Nunaqaaqtut paalihimatkut ikkayuqtiitnik tahamani avikturhimayumi. Illitirihimayait tahapkua Paalihimaqaviat, illaliutilugit ukkua T3PS-kut, tauttulluakpaktut anniktiriyunik ihuinaqtirhaktiit tatvalu hapkua piqqatiangittut ihumakut anniaktut ikkayuqtiirhaktiit taimaingittitlugit hapkua allaat Paalihimaqaviat.

"Kihiani, piqqatauyut tahapkunani Nunaqaaqtut Paalihimaqaviatni huli arhuqhimaaktut. Angitqiyani manirhakhaitnik pivalligaaqtugalluit hapkua Nunaqaaqtut Paalihimaqaviat ajkuhiuktugit hapkua allaat Paalihimaqaviat ikkayutirhaktiit amihunik ihumallutauyunik," Hapkiua Nunaqaaqtut Angayuqangit uqqarhimayut.

Tahapkua hivunirhami ihumagiyait ukkua T3PS-kut takkuyumavlugit tahapkua Itqilliit Paalihimaqaviiit ihumagiyautquvlugit tahapkununga kavamatuatqakuniit maligaaqtunik havagiyaaqtut, ihumarhutigiyangita paalihimat havagilluaktaitnik, tatvalu ilingaipalliuvlugit hapkua anniaktiitjutirhaktiit hapkua havaktigiyait.

Iliitquhiktuqtauyut tatvalu Attugauqattaqtut

Taiguaklugit attugauhimayut naunaiyutait naunaittut attuqtaubarhimayut:

- Tahamna illikut-ataniktuihimayut paalihimaqarhutik ayungnakpaqalluarhuni, kihiani tamaita hapkua timiuyut uqqarhimayut nakkurutauqparhimayuq;
- Ayurhautigivallakpagait ikkayungitmata hapkua kavamauyut, ammigaqattaqtiitlugit manirhagiyakhait, tahamna nirriugnaktuq;
- Tahamna uktutauyurhaq tatvangariaqtaqtuq arhuquttiaqatniiit tunirhimallutik tatvalu ataniktuiyumayuniit illiquaklutik, tavangaungittuq angiyunit kavamatkut havaktigiyaitniiit;
- Tahamna pimariuvluni piunirhauyuq hapkua Nunaqaqtaqtut nunaliit illikut nanminiqalutik paalihimaqariaqtaqtut kivgaktuiyurhanik uvalunin, ihumagilluaklugu hamna, ataniktuqtaulutik tatvalu hivuliktaulutik inmingnik Innutigiyamingniit.

Ukkua Nunavut Kavamatkut (GN) arhuqhutik pinnahuarutigivlutjuk tahamani Nunavumi illaliutiyumavlugit tatvunga FNIPP-gunut.¹³ kihiani qanuq tuhaktiitihimagalluaqtat Nunavunmiuttaqnik Inuknik hivittuyunik aivatjutiaqtaitiitlugit? Qanuq ukturhimavat tuhaktiitinahuaklutik Inuinaknik mamihautirhanik taimaniknittanik ataniktuqtaubarhimatiitlugit tatvalu huli anniktuqtaqtaqtiitlugit tahapkunanga Paalihimatkuniit RCMP-kuniit? Imaaqaq ukkua GN-kut, ukkua kivgaktiititlugit timiuyut tahapkunanga Kavamatuqannik, nirriugiyaugalluaqtat huli taimavallaq ataniktuinnigivat? Uvalunin ahiagut illikut-nanminiqaqtaqtutiktat tahapkuattut amihuyut illikut-nanminiqaqtaqtunik timigiyauniaqat ajikuhiuklugit hapkua kullanituttut?

Hillatani Nunavut, ukkua Nunavut Kavamatkut tuhaktiitihimagalluaqtat allanik ikkayuqtrihamingnik, nirriugiyauttitlugit kavamautiitlugit kivgaktuingmata amigaiknirhauyunik innugiakningat Nunaqaqtaqtut? Taimaiqattaqmingmata, paalihimat arhuqpallagangata taimattaq ihuinaakpallalirutauqattaqmiyut taima ikpigiyauqattaqmata allanni ajikutaitni nunaqaqtaqtut timigiyaaitni.

Ukkua Nunavik Paalihimaqaqviat tatvalu ukkua V Division Paalihimat parnaiyahimayugalluit ikkayuqatigirahuakhutik havaktirhakhiukatigiklutik kihiani taimaingitpiaktut tautuqtuuyangitutik, tamakmik ukkua timiuyut piqqatiangitutik Inuinaknik havaktunik.¹⁴ Tahapkua allaat timiuyut kulaani tuhaktiitahimangittut Nunavut Kavamatkunit, uvalunin tatvanga Kanatamiutat Katuyikatigit kivgaktuiyaktut tamaitnik illikut nanminiqaqtaqtut timiuyunik ataniktuqtauyut tahapkunanga FNIPP-kunit, ukkua Itqillit Anayuqangit Paalihimat Katuyikatigit (FNCPA-kut).

Ukkua Itqillit Angayuqangit tahapkunani Paalihimat Katuyikatigit-kuni (FNCPA)

Ukkua FNCPA-kut aullarutihimayut 1993-mi ihumagivlutjuk ikkayurumavlugit hapkua illikut ataniktuiyut nunallitni ikkayuqtaulutik tahapkunanga FNIPP-kunin.¹⁵ Angayuqangit Jerel Swamp tatvani Rama Paalihimaqaqviatni tahamani Ontario-mi ublumiuyut angayuqanguyut tavani FNCPA-kuni. Angirhimayut tatva ammiyuyut hapkua atugauvaktut iliitquhigiyayut qanuriliyuqarhimayuni naunaiyaktauhimayut ukpiknaktut tahamani Nunakjuami.

Amihut hapkua Paalihimaqaqviat. Ihumagiluarhugit hapkua RCMP Kanatami Paalihimatkut, qimmaihiyuyut arhuvalaaq ulurianaqtaumiitititlugit taimanganin qangaralluq ukpigiyauhirhutik, inmi uqqallarhimayuq. Hapkua Paalihimat illikuaktunik ataniktuqtauyunik katimayitnik qauyimatiyauniaktugalluit hapkua nunaqaqtaqtut illiitquhiitnik tatvalu uqqauhiitnik qangirhingitqalluarhutik tatvalu taimani ayurhautauvaktunik, attauhikmiit nunaqatigingitqalluarhutik.

“Taimaititlugit, Illiitquhiktuqtingimiyavut tatva nirpaititlugit nunaliitni uppautivaktugut uvalunin huliluqtaqtiitlugit taima ilihimayugut piikatauyaktuqluta,” Swamp, una Akwesasne Mohawk Itqilliq, unirhiutiyait ukkua NTI-kut. “uvanga, inukmik tuqquyugangangit, amihuyut hapkua iliitquhiit atturiaqamata. Atturhimayunga tuqqunayuliginuq naunaiyaiqattaubarhuna 20-nik ukkiunik avatqutut tahamna Itqillit Paalihimat havakviitni, hapkua nunaliit qauyimayut uvanga piitiakpaktunga illiitquhiit ihumagivlugit. Taimaingittut hapkua amihuyut Paalihimaqaqviat uvalunin paalihimaqaqviit qauyimangittiaktut illiitquhiktutayunik.”

Paalihimat angitqiyani paalihimaqaqviyuni ikkayuqpaqtugalluit havangitagangamik tahapkunani Nunaqaqtaqtut nunaliitni, kihiani ukpiknaqqiyaungittut nunaqaqtaqtut havagiyaitnik, Swamp uqqallaktut.

Kittut hapkua timmiuyut aullarutinnahuakniqata ikkayuqtiginahuaklugit ukkua FNIPP-kut naunaiyakvigilugit nallagiqtaqtait hapkua qauyimatiaktut tatvalu qanuq atturhimayaitnik allaat Itqillit hivuliktiit, una uqqallaktut.

“hapkua paalihimaqaqviit illikut havagiqangittut. Illikuagiqangittut, ikkayuqtiqagiqtaqtut,” Swamp uqqaqtuq. Hapkua amihuyut maligait tatvalu ataniktutirhat havariyuyut aullatjutirhaitnik hapkua illiit Itqillit Paalihimaqaqviit kihianittuq, namannarhimangimiyut Swamp uqqaqtuq, “Atturiaqtaqtiitlugit hapkua maligayut tatvalu aullatjutiit ingikturhuta attuqpaqtavut avatingnut ikkayuqatigirhuta. Ammigangittugalluit paalihimatkut hivulliktinnik hapkua ikkayuqtigirhutik tuhaktiqattigikpaktut hunnanik maligakniklu piunirhauyuniklu attugauyurhanik.”

Ihumagiyaavallivlutik Allangutirhat: Ikkayuqtirhat tatvalu Paalihimaqaviat

Tammavallaq tahamna Nunavut unghikpallaqattaqtuq hulilugarutauyunik pitjutauyuniklu humiliqaaq tahamani nunakjuami, ihuilluttauqpaiqtuq tahamna Inuinaknut tatvalu piyunauteitnut illikuakutaitnut tatvalu illikut kavamattaquttirhaitnut. Illagiyauyuq tahamna unghiktinginninga tatva huli aullahimaaktuq ublumi taimangaraalluq ayurhauttigivallaakhutjuk ataniktuqtauvlutik tahapkunanga kavamatuqatkuniit tatvalu avikturhimayuni kavamauyuniit.

Paalihimaqaqniaguaptu illikut tahamani Nunavumi, piyagiaqaqniagtugut tammakiklugit hapkua Ihumarhutikhat Allangutirhat – nutanguqpiaglugit hapkua attugauyurhat kittuniit paalihimiqinnigumik. Angivallaakniaktuyagalluarhuni tahamna havarhaq, nallagiaqaligapitiitku hapkua innutivut tahapkualu ikkayuqtigiyavut. Tatva ammihut hapkua nippiqaqtut nallagiaqaqtavut.

Tahapkua nippiqaqtut havaktigiyait hapkua Itqilliit paalihimat timigiyait hapkuavalaat havagiyaitnik naunaiyaktahimayut unipkagiyaavlutik tiitiqani qullani. Uvallunin, pimariuvallaaktut, hapkua nippiqaqtut paalihimat kivgaktuqait.

Uvallunin tahapkua illagiyauyut allani kablunangungittuni nunaliitni akkihaktuiyut ajikutaitnik ayurhautiqaqtut paalihimat anniktiritiitlugit.

Taimaatuttauq una Robyn Maynard, makpiralluurhimayuuq tahaffuminga Kanatamik tatvaguuk “aullajuittuq ihumagiyaunginarhutik allagiyaunginarhutik uvinniit, aknaungmangata angutaungmangata, innuhiit tatvalu nakkit nunaqaqmangata [nanni] nunani ningamayut akkiyaktuivlutik tatvalu pitiaktaungitnamik narrugiyavlutik innuhiit, uvinniit tatvalu maniliurutiqaungitnamik.”¹⁶

“taimangaralluq qanuvallaq paalihimat innuaqattarhimatiitlugit atturhutjuk tahamna maligauyuq Kanatami maligak,” Maynard tiitirahumayuuq, taimavallaq ihuariagiyauyuq tahamna allangutirhaq qanuq paalihimat havagiyaitnik tahamani Kanatami.¹⁷

Tahamna allanganinga tatvalu ajikkuhiukninga hapkua Pulgiit Kanatamiutat tatvalu tahapkua attuqtiitauvarhutik “huli tamaat nunaqarhutik ataniktuqtauyut” ayurhautiginnarhutjuk kihiani tamakmik tahapkua atturgauhimayut “qanuvallaq ihuangitpiaktumik ittiktaupqaqtavurhutik, ayurhaktiitauqparhutik paalihimanit anniktitaubarhutik, niqqailluqtiitauvarhutik tatvalu hullingitutik nuttaqatik arhaaktauvaktut.”¹⁸

Tahapkua ajikutaringmiyait uqqautigihimayaitnik allaptauq pulgiup Kanatamiutat makpiralliuqtip, Desmond Cole, taimattaq tiitiraqhimangmiya: “Tahapkua taimangaralluq hivulipta ayurhautigivarhimayait ihumagivlutik katitjutigihimayavut tahamunga, tatvalu piyagiaqalliktugut

ikkayuqatigikluta nallaqatigikluta, ikkayurhimaakluta, tatvalu tamapta ihuarhaiqatigikiakalliktugut nakkutqiyamik nakuatut hivunirhaptinik.”¹⁹

Tatvalu hakkugiktuniktauq nippiqaqtut hapkua allaat Nunaqaqaqtut nunaliit tahamani Kanatami, umattut Pam Palmater uqqalarhimayut hivuani, uvalunin una Tanya Talaga naunaiyahimayut tatvaguuk ihagiatinnaktut huli unipkaliuqtauyurhanik tahapkua attugayut qauyimayauligalluaktiitlugit:

“tatva kiutjutigivagait tahapkua kavamatkut ilihimangitnamik qanurilliuikutirhanik taimatut katimatjutigiyumaqattaqtait. Taitai huli nallaktautiitlugit katimatjutauhimaakliit. Huli naunaiyarhimaaktigu. Qanuq ikkayutauniakmat? Qanuq uvaptingnik ikkayutiginiagaptiitku?”²⁰

Tatvalu piunirhauniakmat pimariuluni tatva nippiktautiginiakmatjuk hapkua Innutivut, innulramiit tatvaku inniqnittuqait.

“Piyagiaqalliktugut hivumunahuarutigilugu allatqinniq paalihimat havagiyaitnik, kihiani tatva uttaqiyagiaqaqtugut,” Madeleine Redfern uqqautiyait ukkua NTI-kut. “Ublumi uvagut piyungnangitnapta taimaaqyugit ukkua Paalihimatkut angikutigihimayat attiliurhimavlutjuk’.”²¹

“Hinnaaktuyaaknakniaktuq tatva tahamani Nunavumi illikut nanminiqualigupta paalihimanik,” QIA-kuni havaktuq uqqarhimayuq. “Kihianittauq aullagutigilugu tahamna havalluaknakniaktuq.”²²

Tatvalu itqaumallugu uma innuttuqaup Mariano Aupilaarjup uqqauhia tatvaguq:

“Nanminiqualigupta Nunavumi Kavamaqqaligluta, illiffi inulgamiit havarhaqaqluakniaktuhi, ihumagiyagiaqaqniaktuhi tatva qanuq uvagut Inuinauvluta uttiqtinniaqittigu tahamna Inuit Qauyimayattuqangit.”²³

Tamna atauhik makpiraq taiguaktauluatqiyauyuq tatvani 2000 ukkiut attuliktiitlugit titiraqhimayuq tatvaguk kilaminuak ihumarhutauyuqhanik attuqtauligiangita tatva nutanguktiklugit tahapkua havagiyauyurhat.²⁴ turhiktutigilugu una ilihaktuq ilihaiyunguqulugu, tatva uktutigivlugu, nakuatut iliitpaliutiginiakta. Tatvalu tahapkua havarhitauhimayut hivuliktiutquyahimavlutik nakuatuttauq hivuliktiutjaringiaktut ikkayuqtautialigumik.

Taimattuvalaaq, ukkua Paalihimat RCMP-kut ataniktutait tahamani Nunavumi nutqariaqalliktut taimaaktaulutik. Inuit piyagiaqalliktut hivunirhilutik paalihimat havagiyaitnik, tahapkua RCMP-kut Paalihimat ikkayurhiitulutik. Hapkua Inuit nunaliit piyumakpata, ukkua paalihimat RCMP-kut ikkayugungnaktut pimariyunik tatvalu ikkayutauiaktunik tahapkungu Inunait-hivuliktauyut paalihimat havagiyaitnik. Piyagiaqalliktut tahapkua Paalihimat RCMP-kut ataniktuihimaitumik ikkayuqlutik, taimaitpalikmata ahinni avikturhimayuni, taimatut illiitpaliagiangita qanuq pittiaqattaqlutik tahamani Nunavumi. taimatut, ukkua Paalihimat RCMP-kut arhuklutik ikkayuqtiuyungnaktut imattungittuq arhuvallaaq pittiangittut maliqainaklugit taimanikniitat-kavamatuqatkut ataniktuitjutait.

Taimatut kivgaktuitiagungnaktut uktutigilugit, tahapkua Nunaqaqaqtut Paalihimat havagiyait ataniktuilugumik. Tahapkua paalihimat RCMP-kut havagiyait ikkayutiitluagumik Inuinaknik, naunaitiarhimalutik havagiyait, ihuarhitihimaatiaklutik hapkua aullatjutirhait ahiangungittuq qauyimangitaitnik hapkua Paalihimat RCMP-kut. Taimatut takkunarhiniagalluaktut ublumi ayurhautaayunik ikkayugahuaklutik, taimattutauq tahapkua Nunaqaqaqtut Paalihimat havagiyait uttiktiitauvaliyangita tatvalu tahapkua kavamaliqiyuyut illiiturivaliyangita havatiakpauhiitnik.

6. Tukkiutijakhangit

Hapkua nuutiqutauyut uktuquyauvlugit ihumagiyaayut nainarhimayununik tatvalu hivituvaktumik havariyaayukhat, hamna hivituyuq havagiyumayaat tahamani Nunavumi piqaquvlugu hapkuninga Inuinaknik-hivuliktiqaqtunik pallihimanik havaktiqaqlutik illaliutihimayunik tatvunga RCMP-kunik uvalunin ahianik pallihimanik havakviuyunik turhiqtauhimakpata uvalun aniqatigilugit.

Amigaitpalaakmata hapkua nallunaktut havarinahuaklugit hivituyuraaluknik havariyaqtutauniqata, kihianiuvalaak hamna ihumagiluarhugu tamatqirlugit nunani katimatjutauyagiaqaqtitlugu hivulikpaakmik . tahamna uktuqtauluni ayunavyaniaktuq allangatjutait pitjutaulraahimatiitlugit hapkua kaplunaat iliitquhikmingnik arhurhaklutik attulikquihimayait piiktaulraqtiitlugit.

Tamatqiqlugit, hapkua uktutirhat piqquyauhimayut tigumiaktait hapkua Inuinait; ihumarhutiagiaqaqtut hapkua avikturhimayuni tatvalu kavamatuqatkut kavamariyait, tatvalu huli hapkua ajikutariyait katimayuyut, tamatqiumalutik ataniktutiitik aturlugit hatqirhiyagiaqaqtut ikkayutirhanik tatvalu ihuaqtunik ataniktutirhanik ihuarhitihimalugit hapkua nanminiriyait kavamatarumayut havariyumayaat, tatvanganin ingmiitauq ahivaaklutik havagihuiqlutjuk.

Nainarhimayut Havariyauyuqhat

Inuit Timigiyaait:

- #1** Havaktiqaliklutik Havariyauniaktunik Ataniktuiniaktunik Katimayuniaktunik ihuarhaiyuqhanik parnaiyautaniaqtunik ataniktuiniaktunik hapkuninga ahipakpaliatjutirhaitnik pallihimat RCMP-kut havagiyaaitnik iliitqupaliallutik hivumuvalialutik Inuinaknik-hivuliktiqalikpaliallutik tahamani Nunavunmi, ihumagiluaklugit hapkua Inuit uqqauhiit tatvalu iliitquhiktutait, illaliutilugit hapkua avikturhimayuni, kavamauyut tatvalu RCMP-kut piqqatauhimaaklutik. Kiiqtut piqqatauniakmangata, havariyauniaktut tatvalu kiiqliirhait havagiyauniaktut ihumarhutauniaktut hapkunanga katimayiyuniit. .
- #2** Havaktirharhiuqlutik tamaitni Nunavumi nunaliitni havakniaktumik iliitquhiktutinniq tatvalu tuhaayiuvalkuni avatinut RCMP-kunik, nunaqatigiktunik, Maligaliqiniqt Katimayigaqlaadni, tatvalu kavamatkut havaktiitnik.

RCMP-kut Pallihimatkut:

- #3** Ihuarhaklugit hapkua ihumakut anniaktailitjutirhaitnik takkuukutirhaita havarhat, HealthIM, atuqtauvalliktut ahiani avikturhimayuni Nunavumi.
- #4** Piqqatauluni ukkua Havagiyauniaktunik Atanguyuvlutik Katimayiyut hivuliktayut Inuit timigiyaaitnit munarhiyulutik nuutiqpaliatjutirhaitnik tatvanga Paalihimaniit RCMP-kuniit tatvalu turraqpaliatjutigilugit hapkununga Inuinait-hivuliktiaqqlutik paalihimanik.

Inuit Kavamagiyaait:

- #5** Hatqirhiyagiyaqatut ihagiagiyauniaktunik ikkayutirhanik, ikkayuqattaqlutik tatvalu piqqatauqattaqlutik Inuit timigiyaaitnun tatvalu RCMP-kunun, maliqalugit inmi hapkua takkurutiit ihagiagiyaayunik, havagilugit hapkua Nuttikiitjutahimayut nampaqaqtut #1 akungani #4 tatvalu #8 akungani #13. Hapkua ikkayutirhat ihuarhaktayagiyaqatut iluani attauhik ukkiuk attuqaqtiitlugu hamna unipkaliuktautarhimaliqat.
- #6** Inuknun tuhaktiitayagiyaqatut tatvalu ayuqnaitumik tuhagarhauyagiyaqatut Nunavummiutnut hapkua naunaipkutaitnik Itqilliit tatvalu Inuit Paalihimat Havagiyaaitnik (FNIPP-kut) angikutahimayut attuni Nunavut Kavamatkut tatvalu Kanatami Kavamatugatkut tatvalu naunaitarhimayut hapkua aivatjutigihimayait turhiutigihimayait ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait.
- #7** Havaqatigilugit ukkua NTI-kut tatvalu V Division Paalihimat havaqatigiiriangita attuni ukkua ayungitut ihumakut anniaktulikiyit tatvalu ukkua paalihimat uppautiniahaaqtiitlugit kittunik inuknik ihumamikut uittayaaktiitiyuq.

Qittiraqat

Inuit Timingit:

- #8** Maliqalugit ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait, aullaqutivalialugit hapkua nunaliitnun katimayaktuqattaqlutik tamaitnun Nunavumi nunaliitnun naunaiqviyagiyaqatutlugit ihumagiyaaitnik paalihimat havagiyarhaitni. Appirhiyugit hapkua innuhaat akunganilu tahapkualu innikniitugit hiviliutilugit qanuq qayangaitiaqtumik tatvalu munariyautiangita nunaliitni ahianik ukkua RCMP-kut paalihimaqaligumik taimatut nutanik ihumarhutikhanik tuhakviginahuaklugit tamaita Inuit illaliutiyangita tungavirhaitnut Inuit iliitquhiktutaitnut
- #9** Maliqalugit ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait, aullaqutivalialugit hapkua aullatjutirhat qaritayuaqtut hillatani Nunavuu piqqatigilugit hapkua alaata Nunaqaqaqtut, illiqt nunaqaqtut, ilihakpalikviyut tatvalu nunatlaadni nunaqaqtut ihumagiyaqatut paalihimat havagiyaaitnik ihumallutiyaqatunig ihumagiluaklugit hapkua katirhuinniq nakunirhayunik havariyamingnut attuqtauyurhaniaq tatvalu iliitjutigilugit hapkua ihuiluttauhimayut nanminiginiaktamingnik kivgaktuniaktunik paalihimaqaligumik. Hamna illaliutiyagiyaqatut ikkayuqtiigilugit hapkua ahiani nanminiaqatut ataniktuqtauyut Itqilliit timigiyaaitniit tatvalu qauyigivalianahuaklugit ayuqparhimayait nunagiyaaitni havakvigiylugit.
- #10** Maliqalugit ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait, aullarutilutik aullatjutirhaitnik ihumagiyaaluaklugit Nunavumi attuqtauniaktut tatvalu Inuinait-Ihumagiluaklugit Qanugiliyuqarhimanigat Paalihimat havagiyamingnik takkuktautjutirhaitnik unipqaliuqutirhanik – qanuq tuqqiqaqniaqa tatvalu iliitquhiqaqniaqa tahamani Nuavumi Inuinait piyumayaitnik? Illaliutilugit tamaita hapkua ikkayurumaniaktut inuit qajangnaipkutirhaitnik, illaliutilugit ukku Paalihimat RCMP-kut, kihiani ihumaginahuaklugit hapkua alaata nunaliitni ikkayuqtiyuqattaqtut, illaliutilugit hapkua avikturhimayuni ikkayuqtiyuq hapkuninga Imiknikut Ayurhautiaqatut Innuligamik FASD tatva qautimayayagiyaqamata tatvalu ilihakpaliutjurhanik.
- #11** Maliqalugit ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait, katirhuktugit tamaita hapkua iliitqurihimayait tamaitniit avikturhimayuni nunaliitnin katimatjutahimayut, hillatani Nunavumi qaritayyakut ikkayutayut (illaliutilugit hapkua naunaiyautahimayut nanminiaqatut kivgaktuyut ataniktuivlutik paalihimat havagiyaaitnik) tatvalu Piiktiitlugit Ikkayuhiaqutaitnik Manighagiyaaitnik havagiyaaitnut atugayut ihumagilugit ahianik himautirhaitnik parnaiyautigivalialugit nanminiqutirhaitnik paalihimanik ataniktuqtaulutik NTI-kut kavamaqaliqata nanminiqmik.
- #12** Maliqalugit ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait, aullarutiluni aullatjutirhaitnik nutirutikhaitnik himautirhaita paalihimat havagiyaaitnik hapkunanga Nunavut Kavamatkut tatvalu Paalihimat RCMP-kut tatvalu atuqpaliallutik nanminiktarhimaligumik kavamatarhimaligumik ataniktuqtaulutik NTI-kut.

Inuit Kavamagiyaait:

- #13** Hivunirhitlugit avikturhimayuni maligakmik turaqniaqtunik Nunavumi tamaatqirhimalugit paalihimarhaitnik nanminimik havakturhanik, havaqatigitiaklugit hapkua katimaqatigiqattaqlugit Inuit timigiyaait tatvalu ukkua Maliqalugit ukkua Havagiyauniaktunik Ataniuvlutik Katimayait.

Inniqtirutait Tiitiqat

2. Hivunirhitjuk

- ¹ Jackie McKay, "Paalihima uma hiqquhimaya Sanirajakmiutaq angut unipqaaqtuq apirhuqtauyami inminik nanminiq kapiahuqtuq innuhikminik," *CBC Pivalialiriyiit* (Iqaluit, NU), March 2, 2022, hatqitauhimayuq April 9, 2023, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/jeremy-nuvviaq-inquest-sanirajak-rcmp-shooting-1.6369780>
- ² Scott Wortley, Akwasi Owusu-Bempah, Eric Laming, Carae Henry, *Paalihimat Arhuqharhutik Anniktirivlutik Havaqaqtut Kanatami: Ihivgiurhitiitlugit hapkuninga unnipkangik katirhuqhimayunik, ayungituut uqqauiit, tatvalu tatvani hapkua hillakjuamingarhimayut naunaiyaiyuut tiitiraqhimayait* (Toronto, ON: Kanatamiut Ihuinahimayunik Maligaliriyiita Katuyikatigit), 16, Hatqitauhimayuq April 9, 2023, <https://www.ccja-acjp.ca/pub/en/wp-content/uploads/sites/8/2021/08/Full-Report-PUF.pdf>
- ³ Thomas Rohner, "Nunavumi amiraiqnirhauyut hapkua paalihimanik tuqquatauhimayut 'naunaitpiaktuq tahamna kimiruqtauyaguaqatquq,' uqqalarhimayuq una ayungittuq unipqarhimayuq," *CBC-kut Pivalialiriyiit* (Iqaluit, NU), July 13, 2020, hatqitauhimayuq April 9, 2023, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/nunavut-police-related-death-rate-high-data-1.5645619>
- ⁴ C.C. McCaul, "Uqqautait umma C.C. McCaul tatvani Angmaqtigtatutiitlugit Apirhuiniahaaktiitlugu ukkua Maligaliriyiit hallaktut uminga Sinnisiak, una Inuinaq Appirhuiyitnun Turaaqtiitayuq Innuarhimakmat, appirhutauniaktiitlugu umanga Ihumaataq Ataniuluaktuq Maligaliriyimariq Harvey ukkua Ihumattaat, tatvani Edmonton-mi, Alberta, Aggasi 14th, 1917" (Edmonton, AB: Douglas Co., 1917), 6, hatqitauhimayuq April 10, 2023, <http://peel.library.ualberta.ca/bibliography/4329/1.html>
- ⁵ R.G. Moyles, British-mi Maligait tatvalu Ukkiuktaktumi Angutiit: Una Quviahutauhimayuq tatvani ukkiumi 1917-mi Ihuarhimayungnik Apirhuihimaatiitlugit ukuninga Sinnisiak tatvalu Uluksuk, Hivulikpanguvlutik ukkua Inuinait Ukutuqtauhimayuq Ihuinahimayuq Appirhuivikmi Atuqhutjuk Hapkua Kablunaat Maligait (Saskatoon, SK: Uatani Kungialiuqtiuyuni Ihumarhuqti Makpiraniaq, 1979), 8.
- ⁶ Nunavut Tunngavik Timingat, 20013/14-mi *Aipagutuarangat Unipkangitni hapkuninga Iliitquhiitnik Inuit Pitquhiitnik tatvalu Innuhiitnik: Kimilruqhgugit hapkua Ihuinahimayut Maligaliriniqut Aullatjutayuut tahamani Nunavumi*, (Iqaluit, NU: 2011), 4, Hatqitauhimayuq April 10, 2023.
- ⁷ Ibid.
- ⁸ Ihumataat Katimayit hapkununga Nunaqaqaqtut Inuutaitnik, *Quttiniikpamut Ukkiuktaktumut Nuttiktauhimayut: Unipkaliuqtauhimayuq tatvunga 1953-55-mi Nuttiqtauhimayunik*, (Ottawa, ON: 1994), 74.
- ⁹ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaaluaqtunik Naunaiyitjutiit 1950-1975, Kimilruqtait tahapkua Paalihimat Tuqquqtiqattarhimaatiitlugit Inuit Qinmiitnik Unipqangit*, (Iqaluit, NU: 2014).
- ¹⁰ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaaluaqtunik Naunaiyitjutiit 1950-1975, Paliisikkut: Paalihimat Havarhimayut tahamani Qikiqtaaluk*, (Iqaluit, NU: 2014), 43.
- ¹¹ Mamihakvik Angayaaknaktunik Ayurhaktunut tatvalu Ihumamikut Anniaktunik, *Paalihimat Ihumamikut Anniaknik: Una Uqqautayuunik Unipkaliuqtauhimayuq* (Toronto, ON: 2018), 2, Hatqitauhimayuq April 11, 2023, <https://www.camh.ca/-/media/files/pdfs---public-policy-submissions/police-mental-health-discussion-paper-oct2018-pdf.pdf>
- ¹² J. Oosten, F. Laugrand, W. Rasing (Eds.), Inuit Maligait: Tirigusuusiit, Piqujait, tatvalu Maligait, Unipkangita Ilangiya 2, Aippata uigua, (Iqaluit, NU: 2017), 223.

3. Paalihimat tahamani Nunavumi: Kinguani

- ¹ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950-1975, Paliisikkut: Paalihimat Havariyait tahamani Qikiqtaaluk-mi*, (Iqaluit, NU: 2014), 14.
- ² Ibid., 9.
- ³ Ibid., 45.
- ⁴ Ibid., 27.
- ⁵ Ibid., 21.
- ⁶ Ibid., 29.
- ⁷ Ibid., 23.
- ⁸ Ibid., 10.
- ⁹ Ihumataat Katimayit hapkununga Nunaqaqaqtut Inuutaitnik, *Quttiniikpamut Ukkiuktaktumut Nuttiktauhimayut: Unipkaliuqtauhimayut tatvunga 1953-55-mi Nuttiqtauhimayunik*, (Ottawa, ON: 1994), 39.
- ¹⁰ Ibid.
- ¹¹ Ibid.
- ¹² Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950-1975, Paliisikkut: Paalihimat Havarhimayut tahamani Qikiqtaaluk*, (Iqaluit, NU: 2014), 33-34.
- ¹³ Ibid., 26.
- ¹⁴ Ibid., 35.
- ¹⁵ Ibid., 37.
- ¹⁶ Ihumataat Katimayit hapkununga Nunaqaqaqtut Inuutaitnik, *Quttiniikpamut Ukkiuktaktumut Nuttiktauhimayut: Unipkaliuqtauhimayut tatvunga 1953-55-mi Nuttiqtauhimayunik*, (Ottawa, ON: 1994), 81-83.
- ¹⁷ Ibid., 91.
- ¹⁸ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950-1975, Paliisikkut: Paalihimat Havarhimayut tahamani Qikiqtaaluk*, (Iqaluit, NU: 2014), 43.
- ¹⁹ Ibid.
- ²⁰ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950 -1975, Kimilgurutait tahapkuninga Paalihimat Inuit Qinmiitnik Tuqutiqattarhimattiitlugit Unipkariyuyutt*, (Iqaluit, NU: 2014), 13.
- ²¹ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950-1975, Paliisikkut: Paalihimat Havarhimayut tahamani Qikiqtaaluk*, (Iqaluit, NU: 2014), Paliisikkut: Paalihimat Havariyait Qikiqtaaluk, (Iqaluit, NU: 2014), 41.
- ²² Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950 -1975, Kimilgurutait tahapkuninga Paalihimat Inuit Qinmiitnik Tuqutiqattarhimattiitlugit Unipkariyuyutt*, (Iqaluit, NU: 2014), 40.
- ²³ Qikiqtani Inuit Katuyikatigit, *Qikiqtani Illumuqutinniq Ihumaliuqtiuvlutik Katimayit, Qanuriliyuqarhimayuniq Unipkangit tatvalu Ihumagiyaauluaqtunik Naunaiyaitjutiit 1950-1975, Paliisikkut: Paalihimat Havarhimayut tahamani Qikiqtaaluk*, (Iqaluit, NU: 2014), 40.
- ²⁴ Ibid., 37.
- ²⁵ Ibid., 42.
- ²⁶ Ibid., 43.

²⁷ Ibid., 26.

²⁸ Ibid., 38.

²⁹ Ibid., 33.

³⁰ Ibid., 39.

³¹ Ibid., 31.

³² Ibid., 32.

³³ Ibid., 10.

³⁴ Ibid., 24.

³⁵ Ibid., 34.

³⁶ Ibid., 37.

³⁷ J. Oosten, F. Laugrand, W. Rasing (Eds.), *Inuit Maligait: Tirigusuusiit, Piqujait, tatvalu Maligait, Unipkangita Ilangiya 2, Aippata uigua*, (Iqaluit, NU: 2017), 36.

³⁸ Ibid., 43.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid., 47.

⁴³ Douglas Sanderson (Piqqatigiyauyuq Ihumattaq Ilihariaqpalikvikmi Maligalirinikut, Ilihariaqpalikviatni Toronto), appirhuta umma Thomas Rohner December 2, 2022.

4. Paalihimat Havariyait Ublumi

- ¹ J. Oosten, F. Laugrand, W. Rasing (Eds.), Inuit Maligait: Tirigususiit, Piqujait, tatvalu Maligait, Unipkangita Ilangiya 2, Aippata uigua, (Iqaluit, NU: 2017), 194.
- ² Andrew Blackadar (Atanikpak Paalihimatkuni, “V” Division, RCMP), appirhuqta umma Thomas Rohner January 27, 2023.
- ³ Nunavumi Ihuarhaiyuuvluttig Katimayit, Tummiit *Footprints 2: Una Tugliriya uma Innikpiarhimayuq Unipqangat ukkaa Nunavumi Ihuarhaiyuuvluttig Katimayit* (Iqaluit, NU: 1996), 243-244.
- ⁴ Nunavut, Maligaliurvatni, Titiraqhimayut Katimatjutauhimayut, Talimaat Maligaliurviup, Tuglianik Katimaniq – Siksigiayuyut Maligaliurvik, Tuglianik Katimanik (1 January 2020 - 31 December 2022) hatqitauhimayuq February 21, 2023.
- ⁵ Naunaiyaiyuuyut Kanatami, *Ihumagivlutjuk hamna Nunnat Kungialiurhugit Kungiat, 2016-mi Innuliriniqut Kittiriyuyuyut*, Naunaiyaiyuuyut Kanatami Aqiuqturhaat nahauta. 98-404-X2016001, (Ottawa, ON: 2017), hatqitauhimayuq April 11, 2023 <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/as-sa/fogs-spg/Facts-PR-Eng.cfm?TOPIC=9&LANG=Eng&GK=PR&GC=62>.
- ⁶ Madeleine Redfern (Chairperson, Maligaliriniqut Ikkayuqtiuvlutik Katimayit Nunavumi), Appirhuta umma Thomas Rohner January 9, 2023.
- ⁷ Jonathan Rudin (Havagiayuyuniq Atanguyak, Nunaqaqaqtut Maligaliriniqut Ikkayuqtiuyut), Appirhuta umma Thomas Rohner December 2, 2022.
- ⁸ Nunavumi Ihuarhaiyuuvlutik Katimayit, *Tummiit 2: Una Tuglia Innikpiarhimayuq Unipqariyat ukkaa Nunavumi Ihuarhaiyuuvlutik Katimayit Nunavumi* (Iqaluit, NU: 1996), 239.
- ⁹ Naunaiyaiyuuyut Kanatami, Paalihimat havaktiit tatvalu hapkaa tikkuaktauhimayut ihuinarhimayut naunaipkutait, ikpatani 35-10-0076-01, (Ottawa, ON: aipagurangat 1999-2022) hatqitauhimayuq April 11, 2023 <https://www150.statcan.gc.ca/t1/tb1/en/tv.action?pid=3510007601>
- ¹⁰ Ibid.
- ¹¹ Ibid.
- ¹² Nunavut, Havakviat Maniliqiyiit, Kittitauhimayut Manirhagiyauhimayut 2013/14 - 2022/23 (Iqaluit, NU: aippagutuarangat), hatqitauhimayut April 11, 2023
2012/13: https://gov.nu.ca/sites/default/files/files/Finance/Budgets/2014-15%20budgets/2014-15_Main_Estimates_EN.pdf
2013/14: https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2015-2016_-_english_-_for_web.pdf
2014/15: https://gov.nu.ca/sites/default/files/files/Finance/Budgets/main_estimates_2016-2017_english.pdf
2015/16: https://gov.nu.ca/sites/default/files/files/Finance/Budgets/main_estimates_2017-2018_english.pdf
2016/17: https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2018-2019_english.pdf
2017/18: https://gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2019-2020_english_0.pdf
2018/19: https://gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2020-2021_en_0.pdf
2019/20: https://gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2021_2022_english.pdf
2021/22: https://gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2022_2023_english.pdf
2022/23: https://gov.nu.ca/sites/default/files/main_estimates_2022_2023_english.pdf
- ¹³ Stephen Mansell (Tugliriya uma Ministap, Havakviatni Maligaliriyiit, Nunavut Kavamatkut), “Havakviata Maligaliriyiitkut tuhaktiitjutait,” qaritauyakut tiitiqiyauhimayuq una Thomas Rohner January 27, 2023.
- ¹⁴ Nunavut, Havakviat Maniliqiyiit, *Hivumuvatlatjutirhat Kivgaktuqtiagtunniq Kavamatkut Havariyaitnik* (Iqaluit, NU: January 2023), 3, hatqitauhimayuq April 12, 2023 <https://www.gov.nu.ca/human-resources/documents/towards-representative-public-service-statistics-public-service-within..>
- ¹⁵ Ibid.
- ¹⁶ Ibid., 15.

- ¹⁷ Andrew Blackadar (Atanikjuangat Paalihimatkut, RCMP “V” Division), “NTI-kut Naunaiyaiyuyut,” email Qaritauyakut tiitiqiyauhimagyuq una Thomas Rohner March 9, 2023.
- ¹⁸ Scott Wortley, Akwasi Owusu-Bempah, Eric Laming, Carae Henry, *Paalihimat Arhuuqpalaaqattaqtut Havariyaminiq tahamani Kanatami: Un Ihivguqtauhimagyuq unipqariyauhimmattitlugu, ayungittut uqqaunit, tatvalu hilakjuami naunaiyaiyuyut uqqaunitigihimayaitnik tiiraqhimayut* (Toronto, ON: Kanatami Ihuinarhimayunik Maligaliriniqut Katuyikatigit), 37, hatqitauhimagyuq April 9, 2023, <https://www.cjca-acjp.ca/pub/en/wp-content/uploads/sites/8/2021/08/Full-Report-PUF.pdf>
- ¹⁹ Idib., 22.
- ²⁰ Idib., 23.
- ²¹ Inayat Sing, “2020-mi qilaminuaq kapianaakpiaktug una ukkiuk attuktug hapkua inuit amihuliqtut innuaktauhimaliqtut paalihimatkuniit, CBC-kut naunaiyainniqt kungialihimayut,” *CBC Pivalialiriyiit*, July 23, 2020, Hatqitauhimagyuq April 12, 2023, <https://newsinteractives.cbc.ca/features/2020/fatalpoliceencounters/>
- ²² Scott Wortley, Akwasi Owusu-Bempah, Eric Laming, Carae Henry, *Paalihimat Arhuuqpalaaqattaqtut Havariyaminiq tahamani Kanatami: Un Ihivguqtauhimagyuq unipqariyauhimmattitlugu, ayungittut uqqaunit, tatvalu hilakjuami naunaiyaiyuyut uqqaunitigihimayaitnik tiiraqhimayut* (Toronto, ON: Kanatami Ihuinarhimayunik Maligaliriniqut Katuyikatigit), 37, hatqitauhimagyuq April 9, 2023, <https://www.cjca-acjp.ca/pub/en/wp-content/uploads/sites/8/2021/08/Full-Report-PUF.pdf>.
- ²³ Thomas Rohner, “Nunavumi hapkua amigaitpallalikiitlugit paalihimatkuniit inuit tuqqtauqattarhimaliktut ‘nallunaitpialiktug hamna kimilguqtauyagiqaalliktug,’ uqqalarhimagyuq una ayungittug naunaiyainikut,” *CBC Pivalialiriyiit* (Iqaluit, NU), July 13, 2020, Hatqitauhimagyuq April 13, 2023 <https://www.cbc.ca/news/canada/north/nunavut-police-related-death-rate-high-data-1.5645619>
- ²⁴ Khen Sagadraca (Angayuqanguyug Tuqqungayuliriyiitnik, Nunavut Kavamatkut), “NTI-kuni naunaiyaiyuyug,” qaritauyuqt tiitiqiyauhimagyuq una Thomas Rohner February 24, 2023.
- ²⁵ Katimayiyug Paalihimat Katimayitkuni, Halifax Avikturhimayumi Hamalatkut, *Manirhagiyarhaitnik hapkua Paalihimatkut piiqtiitinnahuaknik: naunaiyainikut hivumuvaliatjutirhaitnik hapkua HRM*, (Halifax, NS: 2022), 86, Hatqitauhimagyuq April 13, 2023 <https://www.halifax.ca/sites/default/files/documents/city-hall/boards-committees-commissions/220117bopc1021.pdf>.
- ²⁶ Katherine Flannigan, Kathy Unsworth, Kelly Harding, *Tahamna Pitjtaulluaqattaqtug Illiqarhutik Aknait hingaihimayut Imikpalangangata Nutaraqhait Timimitigut Ayurhauitqaqniq*, CANfasd-kuni Naunaiyaiyuvlutik Kungialiuqtiit, July 2018, 2, Hatqitauhimagyuq April 13, 2013 <https://canfasd.ca/wp-content/uploads/publications/Prevalence-1-Issue-Paper-FINAL.pdf>.
- ²⁷ CANfasd, “Hunnanut Tuhaktiitjutirhat,” Hatqitauhimagyuq April 13, 2013 <https://canfasd.ca/topics/basic-information/>
- ²⁸ Nunatlangi Avikturhimayuni Ikkayuqtiuvlutik Havaqaqtug Pitjtaulluaqattaqtug Illiqarhutik Aknait hingaihimayut Imikpalangangata Nutaraqhait Timimitigut Ayurhauitqaqniq, “Tamaat Timiitigut Kimilgurutait,” (Prince George, BC: 2022), Kungialiuqtiit Hatqitauhimagyuq April 13, 2013 <https://www.fasdoutreach.ca/resources/all/f/fasd-whole-body-diagnosis>.
- ²⁹ Jennifer Noah (Atanguyuyug, Piruqatigiit Resource Centre), appirhuqta ummaThomas Rohner January 26, 2023.
- ³⁰ Chandrakant Shah (Professor Emeritus, Dalla Lana Ilihakviat Kavamatkuni Anniaktailikiyitkut), appirhuqta umma Thomas Rohner November 16, 2023.
- ³¹ Piruqatigiit Makpiraaqavik, *Hivumuvaliatjutirhat hapkua FASD-tuharhitjutirhaitnik maligalirinikut aullatjutaitni: Ihuarhaihimayut ukkua Havakviat Maligaliriyiitkut Nunavut Kavamatkut*, (Iqaluit, NU: 2020), 7, Hatqitauhimagyuq April 13, 2013 <https://www.piruqatigiit.ca/wp-content/uploads/2020/10/Towards-an-FASD-Informed-Justice-System-Piruqatigiit.pdf>.
- ³² Piruqatigiit Makpiraaqavik, *Hivumuvaliatjutirhat hapkua FASD-tuharhitjutirhaitnik maligalirinikut aullatjutaitni: Ihuarhaihimayut ukkua Havakviat Maligaliriyiitkut Nunavut Kavamatkut*, (Iqaluit, NU: 2020), 7, Hatqitauhimagyuq April 13, 2013 <https://www.piruqatigiit.ca/wp-content/uploads/2020/10/Towards-an-FASD-Informed-Justice-System-Piruqatigiit.pdf>.
- ³³ Katimayiyug ukkua Paalihimatkuni Katimayit, Halifax Avikturhimayuni Hamalatkut, *Manirhagiyarhaitnik Paalihimat havagiyaitnik Piiktiitinnahuaknik: Hivumuvaliatjutirhaitnik ihuarhaitjutirhait ukkua HRM*, (Halifax, NS: 2022), 108, Hatqitauhimagyuq April 13, 2023 <https://www.halifax.ca/sites/default/files/documents/city-hall/boards-committees-commissions/220117bopc1021.pdf>.
- ³⁴ Piruqatigiit Makpiraaqavik, *Hivumuvaliatjutirhat hapkua FASD-tuharhitjutirhaitnik maligalirinikut aullatjutaitni: Ihuarhaihimayut ukkua Havakviat Maligaliriyiitkut Nunavut Kavamatkut*, (Iqaluit, NU: 2020), 7, Hatqitauhimagyuq April 13, 2013 <https://www.piruqatigiit.ca/wp-content/uploads/2020/10/Towards-an-FASD-Informed-Justice-System-Piruqatigiit.pdf>.

- ³⁵ K. McLachlan, A. McNeil, J. Pei, U. Brain, G. Andrew, T. F. Oberlander, *Piitjtauyuakpaktut tatvalu iliitquhigilikparait hapkua innigangamik illumiutaat aknait hingaihimayut iminnaligangata timmiit ayurhautiqalikpaktut pitjutigivlugit hapkua ittiktauhimayut: Una Kanatami appirhuivikmi uktuqtauhimayuaq naunaiyaktauhimayuaq naunaiyaiyuuniit*, Kanatamiut Katiitakviat Naunaiyainikut Ummayunik innuyuniklu tuhaktitjutait, 2019, Hatqitauhimayuaq April 13, 2023 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6325737/>.
- ³⁶ R. v. Harris, 2002 BCPC 33 (CanLII), Hatqitauhimayuaq April 13, 2023, <http://canlii.ca/t/5t1x>.
- ³⁷ Jennifer Noah (Atanguyaaq, Piruqatigiit Makpiraqaqviat), appirhuqta ummaThomas Rohner January 26, 2023.
- ³⁸ Robyn Maynard, *Paalihimat amirhinik Puulgiit Innuhiitnik: Uuittayaaknaktiitlugu Ningainakpalarhimattiitlugit Kanatami hapkua Kivgainarhutik Akkiliktuqtauhimaitumik Havaktiitauvalaakparhimattiitlugit Taimani Ublumimut*, Fernwood Publishing (Winnipeg: 2017), Loc 4590.
- ³⁹ Katimayiyuut ukkua Paalihimatkuni Katimayit, Halifax Avikturhimayuni Hamalatkut, *Manirhagiyarhaitnik Paalihimat havagiyaitnik Piiktiitinahuaknik: Hivumuvaliatjutirhaitnik ihuarhaitjutirhait ukkua HRM*, (Halifax, NS: 2022), 108, Hatqitauhimayuaq April 13, 2023 <https://www.halifax.ca/sites/default/files/documents/city-hall/boards-committees-commissions/220117bopc1021.pdf>.
- ⁴⁰ Idib.
- ⁴¹ T. Talaga (Host), August 30, 2022, Manirhagiyarhaitnik hapkua Paalihimat Havagiyaitnik Piiktiitinahuaknik (No. 19) [Nipiliuqtauhimayuaq qaritauyagalaatigut], in Auntie Up, Makwa Creative, Hatqitauhimayuaq April 13, 2023, <https://auntieup.libsyn.com/ep-19-defund-the-police>.
- ⁴² Katimayiyuut ukkua Paalihimatkuni Katimayit, Halifax Avikturhimayuni Hamalatkut, *Manirhagiyarhaitnik Paalihimat havagiyaitnik Piiktiitinahuaknik: Hivumuvaliatjutirhaitnik ihuarhaitjutirhait ukkua HRM*, (Halifax, NS: 2022), 108, Hatqitauhimayuaq April 13, 2023 <https://www.halifax.ca/sites/default/files/documents/city-hall/boards-committees-commissions/220117bopc1021.pdf>.
- ⁴³ Idib., 108.
- ⁴⁴ Idib., 68.
- ⁴⁵ Idib., 15.
- ⁴⁶ Idib., 113.
- ⁴⁷ Idib., 169-173.
- ⁴⁸ Idib., 64-65.
- ⁴⁹ Idib., 62.
- ⁵⁰ Idib., 69.
- ⁵¹ Idib.
- ⁵² Idib.
- ⁵³ Nunaliitni Qayangaipkutauyut tatvalu Innutiakutauyut Paalihimat, Nunatlaatni Edmonton, *Qayangaipkutait tamaita Innuyut: Unipqariyayut Nuttiktauhimavlutik Atuliquyauhimayut Nunaliitni Qayangaipkutiit tatvalu Innutiakutauyut Paalihimat*, (Edmonton, AB: 2021), i, Hatqitauhimayuaq April 13, 2023 https://www.edmonton.ca/sites/default/files/public-files/documents/PDF/SaferForAll-CSWBTaskForce-Report-March30_2021.pdf.
- ⁵⁴ Idib.
- ⁵⁵ Idib., 4.
- ⁵⁶ Idib., 6.
- ⁵⁷ Idib.
- ⁵⁸ Idib., 17.

- ⁵⁹ Idib., iii.
- ⁶⁰ Idib., 57-59.
- ⁶¹ Idib., 24-25.
- ⁶² Stephen Mansell (Tugligiyauyuq Ministamiit, Havakviatni Maligaliriyiit, Nunavut Kavamatkut), “Havakviat Maligaliriyiit tuhaktiitjutaitni,” *Qaritauyakut tiitqiyauhimagyuq una Thomas Rohner* January 27, 2023.
- ⁶³ Beatrice Jauregui (Ikkayuqtuivluni Ilihaiyuyuaqtuq, Ilihariaqpalikviat Ihuinaaqtuliqiniqut tatvalu Innuliqiniqut Ilihaktut, Ilihariaqpalikvik Toronto) appirhuqta umma Thomas Rohner December 19, 2022.
- ⁶⁴ Stephen Mansell (Tugligiyauyuq Ministamiit, Havakviatni Maligaliriyiit, Nunavut Kavamatkut), “Havakviat Maligaliriyiit tuhaktiitjutaitni,” *Qaritauyakut tiitqiyauhimagyuq una Thomas Rohner* January 27, 2023.
- ⁶⁵ Katimayiyut ukkuu Paalihimatkuni Katimayiit, Halifax Avikturhimayuni Hamalatkut, *Manirhagiyarhaitnik Paalihimat havagiyaitnik Piiktiitnahuaknik: Hivumuvialitjutirhaitnik ihuarhaitjutirhait ukkuu HRM*, (Halifax, NS: 2022), 108, Hatqitauhimayyuq April 13, 2023 <https://www.halifax.ca/sites/default/files/documents/city-hall/boards-committees-commissions/220117bopc1021.pdf>.
- ⁶⁶ Naunaiyaiyuyut Kanatami, *Kanatamiutnik Manirhaqattaqtunik Havariyamingniit Naunaiyainik: Niqqailiuaqtaqniqut tatvalu niriugiyauhimagyuq ikkayuniakturhimattiitlugit anniaktailinikut ihariagiyautiitlugit ikkayutirhat, 2018 and 2019*, (Ottawa, ON: 2022), Hatqitauhimayyuq April 13, 2023 <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/75f0002m/75f0002m2021009-eng.pdf?st=sBOaSz5Q>.
- ⁶⁷ Emma Tranter, “Nunavumi nuqqaqat ayuinarhimayut amigaiknirhauvarhutik niqqailiqattarhutik qaaqattarhimayut tahamani Kanatamiuniit: unipqarhimayut,” *Nunatsiaq News*, January 30, 2020, Hatqitauhimayyuq April 13, 2023 <https://nunatsiaq.com/stories/article/nunavut-children-experience-the-highest-poverty-rate-in-canada-report/>.
- ⁶⁸ Katimayiyut ukkuu Paalihimatkuni Katimayiit, Halifax Avikturhimayuni Hamalatkut, *Manirhagiyarhaitnik Paalihimat havagiyaitnik Piiktiitnahuaknik: Hivumuvialitjutirhaitnik ihuarhaitjutirhait ukkuu HRM*, (Halifax, NS: 2022), 108, Hatqitauhimayyuq April 13, 2023 <https://www.halifax.ca/sites/default/files/documents/city-hall/boards-committees-commissions/220117bopc1021.pdf>.
- ⁶⁹ Kelly Hannah-Moffat (Ilihaqtimariyuyuuq tatvalu Tugliriyauyuq Angayuqanganiit, Ilihariaqpalikvik Ihuinarhimayunik tatvalu Innulikiniqut Naunaiyaivlutik Ilihaktut, Ilihariaqpalikvik Toronto-mi) appirhuta umma Thomas Rohner December 16, 2022.
- ⁷⁰ Nunavut, Maligaliurviatni, *Nunavumi Ministauyuq Maligaliriyiitkuni - Nunavut RCMP Palihimatkut Atanimariat Piiqatigiirhutik Hivunirhitjutirhanik Tuhaktiituyut Uqqarhutik 2016-2018*, 4th Maligaliurviat, Pingayuanik Katimanik, November 8, 2016.
- Nunavut, Maligaliurviatni, *Nunavumi Ministauyuq Maligaliriyiitkuni - Nunavut RCMP Palihimatkut Atanimariat Piiqatigiirhutik Hivunirhitjutirhanik Tuhaktiituyut Uqqarhutik, Hitamaatnik Maligaliurviat*, Turlianik Katimanik, March 12, 2020.
- Nunavut, Maligaliurviatni, *Nunavumi Minisyauyuq Maligaliriyiitkuni*, *qaritauyakut tiitqirhauhimayyuq una* Thomas Rohner February 16, 2023.
- ⁷¹ Andrew Blackadar (Atanimariq Paalihimatkuni, “V” Division, RCMP), appirhuqta umma Thomas Rohner January 27, 2023.
- ⁷² Jennifer Ipirq (Ihuarhaiyuyuuq, Ingilraqniitanik tatvalu Ataniktuinikut, Qikiqtani Inuit Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner December 1, 2022.
- ⁷³ Andrew Blackadar (Atanimariat Paalihimatkut, “V” Division, RCMP), appirhuqta umma Thomas Rohner January 27, 2023.
- ⁷⁴ Hagar Idlout-Sudlovenick (Atanguyaq, Innuliqiniqut Maligaitnik, Qikiqtani Inuit Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner December 1, 2022.
- ⁷⁵ Jonathan Rudin (Havariyauyunik Atanguyaq, Nunaqaqaqtut Maligalirinikut Ikkayuqtiit), appirhuqta umma Thomas Rohner December 2, 2022..
- ⁷⁶ Hagar Idlout-Sudlovenick (Atanguyaq, Innuliqiniqut Maligaitnik, Qikiqtani Inuit Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner December 1, 2022.
- ⁷⁷ Benjamin Perrin (Ilihamariyuyuuq Ihuinarhimayunik tatvali Hilakjuami Maligaitnik, Ilihariaqpalikviat British Columbia), appirhuqta umma Thomas Rohner January 16, 2023.

5. Paalihimat Havariyait tahamani Nunavumi: Hivunirhami

- ¹ Lindsay Richardson, “Nutqariaqallitugut tatva hiuruyanginaakluta pihimaitmat’: CHRT uqqallaqtuq Kanatamiut narruhuttigainaaqtut Nunaqaqaqtut paalihimariyaitnik,” *APTN*, February 4, 2022, Hatqitauhimayuq April 13, 2023 <https://www.aptnnews.ca/national-news/we-have-to-stop-denying-it-chrt-says-canada-is-discriminating-against-indigenous-police-forces/>.
- ² Lindsay Richardson, “Quebec-mi appirhuiyuyut ihuinarhimariyuyait hapkua avikturhimayumi kavamauyut, Kanatamiut ‘pitiangitait’ hapkua nunaqaqaqtut paalihimatkut,” *APTN*, December 21, 2022, Hatqitauhimayuq April 13, 2023 <https://www.aptnnews.ca/national-news/quebec-court-finds-province-canada-dishonourable-on-indigenous-policing/>.
- ³ Jerel Swamp (Angayuqaaq, Itqilliitni Katuyikatigit Angayuqangat Paalihimatkut Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner February 21, 2023.
- ⁴ Innuutait Qayangaiptkutait Kanatamiut, *Naunaiyainik Itqilliit Katuyikatigit tatvalu Inuutait Paalihimatkut Havariyait*, (Ottawa, ON: 2022), 4, Hatqitauhimayuq April 13, 2023 <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2022-vltn-ndgns-police/2022-vltn-ndgns-police-en.pdf>.
- ⁵ Idib., 8.
- ⁶ Idib., 37.
- ⁷ Una appirhuivikmiit naunaiyaitjutauhimayuq pitjutiqaqtuq tuhaktitjutirhanik tahapkununga tuharaqhanik:
  - i. Deborah Doss Cody (Angayuqangat Paalihimat, Stl’atl’imx Itqilliit Paalihimat) Appirhuqta umma Thomas Rohner November 13, 2022.
    - ii. <https://www.stlatlimxpolice.ca/> Hatqitauhimayuq April 13, 2023.
    - iii. Stl’atl’imx Tribal Police Service, Aipagutuarangat Unipkangit 2020-2021, Hatqitauhimayuq April 13, 2023 https://www.stlatlimxpolice.ca/uploads/8/0/5/7/8057209/final_approved_stps_annual_report_2020-2021_accepted_october_21_2021.pdf.pdf.
- ⁸ Una appirhuivikmiit naunaiyaitjutauhimayuq pitjutiqaqtuq tuhaktitjutirhanik tahapkununga tuharaqhanik:
  - i. Dwayne Zacharie (Angayuqangat Paalihimat, Kawhnawake Paalihimat) appirhuqta umma Thomas Rohner January 25, 2023.
    - ii. <http://www.kahnawake.com/org/cpu/pk.asp> Hatqitauhimayuq April 13, 2023.
    - iii. <http://www.kahnawake.com/> accessed April 13, 2023.
    - iv. Kahnawake Mohawk Katuyikatigit, *Aipagutuarangat Unipkangit 2021-2022*, (Kanawake, QC: 2022), Hatqitauhimayuq April 13, 2023 <http://kahnawake.com/news/annual/ar2022.pdf>.
- ⁹ Una appirhuivikmiit naunaiyaitjutauhimayuq pitjutiqaqtuq tuhaktitjutirhanik tahapkununga tuharaqhanik:
  - i. Audrey Poirier (maligaliriyuyuy, Pekuakamiulnuatsh Takuhikan Itqilliit Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner February 16, 2023.
    - ii. Kanatamiujt Innuyut Piyungautaitnik Katimayit, *Dominique (kivgakturhugit hapkua illauqatauyut tahapkunani Pekuakamiulnuatsh Itqilliit Katuyikatigit) v. Innuyut Qayangaiptkutait Kanatami - 2022 CHRT 4*, Hatqitauhimayuq April 13, 2023 <https://decisions.chrt-tcdp.gc.ca/chrt-tcdp/decisions/en/item/520770/index.do?q=2022+CHRT+4>.
    - iii. <https://www.mashteuiatsh.ca/> Hatqitauhimayuq April 13, 2023.
    - iv. Pekuakamiulnuatsh Itqilliit Katuyikatigit, *Aipagutuarangat Unipkangit 2021-2022*, (Mashteuiatsh, QC: 2022), Hatqitauhimayuq April 13, 2023 https://www.mashteuiatsh.ca/images/stories/bureau/pdf/Rapport_annuel_2021-2022_Web_vd.pdf.
- ¹⁰ Una appirhuivikmiit naunaiyaitjutauhimayuq pitjutiqaqtuq tuhaktitjutirhanik tahapkununga tuharaqhanik:
  - i. Fabian Batise (Board Liason, Nishnawbe Aski Paalihimatkut Katimayit), Appirhuqta umma Thomas Rohner January 25, 2023.
  - ii. Nishnawbe Aski Police Service Board, *Aipagutuarangat Unipkangit 2021-2022*, (Thunder Bay, ON: 2022), Hatqitauhimayuq April 14 2023 <https://www.naps.ca/s/Annual-Report-2021-2022.pdf>.
  - iii. <https://www.naps.ca/>, Hatqitauhimayuq April 14, 2023.

- ¹¹ Una appirhuivikmiit naunaiyaitjutauhimayuq pitjutiaqtaquq tuhaktitjutirhanik tahapkununga tuharaqhanik:
- i. Shuan Longstreet (Tuglia Angayuqanguyup, Nunavikmi Paalihimat) appirhuqta umma Thomas Rohner January 26, 2023.
  - ii. <https://www.nunavikpolice.ca/en/>, Hatqitauhimayuq April 14, 2023.
  - iii. Kativik Avikturhimayuni Paalihimat, *Aipagutuarangat Unipkangit 2019-2020*, (Kuujuuaq, QC: 2020) Hatqitauhimayuq April 14, 2023 <https://www.nunavikpolice.ca/wp-content/uploads/anualreport2020-reducedsize-1.pdf>.
- ¹² Una appirhuivikmiit naunaiyaitjutauhimayuq pitjutiaqtaquq tuhaktitjutirhanik tahapkununga tuharaqhanik:
- i. <https://www.t3ps.ca/>, Hatqitauhimayuq April 14, 2023.
  - ii. <http://gct3.ca/>, Hatqitauhimayuq April 14, 2023.
  - iii. Angayuqanguyut Katimayit Itqilliit #3, *Aipagutuarangat Unipkangit 2021-2022*, (Kenora, ON: 2022) Hatqitauhimayuq April 14, 2023 <https://www.t3ps.ca/wp-content/uploads/2022/08/2021-2022-T3PS-Annual-Report-Electronic-Version.pdf>.
- ¹³ Thomas Rohner, "Nunavumi amiraiqnirhauyut hapkua paalihimanik tuqqutauhimayut 'naunaitpiaktuq tahamna kimiruqtauyaguqaqtaquq,' uqqalarhimayuq una ayungittuq unipqarhimayuq," *CBC-kut Pivalialiriyiit* (Iqaluit, NU), July 13, 2020, Hatqitauhimayuq April 9, 2023, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/nunavut-police-related-death-rate-high-data-1.5645619>.
- ¹⁴ Andrew Blackadar (Atanimariat Paalihimatkut, "V" Division, RCMP), appirhuqta umma Thomas Rohner January 27, 2023.
- ¹⁵ Jerel Swamp (Angauyaqangat, Itqilliit Katuyikatigit Ataniuluaktuq Palihimatkuni Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner February 21, 2023.
- ¹⁶ Robyn Maynard, *Paalihimat amirhinik Puulgiit Innuhiitnik: Uuittayaaknaktiitlugu Ningainakpalarhimattiitlugit Kanatami hapkua Kivgainarhutik Akkiliktuqtauhimaitumik Havaktiitauvalaakparhimattiitlugit Taimani Ublumimut*, Fernwood Publishing (Winnipeg: 2017), Loc 335.
- ¹⁷ Idib., 341.
- ¹⁸ Idib., 453.
- ¹⁹ Desmond Cole, *Uvagut Uvvinivut Innutjutigiyavut: Tatvunga Ukkiumi hapkua Puulgiit Akkihaktuqtut tatvalu Hakkugirhivaliatjutait*, Doubleday Canada (Toronto, ON: 2020), Loc 283.
- ²⁰ T. Talaga (Host), August 30, 2022, Manirhagiyarhaitnik Paalihimat Havariyaitnik Piiktiitinahuaknik (No. 19) [Nipiliuqtauhimayuq Qaritauyagalaakut], in Auntie Up, Makwa Creative, Hatqitauhimayuq April 13, 2023, <https://auntieup.libsyn.com/ep-19-defund-the-police>.
- ²¹ Madeleine Redfern (Irhivautallik, Maligaliriyiitkut Katimayit Nunavumi), appirhuqta umma Thomas Rohner January 9, 2023.
- ²² Hagar Idlout-Sudlovenick (Atanguyaq, Innulirinniqut Maligak, Qikiqtani Inuit Katuyikatigit) appirhuqta umma Thomas Rohner December 1, 2022.
- ²³ J. Oosten, F. Laugrand, W. Rasing (Eds.), Inuit Maligait: Tirigusuusiit, Piqujait, tatvalu Maligait, Makpiraaq 2, Tuglia Unipkaliurhimayat, (Iqaluit, NU: 2017), 31.
- ²⁴ Steven Covey, *Hapkua 7-vauyut Iliitquhiktutait hapkua Havaktunniktut: Hakkugittut Iliihautauqattaqtut Inmikut Innuhikmingnik Allangutait*, Simon & Schuster, (NYC, NY: 1989, 2004), 39-40.

